

LUSTGÅRDEN 2013

Lustgården

Årsskrift 2013

Årgång 93

FÖRENINGEN FÖR
DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

THE SWEDISH SOCIETY FOR DENDROLOGY AND PARK CULTURE

Postadress: Knektuddsvägen 38, 184 95 Ljusterö
tel: 08-765 20 81
plusgiro: 1607-1

Hemsida: www.dendrologerna.se info@dendrologerna.se

Facebook: www.facebook.com/www.dendrologerna.se

Ordförande: Sigrid de Geer, Sunnanå Säteri, 740 20 Vänge
tel: 018-39 70 39, mobil: 0706 39 70 29 sigrid@sunnana.se

Vice ordförande: Daniel Daggfeldt, Drottningholmsvägen 70, 112 43 Stockholm
tel: 08 13 12 20, mobil: 0709 968 774 daniel@tradmastarna.se

Sekreterare: Gunilla Berg, Knektuddsvägen 38, 184 95 Ljusterö
tel: 08-542 403 34, mobil: 070 284 22 24 gb.private@telia.com

Skattmästare: Barbro Ridderlöf, Sibyllegatan 65, 114 43 Stockholm
tel: 08-667 05 08, mobil 0708 130 090 barbro.ridderlof@designcompagniet.se

Redaktör: Katarina Curman, Sylta/Rytterne, 725 92 Västerås
tel: 0220-421 56, mobil: 0708 288 975 katarina.curman@delta.telenordia.se

Övriga: Pia Barklund pia.barklund@telia.com
Börje Drakenberg drakenb@algonet.se
Eva Hernbäck evaintripoli@msn.com
Lars Erik Kers
Christian Laine Christian.Laine@comhem.se
Stefan Mattson stefan.mattson@hof.st
Mårten Segerberg marten.segerberg@telia.com
Henrik Sjöman henrik.sjoman@ltj.slu.se
Klaus Stritzke klaus@svenhermelin.se
Christer Wagenius 0725 054 455

Redaktionskommitté/arbetsutskott:

Sigrid de Geer, Gunilla Berg, Katarina Curman och Barbro Ridderlöf.

Medlemssekreterare:

Gunilla Berg, tel: 08 765 20 81

info@dendrologerna.se

Medlemsavgifter 2012:

Ordinarie medlem	450 kr/år
Familjemedlem	150 kr/år
Studerande	150 kr/år
Ständig medlem	6 000 kr
Ständig familjemedlem	3 000 kr

Lustgården: Senaste och näst senaste årgång 350 kr + porto. Äldre årg. 100 kr + porto.
Manusstopp för nästa års Lustgården är 1 september 2014.

Grafisk produktion och redaktör: Katarina Curman Communication AB

Tryckeri: Elanders Sverige AB

Tryckt med bidrag från Kungliga Patriotiska Sällskapet.

Innehåll

Redaktörens rader	4	
Ordförande har ordet	5	DENDROLOGIFÖRENINGEN
<i>Sigrid de Geer</i>		LANDSKAPSRESAN 2013
Det lagliga skyddet av träd och buskar 7		<i>Sigrid de Geer</i>
<i>Anna Tandré</i>		Växtkraft i Norrland 75
Liljorna på Grönsöo	11	EUROPARESAN 2013
<i>Lotte Möller</i>		<i>Sigrid de Geer, Eva Hernbäck</i>
Platanerna i Lund	19	Våren i Holland 79
<i>Eva Hernbäck</i>		ÅRET SOM GÅTT 85
En eksafari i Stockholmstrakten	23	<i>2012 års Hermelinstipendiat</i>
<i>Klaus Stritzke</i>		<i>Tomas Lagerström</i>
Prins Eugens ek på Waldemarsudde	33	Parentation
<i>Lars Lagerstedt</i>		<i>Göran Lundeberg</i> 86
Märkesträd i Sverige (9)	37	<i>Carl Ludvig Kiellander</i> 87
Hängformer		UTFLYKTER
<i>Leif Kullman</i>		<i>Drottningholm i höstsol</i> 88
Exoter i fjällvärlden	55	<i>Träddpris i Växjö</i> 89
<i>Christina Laine</i>		BÖCKER ANMÄLNINGAR
Hedvig Eleonoras lustpark under fyra sekler	63	<i>Eva Hernbäck</i>
<i>Eva Hernbäck</i>		<i>Ornäsbjörken, Betula Dalecarlia</i> 91
Hornsbergs strandpark	71	STYRELSEBERÄTTELSE FÖR ÅR 2011 92

Redaktörens rader

Ett år har gått sedan de förra raderna skrevs, i Lustgården ett år med allt vad det inneburit av glädje, motgångar och härliga upplevelser.

Bland det som hänt under året är att föreningen har anslutit sig till Facebook därmed markerat att en ny och modernare tid även nått denna ålderstigna organisation. Sedan länge finns en hemsida att titta på. (För adresser se sidan 2.)

Vi har även sorterat i gamla exemplar av Lustgården och kört ett lass Lustgården till återvinningen. Det finns dock fortfarande ett flertal exemplar av tidigare årgångar i lager och den som vill ta del av dem hör av sig till mig, Katarina Curman.

Den fantastiska sommaren har bidragit till att trädgården blommat som aldrig förr. Gårdens fyra små flickor har badat i en klarblå plastbalja av enorma mått, den svalde hela 17 kubikmeter vatten. Här i Mälardalen sken solen varje dag sommaren 2013 och gav rika tillfällen till plask och skratt.

En ordentlig regnskur kom till påsk där- efter blev det inte mycket vatten från ovan. Gräsmattorna gav upp redan i juli. De slutade växa, blev bruna och vilade sig i väntan på nästa vår. Gräsklipparen luftades fyra (4)

gångar och slitaget på den blev minimalt.

Träd och buskar klarade sig dock förvånansvärt bra och rabatterna tack vare konstgjord andning i form av vatten ur slang.

Den fina sommaren har inbjudit till besök i olika parker och det har varit föreställningar av många slag på landets utomhusscener. Inget tidigare år har erbjudit så många sköna tillfällen till besök i slotts- och herrgårdsparker som i år. Utbudet växer från år till år och ger oss alla tillfälle att, samtidigt som vi njuter av konserter och teatrar, studera de träd och buskar som planterades för ett par hundra år sedan.

Arbetet med Lustgården har varit lika spännande som vanligt. Denna gång är årskriften något tunnare än tidigare år. Detta bl.a. därför att en innehållsrik och ganska lång artikel om Rosendals slottspark och föreningens insats med att märka upp träden där, inte hunnit bli helt klar. Den kommer dock till nästa jul.

Katarina Curman

Ordföranden har ordet

I föreningens stadgar står bland annat att vi ska främja intresset för anläggning, vård och försköning av svenska parker. Därför valde vi "statsparker" som årets tema. Detta för att öka vår kunskap om historiska parker och ge oss aktuella perspektiv på stadsparker och parker i det offentliga rummet.

Sommaren 2013 fylldes landets parker och grönområden med människor som på olika sätt utnyttjade dem för samvaro och avkoppling. Gamla som unga vistades i stadsparkernas grönska och njöt av det vackra vädret och sökte skugga där, när det var som varmast.

De offentliga parkerna inrättades först i början av 1800-talet. Deras historia är alltså inte lång. Från början ha haft det dubbla syftet att motverka risk för epidemier, orsakade av trångboddhet, samt motverka dålig moral, orsakad av krogbesök och spel, blev parkerna platser för borgerlig umgängeskultur.

Byggnadsstadgan från 1874 rekommenderade städerna att verka för att parker och gator skulle planteras med träd och stadsparkerna skapades. Under senare delen av 1800-talet utvecklades de till att bli mer landskapslika, skapade för lek, idrott och längre promenader. Till detta kom också att restauranger och musikpaviljonger flyttade in i dem. Under årens lopp har parkerna därför på många sätt förändrats.

Statens folkhälsoinstitut har slagit fast att

parker och grönområden "främjar hälsa" och att "grönska, vatten, vackra vyer med utsikt och sittplatser är viktiga där människor kan känna igen växter och djur och hitta en social plats".

I tidningen Miljöforskning okt 2011 skriver man också att en park eller grönområde innehåller 85% mindre föroreningar än bebyggda ytor och en gata med träd innehåller 70 % mindre föroreningar än en gata utan träd.

Tyvärr har många grönområden och parker behandlats som reservmark för byggnation men borde inte herrar stadsplanerare och arkitekter inse hur viktiga dessa gröna lungor är och att gatorna ska ha träd?

I Plan- och Bygglagen sägs bara att man ska ta hänsyn till behovet av parker och grönområden men enligt 1874 års stadga skulle man verka för parker och plantera träd på gatorna, vilket är ett tydligt imperativ. Kanske borde stadsplanerare och arkitekter även utbildas inom folkhälsoinstitutet, så att parker planeras in, vårdas, förskönas och bevaras för att vi alla ska kunna främja en god hälsa och få njuta av välskötta parker och grönska.

Kära läsare. Hjälp föreningen att sprida våra ambitioner och vår kunskap till din omgivning. Använd hela registret som sociala medier och mun mot mun metoden. Vi finns både på hemsidan och Facebook,

Sigrid de Geer.

Det lagliga skyddet av träd och buskar

Text: Sigrid de Geer

Illustrationerna ur C.A.M. Lindman, Nordens Flora

Lagstiftning, som kan tillämpas på anlagda parker, alléer, enskilda träd och buskar, har många olika syften. Syftet med lagen avgör oftast vilken lagstiftning som är tillämplig men ibland kan två lagstiftningar gälla parallellt.

Parker

Om man börjar med parker kan de skyddas genom *kulturmiljölagen 3 kap § 2* (Kulturminneslagen byter namn och terminologi fr 2014) där begreppet byggnadsminne även får tillämpas på park och trädgård med synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller som ingår i ett synnerligen märkligt bebyggelseområde. Länsstyrelsen utser och anger hur den ska vårdas och underhållas. Den ska hållas i sådant skick, att utseende och karaktär inte förvanskas. Skyddet ska så långt möjligt utformas i samförstånd med ägaren och ägare till omkringliggande område. Ägaren får inte åläggas mer omfattande skyldigheter än vad som oundgängligen är nödvändigt för att bibehålla det kulturhistoriska värdet. Hänsyn ska också tas till anläggningens användning och ägarens skäliga önskemål. Om skyddsbestämmelserna innebär att pågående markanvändning avsevärt försvåras inom berörd del av fastigheten, har markägaren rätt till ersättning. Ansökan om byggnadsminne till länsstyrelsen

Murgröna *Hedera helix* L. tillhör våra fridlysta växter.

Tibast *Daphne mezereum* L. vars bär och bark är giftiga och som blommor tidigt på våren på bar kvist är även den fridlyst.

Stockholms stad. Bestämmelsen innehåller dock inte regler för vård och skötsel. De kraven ska istället fastställas med plan- och bygglagens instrument och man har nu lagt en s.k. fördjupad översiktsplan. Skydd för friska ädellövträd med en stamomkrets över 60 cm (brösthöjd) har nu ett interimistiskt skydd genom *miljöbalken 7 kap § 24* och med krav på marklovsplikt för grävning och körning med tunga fordon vid träden. På kungens marker och detaljplanlagt område ska länsstyrelsen ta ansvar genom en generell tillståndsplikt. Det permanenta skyddet ska gälla från 2014.

Kommunen kan i detaljplaner enligt *plan- och bygglagen kap 4 § 8* bestämma hur allmänna platser som är särskilt värdefulla, ska skyddas. Vidare kan kommunen även bestämma hur vegetation och markyta ska utformas (*plan- och bygglagen kap 4 § 10*).

Alléer

Alléer och pilevallar är generellt biotopskyddade genom *miljöbalken 7 kap § 11* och *F 1998:1252, bilaga 1*. I bilagan anges närmare definitionen av allé och pilevall.

Riksantikvarien bestämmer om biotopskydd i kulturresevat, skogsvårdsstyrelsen i skogsmark, länsstyrelsen i länet och kommunen där kommunen kan besluta enligt *bilaga 2 och 3*. Alléer ska till övervägande del vara vuxna träd (enligt allmänna råd c:a 20 cm omkrets i brösthöjd) och vara minst fem st. En hamlad pilallé ska ha högst 100 m avstånd mellan träden. Jordbruksverket anger för en allé sju stycken träd som ska vara planterade i en rad längs en väg. Alléerna ska ha anknytning till väg (eller f.d. väg), och landskapet. För hamlad pilallé kan tre träd på 0,5 meter och två meter bred vall räcka.

kan väckas av var och en. (*Kulturmiljölagen § 3, § 4 och § 10*). Parker räknas inte som objekt i fornminnesdefinitionen, trots att de kan vara varaktigt övergivna och äldre än från 1850.

En park kan även ligga inom strand-skyddsområde (mellan 100 - 300 m) och omfattas då av *strandskyddet i miljöbalken 7 kap § 13*. I så fall kan borttagande av träd och buskar förbjudas om det skadar växt- och djurliv.

I *Jordbruksverkets föreskrifter SJVFS 1999:119* krävs hänsyn till natur- och kulturvärden i jordbruket och "anläggningar av träd eller buskar som har kulturhistoriskt värde" får inte skadas eller tas bort.

Miljöbalken 4 kap § 7, har bestämmelser med förbud att skada det historiska landskapets natur- och kulturvärden i Nationalstadsparken, som ligger inom Solna och

Dispens kan ges för borttagande av träd och ska sökas hos länsstyrelsen. Giltigt skäl kan vara trafikfara eller trädssjukdom. Enstaka träd ska återplanteras om de tas bort men återplanteringskrav gäller ej om de blåser ner. Biotopskyddet gäller inte i omedelbar anslutning till bebyggelse. Hur nära det innebär är inte klarlagt. Skulle allén omfattas av kulturskydd (t.ex. slottspark) gäller både biotopskyddet och kulturskyddet. De kan innebära motstående intressen om kulturskyddet kräver ett borttagande av allén. Eftersom både kulturmiljölagen och biotopskyddet gäller parallellt innebär det att allén ändå är biotopskyddad. Vid mindre än fem träd försvinner biotopskyddet. Om biotopskydd innebär "avsevärt försvårande av markanvändning" kan man få ersättning enligt *miljöbalken 31 kap § 4*. En konfliktkälla för alléer är stora jordbruksmaskiner och snöplogning. I alla frågor om skydd (även dispensansökningar) ska proportionalitetsprincipen tillämpas, *miljöbalken 7 kap § 25* (=avvägning mellan skyddsbehov och enskilds inskränkning i rätten använda mark, som ej får gå längre än vad som krävs för att syftet med skyddet tillgodoses).

Fridlysta träd

Enstaka träd kan i första hand skyddas genom att av länsstyrelsen eller kommunen förklaras som naturminne enligt *miljöbalken 7 kap § 10*. Kravet är att det är ett särpräglad naturföremål och i behov av särskild skötsel. Även mark omkring kan behöva skyddas för att bevara ett naturminne.

Fridlysta arter av träd i Sverige är idegran *Taxus baccata* L. och fagerrönn *Sorbus meinichii*. Övriga fridlysta lignoser är tibast *Daphne mezereum* L., västkustros *Rosa elliptica* ssp. *inodora* och murgröna *Hedera helix* L. se *miljöbalken 8 kap 1 §*, *naturvårdsverkets föreskrifter NFS 2007:845*

Även i detaljplan kan enstaka träd skyddas liksom att de skyddas inom strandskyddsområde (se ovan).

En annan form av skydd mot skador på träd är *Brottsbalken 12 kap § 12* som förbjuder "i skog och mark olovligt tagande av växande träd eller gräs, ris, gren, näver, bark, löv, bast, ollon, nötter eller kåda eller och vindfälla ... dömes för åverkan (till böter)" vilket i första hand vänder sig till dem som brukar annans mark enligt allemansrätten.

Enstaka träd (eller mindre grupper) som präglats av jordbrukshävd på åkermark får inte skadas eller tas bort enligt jordbrukets föreskrifter *SJVFS 1999:119*.

Träd kan även ingå i *Natura 2000* såsom jätetred (9070) och till skydd för olika insekter.

Rent generellt kan även miljöbalkens regel om samråd vara ett skydd genom att man enligt *miljöbalken 12 kap 2* ska anmäla en icke tillståndspliktig åtgärd, som kan komma att väsentligt ändra naturmiljön på platsen. Man har bevisbördan att naturmiljön inte skadas vid t.ex. trädfällning vid vattendrag eller grova träd i ängs- och betesmarker.

Enligt *skogsvårdslagen § 30* ska buskar, enstaka träd eller trädssamlingar lämnas av hänsyn till växt- och djurlivet, kulturmiljön och landskapsbilden. I första hand ska grova lövträd, ovanliga trädslag, träd av mycket hög ålder, döende och döda träd, hålträd, boträd och träd som kan utvecklas till boträd samt kulturpåverkade träd lämnas kvar.

Enligt *jordabalken 3 kap § 2* får rot, eller gren från grannfastighet som medför olägenhet tas bort inom den egna tomtgränsen. Grannen/ägaren ska dock först få möjlighet att utföra åtgärden.

Svårt att se lagstiftningens kraft

Ett mer allmänt skydd för parker, träd och alléer kan man spåra i *miljöbalkens 2 kap* som kräver en kunskap för åtgärder i miljön, att

Den giftiga idegranen *Taxus baccata* L. hör också till våra fridlysta träd.

man ska vidtaga försiktighetsåtgärder för att skydda mot skada samt välja plats för att minska olägenhet. Man ska även avväga nytta av skyddet mot kostnader. I miljöbalken 3 kap § 3 stadgas att kulturområden av betydelse ska skyddas mot påtaglig skada så långt möjligt men att riksintressen ska skyddas. Vilken kraft lagstiftningen har i enskilda fall är svårt att se, då vanligen speciallagstiftningen tar över men brott mot bestämmelser kopplade till miljöbalken finns oftast i motiveringen till domslut.

Enkel och snabb handläggning

Alla inventeringar samt beslut och underlag i ärenden som dessa, ska diarieföras och vara offentliga på respektive myndighet. (Offentlighets- och sekretesslagen 5 kap).

Handläggningen på myndigheten ska ske så enkelt, snabbt och billigt som möjligt och vara lättbegriplig och servicevänlig. Uppgifter som har betydelse för utgången av ärendet ska antecknas om det gäller myndighetsutövning mot enskild. Part har rätt att ta del av underlaget, t.ex. en inventering. (Förvaltningslagen 2-17 §§)

Om författaren

Sigrid de Geer har juristexamen och var under sitt verksamhetsliv adjunkt vid Uppsala Universitet i miljö rätt. Sigrid de Geer är sedan 2010 ordförande i föreningen för Dendrologi och Parkvård.

Källor

Förslag till ändringar i kulturminneslagen (1988:950), lagrådsremiss den 24/1 2013.

Bråkiga begrepp - Rapport, Miljösamverkan Sverige, Länsstyrelserna 2019 SFS 2009:55.

Fördjupad översiktsplan för Nationalstadsparken, beslut KF Solna kommun 20/4 2009.

Liljorna på Grönsöo

Text och foto när inget annat anges: Anna Tandre

Hösten 2008 publicerades avhandlingen *"Grönsöo park och trädgård 1820-1925: tre familjemedlemmars odling, upplevelser och dokumentation i förhållande till dagens anläggning"*, inom ramen för Grönsöoprojektet vid SLU. En av dem var hovmarskalken Reinhold Fredrik von Ehrenheim (1784-1858) som övertog Grönsöo 1820. Han var mycket intresserad av fruktodling under glas och av prydnadsväxter. Litteratur i Grönsöo bibliotek, samt bevarade frö- och plantlistor, har gett ny kunskap om denna hortikulturellt sett aktiva period på Grönsöo. Den visuella effekten av de enskilda plantorna var viktig i de kompositioner som speglas i arkivmaterialet. Många av 1800-talets rabatter och populära växter i svenska parkanläggningar var svåra att vidmakthålla och har helt försvunnit. Idag finns en väsentlig del av kunskapen om äldre prydnadsväxter utanför de vetenskapliga institutionerna. Sällsynta växter har i vår tid hållits i levande kultur av trädgårdsamatörer och växtsällskap. Ett moment i studien om Grönsöo var att odla och söka bilddokumentation av några av de växter som importerades till godset.

Växtlistorna

I Grönsöo gårdsarkiv finns elva äldre dokument som jag sammanfattningsvis kallar växtlistor. Tio av listorna kan direkt eller indirekt dateras till 1840-talets början. De redovisar plantor och frön som antingen redan fanns på Grönsöo eller som nyligen hade rekvirerats eller anlänt till godset. Sammantaget redovisar de flera hundra taxa, varav det stora flertalet är prydnadsväxter.

Listorna är skrivna som privata minnesanteckningar för hovmarskalkens och trädgårdsmästarens räkning. Många av växterna var avsedda för terrasserna mellan huvudbyggnaden och Mälaren. En av listorna är en skiss över en planerad eller möjligen redan påbörjad lilje- och dahliarabatt utmed huvudbyggnadens sjösida. Flertalet listor är med stor sannolikhet skrivna av hovmarskalken själv; ett par av dem är definitivt skrivna av honom som praktiska anvisningar för trädgårdsmästaren Johan Lindqvist. Det elfte dokumentet – en förteckning över

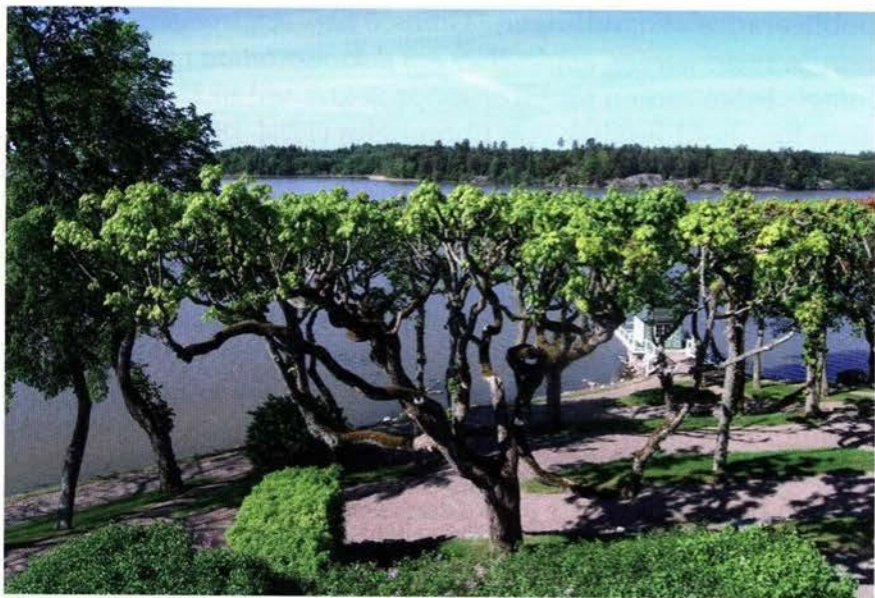
dahliasorter – saknar tidsangivelse och säker koppling till Grönsöo.

En strävan i studien har varit att så långt möjligt identifiera och namnge samtliga taxa i Grönsöos växtlistor i avsikt att kunna diskutera hur 1840-talets odlingar kan ha sett ut.¹ Ett sådant material kan på lång sikt möjliggöra bredare studier om växtimport, växtkännedom och arters introduktionshistoria i Sverige.

Leverantörerna

Två plant- och fröleverantörer omnämns i Grönsöos växtlistor samt i en anteckningsbok som förtecknar hovmarskalkens sända brev åren 1836 och framåt.² Det är dels handelsträdgården (Baumschule) James Booth & Söhne, dels fröfirman (Samenhandlung) J. G. Booth & Co i Flottbeck utanför Hamburg.³ De levererade i omgångar plantor och fröer till Grönsöo under 1840-talets början. I växtlistorna förkortas de J.B., som står för James Booth & Söhne, medan J.G.B. avser J.G. Booth & Co.

Bland växtlistornas uppgifter om de tyska

Grönsöos terrasser på sjösidan var en av de platser där mängder av prydnadsväxter skulle planteras enligt 1840-talets växtlistor. Maj 2008.

firmorna som leverantör eller ursprung finns några svenska undantag.⁴ Många växter saknar uppgift om leverantör. Sannolikt kom även en stor del av dessa från Hamburg. James Booth & Söhne, som var hovmarskalkens leverantör av vedartade växter och perenner, var vid denna tid välrenommerade i Sverige. De importerade plantorna skulle hålla för en färd mellan Hamburg och de svenska godsen, och de måste därför vara av god kvalitet.⁵ Släkten Booths nära band med Sverige och den svenska kundkretsen illustreras också av det medlemskap i Svenska Trädgårdsföreningen som John Booth, Georges Booth och James Godfroy Booth erhöll 1838-39.⁶

Påverkan och inspiration

Under perioden 1840-42 var hovmarskalken försedd med den senaste hortikulturella litteraturen. I Grönsöös bibliotek finns åtminstone en del av hans böcker kvar. Han hade också blivit ledamot av Svenska Trädgårdsföreningen, och förblev så livet ut.

En majoritet av 1800-talets trädgårdslitteratur i Grönsöös bibliotek är utkommen åren 1840-42 och omfattar verk på svenska, tyska och franska. Flera av dem innehåller hovmarskalkens signatur och är flitigt använda med bockar och noteringar i marginalen vid växtpresentationerna och i växtregistret. Tyvärr vet vi mycket lite om odlingsresultatet. Av de växter som vi säkert vet att hovmarskalken fått eller beställt under perioden 1840-42 syns nämligen knappast ett spår i dagens parkanläggning.

Lilium candidum L., madonnalilja. Egen odling. 24 juli 2007.

Hovmarskalkens växter i odling: exemplet liljor

En av trädgårdsvärldens mest omtyckta och betydelsefulla arter är madonnaliljan (*Lilium candidum* L.). Den figurerar sedan medeltiden i nordisk litteratur och har haft stor betydelse som religiös symbol, konstnärsmotiv och prydnadsväxt. Den har också använts inom örtmedicinen.

Som prydnadsväxt var madonnaliljan länge den enda vita liljan i europeisk odling, och den kunde därför ensam i flera sekler benämnas 'vit lilja' i litteraturen. Att hovmarskalken hade mängder av vita liljor på Grönsö framgår av bevarade anteckningar, gjorda av sonsonen Erik von Ehrenheim (1854-1930).⁷

Madonnaliljan har genom århundraden odlats i flera olika avvikande varianter, bland annat en med monstrosa blommor.

Lilium longiflorum Thunb., trumpetlilja.
Egen odling i kruka. 11 aug 2007.

Lilium chalcedonicum L., turbanlilja. I privat
trädgård i Uppland. 30 juli 2007.

Denna, och många andra kuriösa växter, beställdes till Grönsöo på 1840-talet.

Hovmarskalken förefaller ha varit en nyfiken generalist snarare än en specialist.

Förvisso kan vi se hur lövkojor, stockrosor och kanske även liljor och dahlior figurerar på ett framträdande sätt i växtlistorna, men sammantaget visar dessa att hovmarskalken provade sig fram bland katalogernas utbud, som erbjöd hundratals växtsläkter och många tusen taxa. År 1840 omfattade James Booth & Söhnes katalog 164 sidor utan en enda illustration.

Nota på ankomne Blomster Lökar och Rötter. d 20 Nov. 42

Liljelökar.

4. Candidum fl. pl.	1840	
2 Chalcedonicum.	1840.	
2. do -	1842	J.G B.
2 do -	1842.	J. B.
1. Superbum -	1842.	J.B.
2 do -	1842.	J.G.B.
6 Tigrinum -	d.	d.
2. longiflorum -	d. -	d.
2 do -	d. -	J.B.
2. Pomponicum	d.	d.
2. do. -	d.	J.G B
2 Camts[c]hatcense	d.	d.
2 do -	d.	J.B.
1. Astrosangvineum	d.	J B.
1. Tenuifolium	d.	d.
Röda kronliljor	fr. Ups 42	
Röda och hvita -	fr d. d.	

Identifiering av liljorna

"Candidum fl. pl." = *Lilium candidum* Plenum',
monstruös variant av madonnalilja.

"Chalcedonicum" = *Lilium chalcedonicum* L.,
turbanlilja.

"Superbum" = *Lilium superbum* L., **drottninglilja.**

"Tigrinum" = *Lilium lancifolium* Thunb., **tigerlilja.**

"longiflorum" = *Lilium longiflorum* Thunb.,
trumpetlilja.

"Pomponicum" ej identifierad, se Tandre (2008 del
2, s. 56, 68, 91-93, 104),

"Camts[c]hatcense" = *Fritillaria camschatcensis* L.,
Ker. Gawl., **svart klocklilja.**

"Astrosangvineum" = *Lilium x maculatum* Thunb.,
'*Atrosanguineum*', **thunbergslilja**, starkt röd kultivar.

"Tenuifolium" = *Lilium pumilum* DC., **korall-lilja.**

"Röda kronliljor" = *Fritillaria meleagris* L., **kungsängslilja**, röd form.

"Röda och hvita" = *F. meleagris* L., **kungsängslilja**,
röd respektive vit form.

Lilium pumilum DC., korall-lilja.
Egen odling i kallbänk. 11 juli 2012.

Till vänster visas ett utdrag ur en av Grönsöös växtlistor – en nota på mottagna blomsterlökar och rötter i november 1842 – samt en växtidentifiering med de moderna namnen. Med undantag för kungsängsliljorna ("kronliljor") visar notan att varje lilja beställdes i få exemplar. Kungsängsliljorna från Uppsala grävdes troligen upp på Kungsängen invid Fyrisån, där de växer naturaliserade och blommar i tusental i maj månad.

Utdrag ur nota på mottagna blomsterlökar och rötter 1842 som visar knappt hälften av originallistans innehåll. Kolumnen till vänster visar lökantall.

Notan på liljelökarna speglar hovmarskal-
kens vilja att prova många arter. Samman-
taget visar listorna att åtminstone några av
dessa var avsedda att planteras tillsammans
i en komposition. Den tidigare nämnda skiss-
artade ritningen med planteringsförslag till
en färgstark dahlie- och liljerabatt förverkli-
gades troligen. Den representerar ett estetiskt
ideal som byggde dels på fascination inför
den botaniska mångfalden, dels symmetri
och mönsterverkan i växtplaceringen. Det
hela blev ett slags växtuppvisning, en kol-
lektion, där dahlior tillsammans med vita
respektive brokiga liljor skulle skapa en
mönstereffekt genom ett symmetriskt plante-
ringssätt. Växtvalet visar dock att det var en
ömtålig typ av komposition, där chansen att

Illustration av '*Lilium elegans atrosanguineum*' i
Yokohama Nurserys katalog *Lilies of Japan* 1907.

Lilium superbum L., drottninglilja. Bambulunden i Göteborgs botaniska trädgård. 11 juli 2007.

Lilium candidum 'Plenum', monstreuös madonnalilja. Foto: Daniel Hinkley omkring 2005 i hans trädgård i Windcliff, Indianola, WA, USA. Med vänligt tillstånd för publicering.

nå eftersträvat resultat var liten. Idag kan vi konstatera att arterna har vitt skilda krav på växtplats med avseende på ljus eller skugga, jordmån och fukt. De har också olika hårdighet och tålighet. Uttrycksmässigt är de helt skilda i höjd, form och blomningstid. Detta är kunskap som hovmarskalken knappast hade, då han provade sina växter med ledning av den omfattande litteraturen och ett gigantiskt utbud. Bilderna i föreliggande artikel visar flertalet av de liljeväxter som är antecknade i notan.

Fritillaria meleagris L., kungsängslilja, röd och vit form. Kungsängen, Uppsala 13 maj 2001.

Lilium lancifolium Thunb., tigerlilja. Exemplar i Sunne, Värmland. 16 augusti 2013.

Abstract

In 2008, a doctoral thesis on Grönsö Park and Gardens 1820-1925 was published as a part of The Grönsö Historic Parks Project at SLU. One part of the study deals with Marshal of the Court Reinhold Fredrik von Ehrenheim (1784-1858), who acquired Grönsö in 1820. He had a keen interest in the growing of fruit under glass and in ornamental plants. Seed and plant lists in the archives were analysed to gain an understanding of the intensive horticulture conducted at Grönsö in the 1840s. The lists exhibit hundreds of plants that are now gone, many of them imported from Hamburg.

Significant knowledge of some 19th century plants may be acquired outside the confines of scientific departments.

These cultivars are held in living collections by garden amateurs and plant societies. In the current article, lilies are discussed as an essential part of planning and garden design at Grönsö in the 1840s. Combining lilies to meet different demands in terms of location and aesthetic considerations is a delicate project, even when the individual lilies are striking beauties or curiosities in their own right.

Fritillaria camschatcensis (L.) Ker Gawl., svart klocklilja.
Egen odling. 23 maj 2011.

Källor

Eklund, K. J. (red.) (2012). *Parken på Grönsö: om bevarande och utveckling av en historisk park*. Uppsala.

Svenska Trädgårds-Föreningens Års-Skrift 1839.

Tandre, A. (2008). *Grönsö park och trädgård 1820-1925: tre familjemedlemmars odling, upplevelser och dokumentation i förhållande till dagens anläggning*. Del 1-2. Uppsala.

Waern, C. F. (1834). *Svenska Trädgårds-Föreningens Års-Skrift*.

Grönsö gårdsarkiv

Växtlistor. Kartong GRÖNSÖÖ
Handlingar ang. fruktträdgården, G 28.

Reinhold Fredrik von Ehrenheims
posträkningsbok.

Bibliotheek der Landbouw
Hogeschool, Wageningen
[Bibliotheek WUR

Speciale collecties]

Plantkataloger och priskuranter
för fröer från James Booth &
Söhne, Hamburg och J. G. Booth
& Co, Hamburg, 1840-1843.

Bücherei des Deutschen Gartenbauen, Berlin

Priskuranter för blomsterlökar
från J.G. Booth & Co, Hamburg,
1832, 1835, 1843.

Om författaren

Anna Tandre, landskapsar-
kitekt och fil.dr. i landskaps-
planering, disputerade 2008
vid institutionen för stad och
land, SLU, på en avhand-
ling om Grönsö park och
trädgård 1820-1925. Hon är
nu verksam som konsult inom
trädgårdshistoria och träd-
gårdsplanering.
Adress:
Stöpafor 43, 686 93 SUNNE

Noter

¹ Se Tandre 2008 del 2, bilaga 2
och 3.

² Postgången finns antecknad i
"Post Räkning med Kongl. Post
Kontoret i Uppsala och [sic!]" Grön-
sö gårdsarkiv.

³ De bägge firmornas kataloger kan
studeras genom Bibliotheek der
Landbouw Hogeschool, Wage-
ningen och Bücherei des Deutschen
Gartenbauen, Berlin.

⁴ En ros kom från Näsby 1840,
kungsängsliljor hämtades från
Uppsala [sannolikt Kungsängen],
Iris susiana uppges komma från
Stockholm.

⁵ Se exempelvis Carl Fredrik
Waerns berömmande ord i Svenska
Trädgårds-Föreningens Års-Skrift
1834, s. 69.

⁶ Se Svenska Trädgårds-
Föreningens Års-Skrift
1839, s. 8.

⁷ Se Tandre 2008 del 1, s. 275-277.

Platanerna i Lund lever farligt

Text och foto Lotte Möller

Platanerna på Clemenstorget i Lund som kan tvingas göra plats för en spårvagnshållplats hotas nu av motorsågar.

En strid om träd har blossat upp i Lund. Kommunfullmäktige anser sig kunna fälla ett antal plataner och lindar samt en allé med robinia. Anledningen är att en spårväg ska dras genom planteringarna. Den som var med vid striden i Kungsträdgården i Stockholm då en tunnelbanestation krävde några almars snara död menar att pamparna i kommunhus runt om i landet intet har lärt. Lotte Möller ger här en aktuell rapport.

Clemenstorget i Lund och dess trädplantering – sjuttionio radplanterade plataner och trettioen lindar vars kronor hamlats så att

de bildar ett tak – har under det gångna året varit föremål för en intensiv debatt. Anledningen är kommunens planer på att anlägga

en spårväg, vars ena ändhållplats ska ligga just på detta torg. För att bygga den måste ett antal träd fällas. Sedan ska spårvägen gå diagonalt över torget – på bekostnad av ytterligare träd - och vidare längs Sankt Laurentiigatan för att så småningom nå fram till den ännu inte existerande stadsdelen Brunnsnäs med forskningsanläggningarna ESS och MAX IV - "världens främsta forsknings- och innovationsmiljö" enligt kommunens hemsida. I nästa skede planeras för spårväg också genom den innersta stadskärnan.

Dessa visioner har backats upp av samtliga partier i kommunfullmäktige. Inte minst Miljöpartiets Karin Svensson-Smith, numera kommunpolitiker i Lund, har arbetat för deras förverkligande.

- Två saker gör städer attraktiva, säger hon, gamla hus och spårvagnar. (Hon borde lagt till stora träd.)

Men vem kan vara emot miljövänliga spårvagnar?

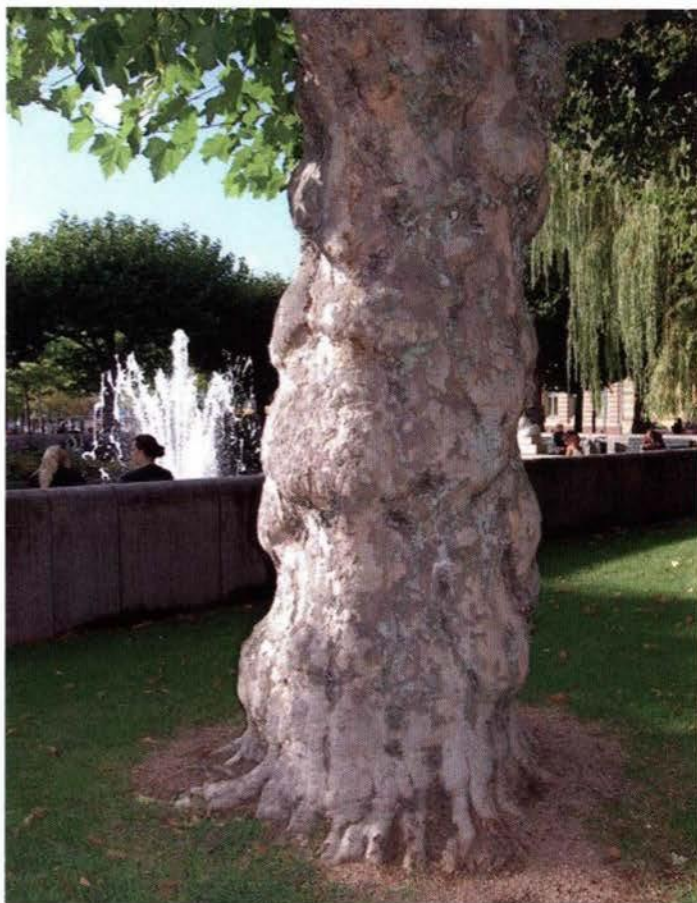
Kerstin Frygner, som var den som först mobiliserade försvaret för Clemensstorgets träd, var inte negativ till tanken på en lundaspårväg. Inte i sig. Och inte till en början.

- Tvärtom. Jag är uppvuxen i Göteborg och åkte spårvagn till och från skolan från och med femte klass.

Däremot ställde hon sig undrande till spårdragningen över Clemensstorget. Under tio års tid hade hon dagligen passerat det på väg till och från stationen och lärt

En av de hotade platanerna. Kerstin Frygner kramar och gör allt för att den gamle ska få stå kvar. Nedan en närbild.

sig att tycka mycket om dess lummighet, folkliv och variationsrikedom. Vad skulle hända med de praktfulla platanerna där? Och var det verkligen lämpligt att blanda oskyddade fotgängare på väg över torget med tunga spårvagnar?

Svaren hon fick på sina frågor från kommunens företrädare var, tyckte hon, föga övertygande. Givetvis måste några träd bort men nya skulle planteras. Och visserligen måste också robiniealléerna längs Sankt Laurentiigatan fällas men nya robinior skulle planteras, i alla fall på gatans ena sida.

Ju mer hon frågade, desto mer oroad blev hon över de undvikande besked hon fick. Hon talade med bekanta och fann att många tyckte som hon: att en spårväg inte får dela torget i två delar och förvandla det från en mötesplats till en hållplats. Självklart borde den dras längs en av torgets sidor. Hon skrev insändare och fick ytterligare gensvar. Gruppen Clemenstorgets vänner bildades och

samlade raskt in niohundra namn. Kommunen uppvaktades med namnlistor och krav på att torget skulle lämnas intakt.

Trots det antog kommunstyrelsens arbetsutskott i mars 2013 moderaternas, socialdemokraternas och miljöpartiets förslag att dra den planerade spårvägen diagonalt över Clemenstorget.

Men den boll som Kerstin Frygner hade satt i rullning gick inte att hejda. Hela spårvägsprojektet började nu alltmer ifrågasättas och analyseras utifrån ekonomiska, tekniska och stadsplaneringsaspekter. Insändarna duggade tätt. *Aktion för ett spårvägsfritt Lund* bildades med stöd av tunga namn som Bo Lundgren, tidigare finansminister, och Sverker Oredsson, historieprofessor emeritus och tidigare kommunalråd. Nu handlade det inte längre bara om några träd ska bort eller ej utan om miljardinvesteringars berättigande och om ett framtidsprojekts enorma komplexitet.

Ur genusaspekt kan noteras att i och med

Illustration Clemenstorget med spårvagnshållplats, från utredningsmaterialet om stationsområdet Lund C.

debattens fokus skiftade från att gälla enbart Clemenstorgets träd till spårvägsprojektet i dess helhet blev inslaget av manlig prestige alltmer markant, särskilt från politiskt håll. Ifrågasättande medborgare blev antagonister.

Hur var det nu med lilla tuvan? I en statsvetenskaplig masteruppsats *Att planera det nödvändiga projektet – en urbanteoretisk analys av spårvägsprojektet i Lund*” betecknar Oskar Reinholdsson Clemensstorgsdebatten som ”den lilla frågans storhet”. Än har inte lasset vält. Kanske kommer det inte heller att göra det men det har svajat till ordentligt.

Lund är inte precis en stad som saknar personer med kunskap, ej heller dendrologisk, och nästgårds finns Alnarp med sin trädexpertis. Ändå var det ingen sakkunnig som ställde sig upp till trädens försvar när kommunens planer blev kända utan en så kallad ’vanlig medborgare’, i detta fall en praktiserande psykolog med ett starkt miljö- och samhällsengagemang. För Kerstin Frygner är inte det viktiga vad träd heter och hur de klassificeras utan att de behövs i stadsrummet för människors välbefinnande.

Som dendrologiskt sinnad lundabo kan man lämpligen ägna sig åt en viss självrannsakan. För egen del och gentemot det egna samvetet för-svarar jag min passivitet i kampens tidiga skede

med att jag för alls inte länge sedan engagerade mig med hull och hår när Domkyrkorådet ville fälla – och fällde - de gamla syrenerna söder om Domkyrkan. Det sätt på vilket vi syrenkramare bemöttes av kyrkans folk och det förlöjligande som kom oss till del uppmuntrade inte precis till fortsatt engagemang i gröna frågor. Att framstå som tanten som skriker var gång någon buske måste bort är ju inget man direkt eftersträvar.

Uppgivenhet alltså, men också en sorts kapitulation inför den framtidsoptimistiska ofrånkomlighet som spårvagnen till Brunnshög tycktes symbolisera, inte bara för mig utan också för många andra lundabor.

Förhoppningsvis har denna historia något att lära dig, bästa Lustgårdenläsare. Rätt som det är vill någon fälla träd som står dig nära. Vad gör du då? Väntar på att en Kerstin Frygner ska säga ifrån?

Faktaruta

Clemenstorget i Lund, tidigare ett salutorg, fick sin första arkitektoniska utformning, signerad Gunnar Sundbärg, år 1940. Plataner och lindar planterades i rader och en damm anlades. Träden knuthamlades – och knuthamlas fortfarande – på kontinentalt manér, vilket har gjort att kronorna med åren kommit att bilda ett tätt tak. På 1990-talet fick torget en delvis ny utformning av Sven-Ingvar Andersson. Bland annat förlängdes de befintliga träd-raderna med ytterligare plataner.

2006 gjorde Klaus Stritzke på

uppdrag av universitetet i Kiel en inventering av platanerna på Clemensstorget. Han konstaterade att detta troligen är den enda plats i Sverige där en flerradig sammanhängande platanplantering finns, att den bör skyddas som ett exempel på en stilren stadsbild med anpassning till de omkringliggande husens jugendstil och ses som ett lyckat första försök att etablera platanen som stadsträd i Sverige.

I ett brev som skickades till Byggnadsnämnden i Lund och Länsstyrelsen i Skåne i augusti 2013

skrev Eva Hernbäck på uppdrag av styrelsen för Föreningen för Dendrologi och Parkvård bland annat att ”vi häpnar över att kommunens styrande avser att förstöra denna unika trädplantering och därmed det vackra torget. I denna tid av förödande trädskjukdomar som tvingar oss att avverka sjuka almar, askar och ekar i stora mängder bör vi värna om de vuxna friska träd vi har i städerna, i synnerhet om de utgör en så speciell enhet som platanerna på Clemensstorget.”

En eksafari i Stockholmstrakten

Text: Eva Hernbäck och Klaus Stritzke

Foto där inget annat anges: Göran Johnson

För att hedra den gamle eken på Östermalm som Stockholms stad sågade ner i november 2011 ordnade föreningen, i försommarens ymniga grönska, en utflykt till en rad pampiga ekar i huvudstadens närhet. Dessa gamlingar står fortfarande upp i sin fulla prakt. Vi besökte även den s.k. Radioeken där den ligger på Djurgården, plundrad på det mesta av sin värdighet. I förra årets Lustgården berättade vi utförligt om dess tragiska öde. Här en presentation av de ståtliga ekar vi besökte.

Prins Eugens ek vid Waldemarsudde på Södra Djurgården

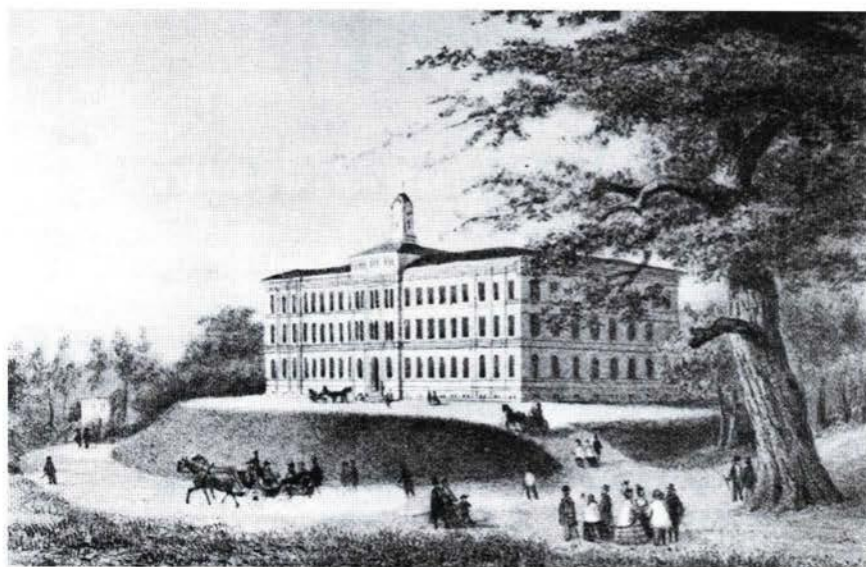
Prins Eugens ek står på Djurgården och har fått sitt namn efter målarprinsen på Waldemarsudde.

Nedanför trädet står ett litet vitt lusthus, här fanns tidigare en hälsobrunn.

Eken anses vara den största levande eken i Stockholms stad. År 2006 var den 21 meter hög. Stammen hade då en omkrets om 9,2 meter och trädets volym var 45 kubikmeter. Åldern uppskattas till mellan 300 och 400 år. Vissa källor uppger till och med 1 000 år.

Prins Eugens ek. Nedanför eken står ett litet vitt lusthus, här fanns en gång i tiden en hälsobrunn.

Manilla-läken
år 1864.

Manilla-läken eller Kungseken vid Manilla-skolan

Eken står strax utanför Manilla-skolan på Djurgården. Namnet Kungseken kommer från den tid då kungliga ekipage, vid utflykt på Djurgården, hade sin vändpunkt här. Borgerskapet följde detta exempel.

Ekens omkrets är 7,0 meter, mätt en meter över marken, och trädet hör därmed till Stockholms 100 grövsta ekar. Dess ålder uppskattas till omkring 400 år.

Manilla-läken vid föreningens
besök våren 2013.

Teckning ur
Illustrerad Tidning
år 1865.

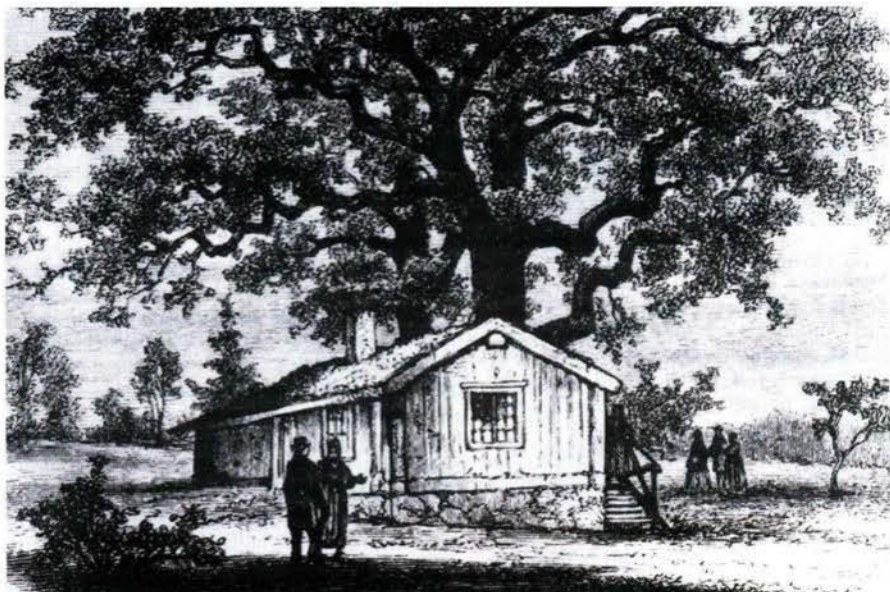
Bellmanseken

Detta träd finns utanför restaurang Hasselbacken på Södra Djurgården i Stockholm. Under den eken lär Carl Michael Bellman ha skrivit Fredmans epistel 25, därav namnet. Till minne av Bellman restes år 1872 Bellmanbysten, modellerad av Alfred Nyström och gjuten i zink. Det var nära att eken fälldes för att få plats för statyn men placeringsfrågan löstes. Omkring 1890 började kronan vissna och eken beskars på så sätt att nästan hela grenverket sågades ner.

Idag är trädet en sargad rest av den stiliga eken med en järnring runt stammen som riskerar att strypa flödet av näring och vatten.

Eken var riktigt stor redan år 1870.

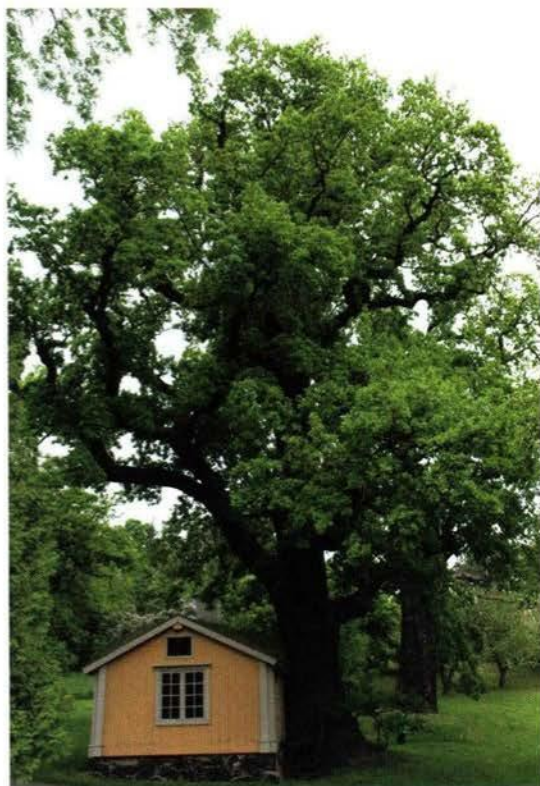

Karl den XI:s ek vid Fiskartorpet

Karl XI:s lilla fiskarstuga uppfördes på 1680-talet och står fortfarande på samma plats. Genom landhöjningen, som medfört nära två meters höjning under 330 år, ligger stugan idag långt uppe på land. Fiskartorpet blev så småningom bostället för en av djurgårdsvaktarna som här började med en enkel vårdshusrörelse. Torpet nämns i Bellmans epistel 71: "Ä'ke det gudomligt, Fiskartorpet! Hvad? Gudomligt att beskåda!"

Byggnaden är en enkel ryggåsstuga med gräsbevuxet torvtak. Torpet har renoverats och är idag statligt byggnadsminne.

Fiskartorpseken eller Karl XI:s ek är gigantisk och står tätt intill huset. Den har delvis växt in i fasaden och takfoten samt har sitt rotsystem under stugans stengrund, vilket krävt speciell hänsyn vid underhållet av torpet. Eken började växa på platsen ungefär samtidigt som stugan byggdes och borde alltså idag vara omkring 330 år gammal.

Här möter vi en kärleksaffär mellan en ek och en gammal stuga.

Denna ek är döpt efter den skotska geologen Charles Lyell.

Lyells ek

Lyells ek står på en tomt vid Fiskartorpet och är döpt efter den skotske geologen Charles Lyell. Han gjorde under en period beräkningar kring teorin om den så kallade vattuminskningen, det man numera kallar

postglacial landhöjning. Charles Lyell levde 1797-1875 och betraktas allmänt som den moderna geologins fader. Han blev 1832 professor i geologi vid King's College i London men gjorde också långa resor, bland annat till Sverige och Danmark.

En ompysslad ek vid Stora
Skuggan

Ekar vid Stora Skuggan

Några ekar vid Stora Skuggan har vårdats särskilt kärleksfullt för att de ska få ett långt liv. Och man ger dem den mest naturliga markbehandlingen – man flisar bortrensade grenar, kvistar samt sly som stått under dem. Detta läggs, tillsammans med större avfallna eller bortgallrade grenar, kring stammen. Ett både miljö vänligt och uppiggande liv skapas för eken, berättade vår guide arboristen Daniel Dagfeldt. Materialet behöver

inte fraktas bort och eken återanvänder sig själv. Grenarna skyddar dessutom mot alltför många trampande barnafötter. En grusstig leder barnen in mot trädet när de vill kliva in i grottan i ekens inre. Barnens lek resulterar därmed i att jorden runt stammen trampas ner vilket i sin tur ger syrebrist. De gamla grenarna medverkar dessutom till biologisk mångfald. Man försöker helt enkelt vitalisera trädet genom att återskapa en naturlig miljö.

Resterna av radioeken

Det som finns kvar av den enorma, månghundraåriga Radioeken (även kallad TV-eken) har dumpats på Stora Skuggans väg på Norra Djurgården. Det är dock endast huvudstammarna som ligger där. Alla grenar har hittat nya användningsområden, bland annat som klätterträd i ahuset på Skansen.

Hotade ekar i Kristineberg

I samband med planerad kontorsbebyggelse intill tunnelbanan i Kristineberg, strax norr om Drottningholmsvägen, är ett tiotal resliga ekar hotade. Andra, som enligt planerna ska bevaras i närheten av Kristinebergs slott, har blivit så illa behandlade i anläggningen av en park att de hotas av kvävning. Tvärt emot tydliga instruktioner från Stockholms stads ansvariga har byggaren jämnat ut marken kring ekarna så att den nedre delen av stammarna täcks av jord. Detta kan leda till döden på endast några få år

Kort före fällningen av Radioeken.
Foto: Karin Holmberg

Deltagare i eksafarin undersöker
Radioekens inre.

Markytan har höjts kring gamla ekar, vilket kan
leda till en snabb död för träden.

Stadens äldste? Närmare 800 år.

Birger Jarls ek

Birger Jarls ek, även kallad Kung Valdemars ek, står mitt i Essingeledens trafikplats Kristinebergsmotet på västra Kungsholmen i Stockholm. Eken är uppemot 800 år och därmed lika gammal som Stockholm och bär därför namnet efter stadens grundare Birger Jarl. Eken har fortfarande lite liv i sig, vilket visar sig i en grönskande gren och utgör numera högsta naturvärde, motsvarande ett naturreservat.

Trädet har en diameter på 202 cm i brösthöjd och är därmed en av nio ekar i Stockholms stad med en diameter över 200 cm enligt en dokumentation från 2007.

I samband med en planerad ombyggnad av trafikplatsen Lindhagensgatan är ambitionen att alla inmäta eker området inklusive Birger Jarls ek skall bevaras, vilket innebär att den även i framtiden kommer att vara en karaktéristisk silhuett i stadsbilden invid Essingeleden på Kungsholmen.

Ekebyhovseken

Ekebyhovseken står i Ekerö kommun i närheten av Ekebyhovs slott. Den kan vara omkring 500 år gammal. År 1956 förklarades den för naturminne. Den kallas även ibland för Ekeröjätten. Den står solitärt på en åker söder om slottet och har kunnat utvecklas utan konkurrens från andra träd. Enligt en nyligen genomförd uppmätning (oktober 2008) är den med sina 84 kubik i volym Sveriges största träd.

Stammens omkrets är 10,5 meter och trädets höjd 17 meter. Lars Lagerstedt mätte upp den 2009 och redovisade en omkrets på 1040 cm och en höjd på ca 20 meter.

Gamlingen på åkern,
sommar
och vinter 2013.

Eftersom kronan är skadad kan man utgå ifrån att trädet har varit betydligt högre. Som jämförelse kan nämnas att eken i norra Kvill i Småland har en volym av ca 60 kubikmeter, en höjd på 14 meter och en omkrets av ca 13 meter. Det gör den till Sveriges grövsta träd.

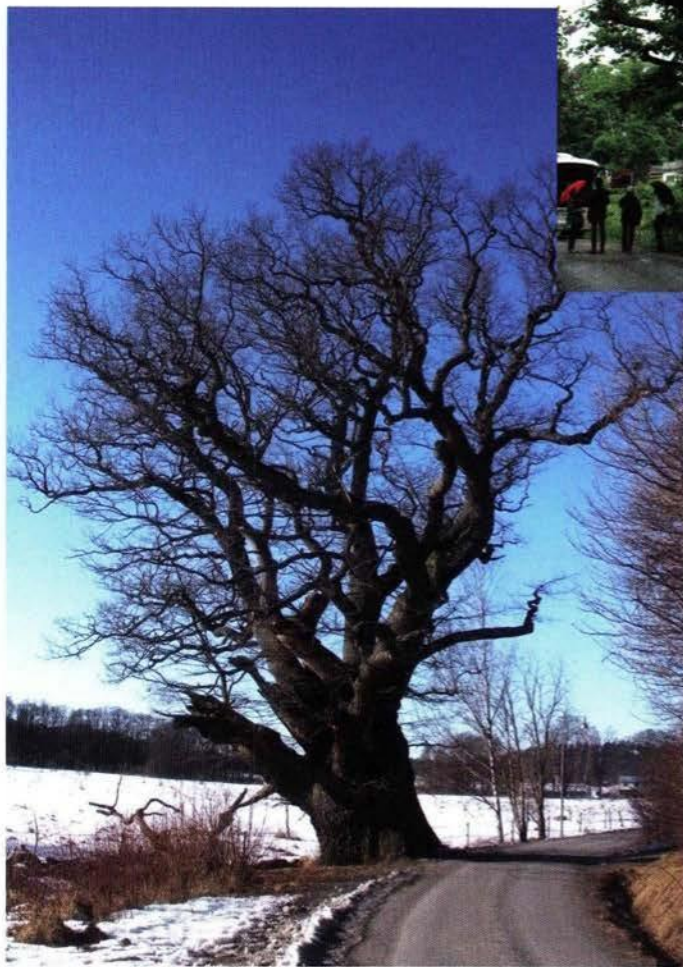
Gällstaöken

Redan i början på 1900-talet uppmärksammades Gällstaöken av bland andra botanisten Rutger Sernander som höll på med kartläggning och registrering av gamla grova ekar i Stockholm med omgivning. Sedan dess har sommarstugor och permanentbostäder förvandlat den dåvarande ekskogen till trädgårdstomter, men flera av de grova ekarna finns ännu kvar.

Ett av dessa gamla jätteträd är Gällstaöken som anses vara en av Sveriges fyra grövsta ekar. Eken mäter 10,1 meter i om-

Gällstaöken
sommar
och vinter 2013.

krets (år 2006), är 19 meter hög och har en volym på 63 kubikmeter.

Lars Lagerstedt redogjorde år 2010 i Lustgården för egna mätningar samma år: omkrets 1016 cm, höjd ca 22 m. År 1925 uppmätte Rutger Sernander dess omkrets till 8,6 m. Det innebär en årstillväxt på 1,9 cm fram till år 2006 och att eken kan vara mellan 400 och 500 år gammal.

Prins Eugens ek på Waldemarsudde

Text, foton och uppmätningar: Klaus Stritzke

Eken som prinsen målade många gånger, stod enligt en karta från 1800-talet på en linåker. Åldern har felaktigt uppgivits till 900 år. Under prins Eugens tid fick enligt uppgift varken träd eller grenar från träd i parken tas bort om inte en omedelbar risk för fara fanns.

I början av 1900-talet förlorade Prins Eugens ek en av sina tre huvudgrenar. Denna förlust orsakade ett stort sår i kronansatsen, där en omfattande röta i kronan, stammen och rotstocken utvecklades.

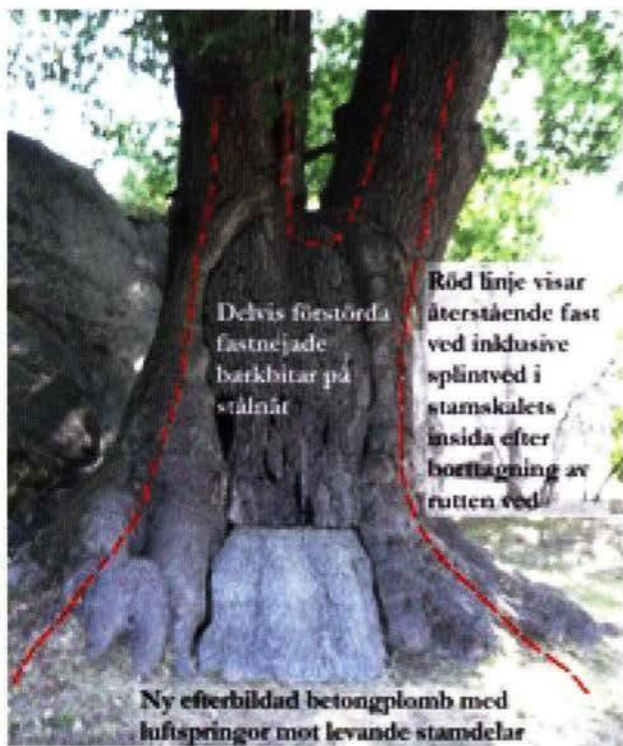
Prins Eugen lät efter dåvarande praxis sätta en betongplomb i sårets nedre del, vars yta omsorgsfullt skulpterades som barkstruktur. Ovanför plomben kompletterades senare hålets fyllning med en sarg av bräder som kläddes med en likadan skulpterad gipsyta.

År 1986 slog blixten ned i en av ekens två kvarvarande huvudstammar och krav framfördes att fälla trädet med anledning av en tilltagande olycksrisk. Eken visade vid denna tid tecken på en kraftigt nedgående vitalitet, i form av omfattande grentorka. Anledningen till detta tolkade jag som att trädet hade problem att ta upp tillräckligt med näringslösning

ur marken. För att förstå problemet måste kunskap finnas om hur trädet i ett samspel med svampar, mykhorrisa, tar upp näring ur marken. Dessa svampar kräver syre för att kunna leva. Syretillgången störs ofta genom markförtätning eller markförgiftning. I fallet Prins Eugens ek skedde det genom uppdämning av vatten genom sättning i en vägbank. Den första åtgärden för att hjälpa trädet var att ordna en ny trumma under vägbanken.

Eken 2001

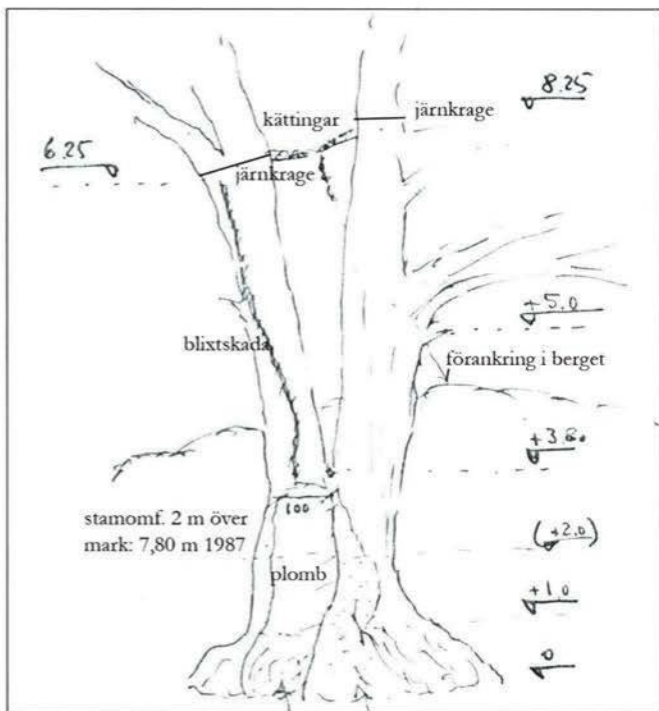

Sommaren 1987 utfördes den första etappen som innebar att plomben togs bort och att stammens innandöme tömdes på sju kubikmeter nedbruten kärnved. Därefter sårbehandlades och stabiliserades den sex meter långa sprickan som blixten hade orsakat. Sex genomgående bultar användes för detta arbete. Även kronansatsen förstärktes med fyra genomgående bultar. Kronans höjd reducerades med 20 – 25 % och kronan gallrades med 5 – 10 %. Slutligen luftades marken under trädkronan genom att borra 2400 st. 40 – 60 cm djupa hål, som fylldes med en blandning av 150 kg specialgödsel. Detta för att stimulera rotsvamparna. 1,5 m³ makadam och 25 kg av ett Alginur-

Den andra var ett förslag till luftning av marken i kombination med att ge stimulerande näring till jordsvamparna. Den tredje var att ta bort plomben för att öka luftcirkulationen till de av röta angripna inre stamdelarna då det fanns stora fruktkroppar av svavelticka som orsakar brunröta.

Styrelsen för Valdemarsudde samtyckte till att jag gjorde en beskrivning av problemen och tog in ett anbud från ett gammalt, framgångsrikt och erfaret företag inom trädvården i Tyskland. Anbudet lämnades våren 1987. Detta innehöll även en beskrivning av ekens utveckling efter behandlingen och förslag till fortsatta åtgärder.

Skiss 1986.

granulat lades runt trädet. (se LUSTGÅRDEN 1987/1988 sid 92 ff.)

Våren 1988 gjordes en kontroll av de genomförda arbetena och sommaren 1989 utfördes en andra etapp. Denna omfattade en noggrann rensning av stammens, starkgrenarnas och rotstockens förstörda ved. Stamskalet stabiliserades med genomgående bultar. Hålet efter rotstockens tömning fylldes med makadam. Förankringarna av huvudstammarna med järnkrage och kraftiga kättingar ersattes med genomgående järnbultar i huvudgrenarna och en kraftig stålwire som förankrades i en ny 80 cm lång ståldubb som sattes i berget. Draglasten beräknades till 40 – 50 ton. Inskärningen som järnkragen hade orsakat behandlades med snitt i tillväxtveden.

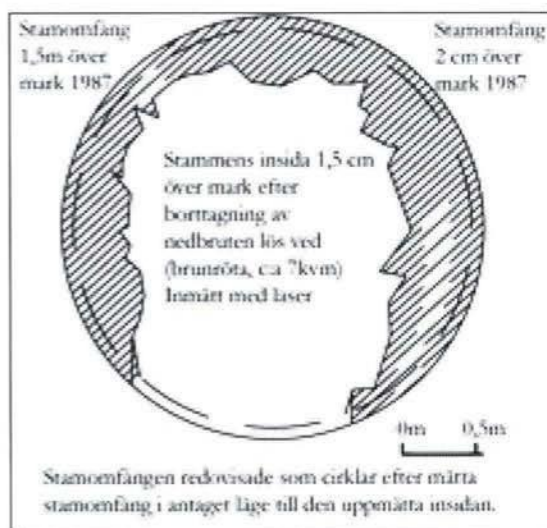
Stamöppningen skyddades med ett grönt kraftigt nät som förankrades i järnbultarna.

Något år senare återställdes plomben från Prins Eugens tid som ett steg inom programmet för parkminnesvården, dock men en för eken oskadlig form med luftsprings mellan plomben och veden. Den övre delen av det barkklädda gallret kan lätt tas bort för kontroll av stammens inre.

År 2001 genomfördes en förnyad protokollförd besiktning. Av den framgår att eken visade stark tillväxt och uppfyller de förväntningar som ställdes vid behandlingen 13 år tidigare.

Framförallt har en kraftig sekundärkrona bildats som skulle främjas i den vidare utvecklingen. Samtidigt började den starka tillväxten belasta både stålwiren mot berget och det tunna stamskalet. Ekens tyngd vilade inte längre på en pelare av kärnved utan pressade på ett skal som i ökande takt visade tecken på sättningar. Dessa sättningar påverkar i de nya cellernas struktur, deras

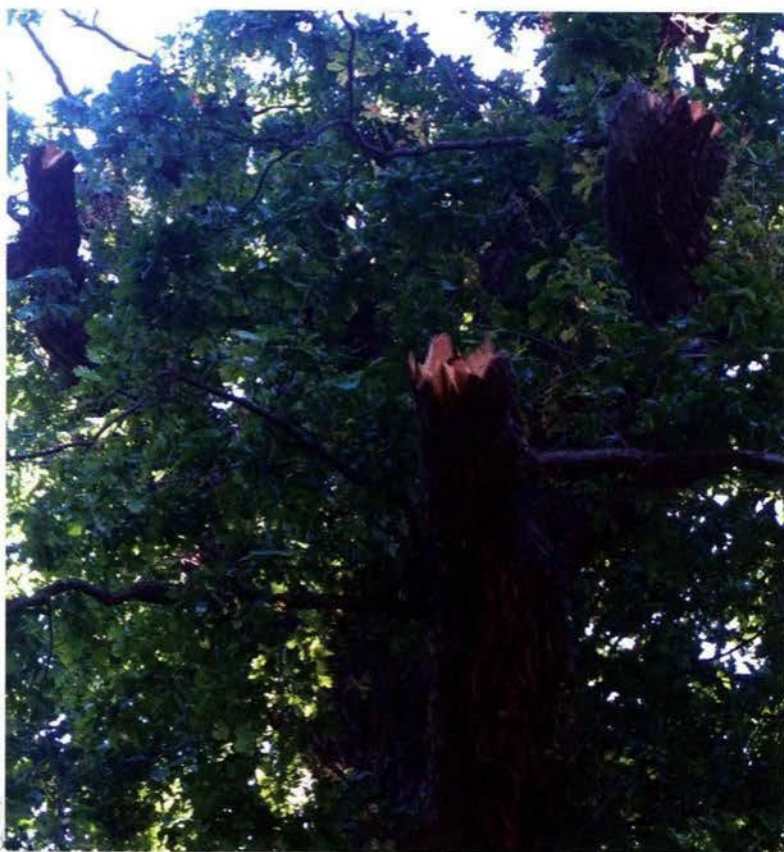
Stagning av stamskalet.

Uppmätning 1987.

hållfasthet och de nya ledningarnas transportkapacitet. En minskning av kronans tyngd krävdes. Den genomfördes först 2012, men den önskade reduktionen av kronans höjd utfördes bara i liten omfattning. Istället skars stora delar av den så viktiga sekundärkronan bort. En annan åtgärd som avviker från den tidigare eftersträlvade trädvården är de moderna snittytor som skall främja intrång av svamp i kapsnitten. Waldemarsudde tillhandahåller en hel del ekar

Snittytor 2012.

som gynnar både insekts- och svampliv. För mig är Prins Eugens ek fortfarande del av ett kulturminne.

När jag mätte stamomfånget 1987 var den på två meters höjd 7,8 m, detta motsvarar en teoretisk radie av 1,24 m. År 2012 mätte jag stamomfånget på samma höjd till c:a 9,0 m vilket motsvarar en teoretisk radie av 1,43 m. Detta betyder att trädet har ökat sin stamradie med 19 cm under de gångna 26 åren, dvs en årsringsbredd med i medeltal 7,6 mm. En god prestation av en omkring 500 år gammal ek. Tillväxtens tjocklek syns även i övervallningen av de muttrar som sitter på järnbultarna.

Eken efter beskärning 2012.

Märkesträd i Sverige (9)

Avvikande odlingsformer av alm, ask och björk.

Text och foto: Lars Lagerstedt

Flera av de i svensk odling vanligaste lövträdsarterna innefattar välkända, intressanta odlingsformer med från sina moderarter påtagligt avvikande växtsätt.

Tre av de viktigaste exemplen är:

- Skogsalm (hängalm, paraplyalm och pyramidalalm)
- Ask (hängask och enkelbladsask)
- Björk (hängbjörk, 'oäkta' hängbjörk, tårbjörk och tre flikbladiga former)

Avvikande odlingstyper är inte minst lämpade i parker och som prydnads- eller kuriosaträd i andra offentliga anläggningar och i privata trädgårdar. De omfattar både träd som lämpar sig som ståtliga solitärer och betydligt mer utrymmessnåla former, som lämpar sig som solitärer på mindre ytor eller som grupper på större ytor som vid Slottsskogsvallen i Göteborg (se bilden nedan).

Grupp med 13 tårbjörkar vid Slottsskogsvallen i Göteborg.
Höjd från ca 6 till ca 8,5 m och stamomkretsar från 79 till 105 cm. Mått och foto 2013.

Tre särpräglade, avvikande odlingsformer av skogsalm

Den så sorgligt sjukdomsdrabbade skogsalmen har flera väl kända, sedan länge etablerade, avvikande odlingsformer. De viktigaste är hängalm, paraplyalm och pyramidalm.

Hängalm

Ulmus glabra 'Camperdownii'

Hängalmen avviker i högsta grad från moderarten. Den tillhör över huvud taget de mest särpräglade av alla för svensk odling lämpade träd.

Sveriges troligen grävsta hängalm. Teknologgt x Lärargatan i centrala Göteborg. Stamomkrets 243 cm, höjd ca 8 m.

Mått och foto 2013.

Vintertid framträdande grenverk hos hängalm på Fredhällsängen i Stockholm. Höjd 6 m, stamomkrets 201 cm. Mått 2013, foto 2010.

Naturförekomst: Moderträdet upptäckt i Camperdowns park i Skottland ca 1850.

Odling: Hängalm odlas främst genom ympning på grundstam av vanlig skogsalm, vanligen vid ca två meters höjd. Uppges i England vara mycket flitigt planterad, inte minst på kyrkogårdar.

Storlek: Från England rapporteras upp till ca 12 m höga träd med upp till tre meters stamomkrets.

De största svenska träden når upp till knappt 10 m höjd och 2-2½ m i stamomkrets (hos grundstammen).

Växtsätt: Hängalmar är mycket lågvuxna med markant bredare än hög krona. Grenarna är i huvudsak horisontellt riktade och efter hand ormlikt vridna. Kvistar och skott är långa och starkt hängande. Träden är ögonenfallande med sina sommartid mycket täta, låga, breda kronor och sina vinterträd framträdande säregna grenverk.

Bark: Som hos moderarten men mer finskorpig och med ojämnare struktur.

Blad: Som hos moderarten men något större, normalt ca 15 x 9 cm.

Paraplyalm

Ulmus glabra 'Pendula'

Paraplyalmen är inte lika särpräglad som hängalmen. Den kan på sätt och vis betecknas som en mellantyp mellan moderarten och hängalm.

Naturförekomst: Moderträdet tillvaratogs i Skottland 1816.

Odling: Introducerad i odling ca 1820. Ympas normalt vid 1-3 m höjd på grundstam av vanlig skogsalm. Ympstället är ofta mycket tydligt markerat med en bred grundstam och därovan en markant tunnare stam.

Enligt Mitchell är paraplyalmen i England ganska ofta planterad i och omkring norra London. I Sverige är den mer sparsamt odlad. Mest kända svenska planteringar är 18 väl utvecklade exemplar vid Stockholms stadsbibliotek, som bildar en effektiv miljömassig helhet tillsammans med byggnadens mycket speciella arkitektoniska utformning.

Odlingvärde: Ett särpräglat träd, som kanske passar bäst nära större byggnader, i parker och på stora kyrkogårdar.

Storlek: Paraplyalm är mer storvuxen än hängalm men når avsevärt mindre dimensioner än moderarten. De största svenska träden når 15-19 m höjd och, i ett fall, drygt 3,5 m i stamomkrets.

Växtsätt: I motsats till hängalmen har paraplyalm åtminstone ibland en regelbunden stam till en eller ett par meter över ympstället. Huvudgrenarna är först uppåtriktade för att senare böja av nedåt och upplöses i ganska tätt sittande, snett nedåtriktade kvistar med hängande skott.

Bark: Som hos vanlig skogsalm.

Sveriges troligen största paraplyalm. Den står nära Göteborgs trädgårdsförenings västra entré. Höjd 19 m, stamomkrets 361 cm. Mått och foto 2013.

Pyramidalm

Ulmus glabra 'Exoniensis'

Pyramidalmen är en tredje väl etablerad, från den vanliga skogsalmen tydligt avvikande form. Den tillhör våra märkligaste träd genom att den så att säga är två träd i ett. Som regelbundet klippt låter den sig formas till täta och regelbundna pyramider. Som oklippt och fritt växande blir den ett vidkronigt träd. Få andra än dendrologer skulle kunna tänka sig att det är fråga om en pyramidalm.

Naturförekomst och odling: Pyramidalm upptäcktes 1826 i en plantskola i Exeter i England, varifrån den ganska snabbt spreds i internationell odling. Den blev redan under

Regelbundet klippta pyramidalmar innanför den västra entrén i Trädgårdsföreningen i Göteborg. Höjd ca 16 m, stamomkretsar 233 och 204 cm.

andra hälften av 1800-talet ganska vanligt förekommande i många länder inklusive Sverige.

Odlingvärde: Pyramidalmen passar särskilt bra på kyrkogårdar och i alléer när den är regelbundet klippt. Som friväxande får den efter hand, i många fall, betydande värde som imponerande solitär med udda växtsätt.

Storlek: Vid regelbunden pyramidklipping blir tillväxten långsam och storleken begränsad. Som fritt växande är tillväxten mycket snabbare. De största svenska exemplaren är upp till ca 25 m höga med upp till drygt 4,5 m i stamomkrets.

Växtsätt: Utvecklas som otuktad efter hand till vidkroniga träd, nästan alltid med ett flertal lågt ansatta delstammar. Grentopparna har typiskt uppåtböjda kvistar.

Blad: Bladen är något mindre än hos moderarten och mer eller mindre markant krulliga.

Sveriges kanske största pyramidalm nära Gustaf III:s paviljong Hagaparken i Stockholm. Höjd ca 19 m stamomkrets 462 cm. Mått och foto 2008.

Asksläktet

Avvikande odlingsformer av (europeisk) ask. Vår vanliga ask har två mycket särpräglade, sedan länge odlade, starkt avvikande former - hängask och enkelbladsask.

Hängask

Fraxinus excelsior 'Pendula'

Hängasken tillhör våra lättast igenkännbara och säregna träd.

Naturförekomst: Samtliga hängaskar anses härstamma från ett i England 1725 tillvarataget moderträd.

Odling: Hängask odlas genom ympning på grundstam av vanlig ask. Ympningen görs normalt på

Hängask vid Sceffersgatan i Fredhäll i Stockholm.
Höjd ca 9 m, stamomkrets 253 cm. Foto 2011, mått 2013.

ca två meters höjd men har ibland gjorts med 'så hög grundstam som möjligt'. Högsta kända ymphöjd, på ett träd i England är hela 27 m - vilket måste ha krävt extraordinära åtgärder! Hängasken var tidigare ganska populär som parkträd, men används numera främst i speciella sammanhang, t ex på kyrkogårdar.

Odlingvärde: Hängasken är mer säregen än vacker, men kan på rätt plats vara mycket effektiv, både som miljöpräglade inslag och som omväxling mot mer normalt vuxna träd.

Storlek: Hängasken är betydligt mer långsamvuxen än vanlig ask. De högsta svenska träden är ca 20 m. De grövsta grundstammarna är under tre meter i brösthöjdsomkrets - fränsett ett på knappt två meter före detta tvåstammig träd vid Överås i Göteborg, som har en stamomkrets på drygt 3,5 meter.

Växtsätt: Hängask är på långt håll lätt igenkännbar genom sina ormlikt vridna krona och sina starkt nedhängande, raka, långa grova kvistar.

Bark: Som hos moderarten och därigenom med samma barktyp på grundstam och ymp.

Blad: Som hos moderarten, dvs normalt 20-30 cm långa med 9-13 ganska fint sågade småblad.

Blomning och frukt: Endast honträd, ofta med mycket riklig blomning.

Kanske den äldsta och grövsta svenska hängasken. Överås i Göteborg.

Troligen planterad ca 1860.

Höjd ca 11 m, stamomkrets 352 cm.

Mått 2007, foto 2013.

Enkelbladsask

Fraxinus excelsior 'Diversifolia'

Enkelbladsasken är vuxen ungefär som moderarten, men är starkt särpräglad genom sina helt avvikande blad.

Naturförekomst: Troligen ursprungligen tillvaratagen 1789.

Den vanliga asken har en benägenhet att i naturen och vid frösådd ge upphov till träd med icke sammansatta blad. Detta till skillnad mot moderartens 9-13 små sammansatta blad och till skillnad från alla andra askarters sammansatta blad.

Odling: Enkelbladiga askar har i första hand kuriosavärde. De är inte ovanliga i odling i England och Sverige. Främst finner man dem i anläggningar från förra sekelskiftet.

Härdigheten är ungefär som hos moderarten, dvs den förekommer i Sverige upp till sydligaste Norrlands kustland.

Storlek: Enkelbladask når inte samma dimensioner som den vanliga asken. Höjden är normalt 19-25 m men de kan bli ca 30 m. Så finns t ex ett träd i Konradsbergsparken i Stockholm som är extremt högt. Stamomkretsen har på svenska träd nått upp till 2,5-3 m.

Växtsätt: Växtsättet är ungefär som hos vanlig ask, normalt dock med tunnare grenar och grenverk.

Bark: Ungefär som hos moderarten.

Blad: Bladen är enkla, ca 10x15 cm med ca 6-8 cm långt skaft. Kanten är oftast oregelbundet och gles sågad.

Enkelbladsaskar vid serveringen i Vasaparkens norrhörn. Höjd ca 19 m, stamomkretsar 233 och 221 cm.

Hängvuxna eller flikbladiga odlingsformer av vårtbjörk

Björksläktet omfattar två vedertagna hängvuxna former, hängbjörk och tårbjörk. Dessutom har den vanliga svenska vårtbjörken, *Betula pendula*, som ju framgår av det latinska namnet, ofta ett hängande växtsätt med nedböjda grenspetsar och hängande kvistar. Vissa av dem har så starkt utvecklad hängvuxenhet, att de förtjänar att tas med i en redovisning av hängformade träd. Vårtbjörken har även (minst) tre former med flikiga blad - ornäsbjörk, flikbladig vårtbjörk och fransbjörk. De båda senare formerna har även ett ganska markant hängande växtsätt.

Hängbjörk

Betula pendula 'Tristis'

Odling: Den botaniskt definierade formen uppges vara tillvaratagen och använd i odling sedan slutet av 1860-talet. Den har efter hand, inte minst i Sverige, vuxit allt mer i popularitet som ett av våra vackraste och mest odlingsvärda träd på begränsade ytor. Den passar in i mångskiftande miljöer från tätt trafikerade leder till rofyllda anläggningar.

Storlek: Hängformen av vårtbjörk är mer småvuxen än moderarten och uppges sällan

Hängbjörk vid gamla norra infarten till Mölnlycke. Höjd ca 19 m, stamomkrets 128 cm. Mått och foto 2013.

nå nämnvärt över 15 m höjd.

Växtsätt: Stammen är regelbunden med uppåtriktade men i ändarna kraftigt nedåtböjda grenar och långa, tunna, hängande kvistar. De når ofta 4-5 meters längd. Även samtliga krontoppar är kraftigt nedåtböjda. Kronan är smal och föga grovgrenig.

Bark: Längre slät än hos moderarten.

Blad: Som hos moderarten

Sällsynt välvuxen, hängvuxen björk vid Råдавägen 21 i Pixbo. Höjd ca 28 m, stamomkrets 150 cm.

Mått och foto 2013.

'Oäkta hängbjörkar'

Vårt land har ett mycket stort antal både naturvuxna och planterade inte 'äkta' vårtbjörkar med 2-6 meter långa, tunna hängkvistar, som gör att de väl förtjänar att kallas för hängbjörkar. Det finns ingen entydig gräns mellan 'oäkta hängbjörk' och vanlig vårtbjörk.

Naturförekomst: Den vanliga vårtbjörken är i Sverige ofta så hängformat vuxen att den i folkmun kallas hängbjörk, som i den klassiska småländska landskapsvisans text om 'Känner du landet bak hängbjörkens slöja'.

Odlingsvärde: Vissa naturträden är väl så vackra och i många sammanhang även genom sina större dimensioner väl så hängande växtsätt som 'äkta hängbjörk'.

Storlek: Många utpräglad hängvuxna björkar når över 25 m höjd.

Växtsätt: Några av 'de oäkta' hängbjörk-träden kan ha längre lodrätt hängande kvistar än de 'äkta', i enstaka fall kan de ha upp till 7-8 m långa lodkvistar. En del sådana träd har hög och rak stam med ganska smal krona medan andra är mer oregelbundet vuxna med grövre grenar och bredare krona.

Bark: Varierande typer. På vissa träd nästan glasbjörkartat fri från skorpbark.

Blad: Som hos moderarten.

Hängboksartad tårbjörk vid Stensjön i Mölndal. Höjd 8 m, stamomkrets 120 cm. Ympad vid 1,6 m.
Mått och foto 2013.

Tårbjörk

Betula pendula 'Youngii'

Tårbjörken är ett av våra vanligaste och lättast igenkännbara träd.

Naturförekomst: Tårbjörken uppges ibland ha okänt ursprung och ibland härstamma från ett i England ca 1900 tillvarataget moderträd.

Odling: Tårbjörk odlas både genom ympning, oftast på låg höjd, på grundstam av vanlig björk och som rotäktat träd. Odlingen sköt ganska plötsligt fart i Sverige kring 1930-talet, först främst i offentliga anläggningar men efter hand med stark dominans för villaträdgårdar. De kanske äldsta träden tycks nu bara vara kring 80 år gamla.

Odlingssvärde: Tårbjörken lämpar sig genom sina begränsade dimensioner kanske främst i småskaliga anläggningar men kan på större ytor skapa både säregna och vackra grupp-

effekter - som vid Slottsskogsvallen i Göteborg. Den är däremot föga lämpad för plantering i nära anslutning till större lövträd, då den ofta får ett skevt och fult växtsätt.

Storlek: De svenska tårbjörkarna omfattar ett stor antal träd på 7-10 m höjd med stamomkretsar upp till strax över 1,5 m. Det stora flertalet av träden är ännu friska och växtliga. De kommer troligen inte att nå nämnvärt större höjd men bör efter hand kunna nå åtminstone till ca två meter i stamomkrets.

Växtsätt: Stammen är ofta kraftigt spiralvriden med nästan korkskruvsformat valkmönster. Grenarna är ormlikt vridna med delvis hängande, tunna kvistar och skott. Träden är oftast bredare än höga.

Bark: Som hos vanlig vartbjörk men är oftast starkt präglad av stammens spiralvridning.

Blad: Som hos moderarten.

Troligen Sveriges största tårbjörk på Framnäsgratan 21 i Göteborg. Höjd ca 8,5 m, stamomkrets 154 cm. Ingen synlig ymp. Mått och foto 2013.

Flikbladiga vårtbjörkar

Vårtbjörken har gett upphov till ett flertal flikbladiga former. De viktigaste är ornäsbjörk, flikbladig vårtbjörk och fransbjörk. Samtliga ser på litet avstånd ut ungefär som moderarten. Vid närmare granskning är de dock lätta att skilja från denna, genom sina mer eller mindre djupt flikade blad. De olika formerna är dock lätta att sinsemellan förväxla. Vid planteringen 'i varje svensk kommun' 1986-av förmodade ornäsbjörkar, råkade man enligt uppgift i flertalet fall i stället plantera flikbladig vårtbjörk. Annars tillförlitliga utländska dendrologer tycks i flera fall ha förväxlat ornäsbjörk med andra former. SKUD upptar 'Laciniata' som (en form av?) ornäsbjörk. Wikipedia m fl uppger däremot att 'Laciniata', fransbjörk och ornäsbjörk är tre olika flikbladiga former av vårtbjörk.

Ornäsbjörk

Betula pendula 'Dalecarlica'

Naturförekomst: Moderträdet upptäckt 1767 vid Lilla Ornäs gård i sydöstra Dalarna.

Odling: Ympris tillvarataget före trädets stormfällning 1887. Uppdrogs framgångsrikt på Experimentalfältet vid Frescati norr om Stockholm där några träd från ympris från det ursprungliga trädet vid Lilla Ornäs ännu finns kvar. Ornäsbjörken nådde i Sverige snabbt betydande popularitet. Den utsågs 1985 till 'Sveriges riksträd' och ska ha planterats på central plats i varje svensk kommun (i en hel del fall har av misstag dock planteringen gjorts med annan form av flikbladig vårtbjörk).

Storlek: Blir normalt ca 20 m hög men ibland ca 25 m och möjligen ännu högre. Uppges i England har nått ca 30 m höjd - men det är kanske osäkert om det är fråga om ornäsbjörk.

Växtsätt: Stammen är ofta vid 2-4 m höjd förgrenad i flera delstammar, men ibland regelbundet enstammig. Grenarna är ganska starkt uppåtriktade. Grenspetsar och skott är bara svagt hängande.

Stambark: Relativt sent utvecklad skorpbark och bara måttlig skorpbildning.

Blad: Djupare flikade med längre sidoflikar än hos andra flikbladiga björkar.

Flikbladig vårtbjörk och fransbjörk

Betula pendula 'Laciniata' och
Betula pendula 'Crispa'

Naturförekomst: Olika former av flikbladiga vårtbjörkar uppges ha spontanuppstått på flera lokaler inom moderartens utbredningsområde. Flikbladiga vårtbjörksformer har i vårt land odlats åtminstone sedan slutet av 1800-talet. Långt upp i Norrland finns ganska många stora träd av 'Laciniata'-typ. Fransbjörk uppges av flera källor vara den allra vanligast förekommande flikbladiga formen.

Storlek: Oftast 20-25 m höjd, i enstaka fall upp till ca 30 m.

Växtsätt: Starkt varierande. Ofta vid 2-4 m höjd delade stammar med breda kronor. Grenarna är mer utåtriktade än hos ornäsbjörk. Grenspetsarna är nedböjda. Kvistar och skott rakt nedhängande.

Stambark: I många fall tidigare utvecklad och djupare skorpbark än hos ornäsbjörk.

Blad: Hos 'Laciniata' (och liknande?) med stora träd i bl a Skellefteå och Söderhamn,

Ornäsbjörkar
vid Arrhenius-
laboratoriet i
Frescati,
Stockholm.
'Sticklingar från
moderträdet'.
Höjd ca 24 m,
stamomkrets 204
respektive 215 cm.
Mått och foto 2013.

är mittfliken lång och smal men sidoflikarna
betydlig kortare än hos ornäsbjörk.

Blad: Hos fransbjörk (och liknande?) med
bl.a. göteborgsområdets grövsta flikbladiga
björk är bladen 'knubbiga' med grunda och
förhållandevis breda flikar.

Fransbjörk på villatomten
Framnäsgatan 23 i Göteborg.
Höjd ca 24 m, stamomkrets 276
cm. Mycket snabb tillväxt.
Mått och foto 2013,

Stätlig 'Laciniata'-värtbjörk vid
Nordanå kulturcenter i Skellefteå.
Ca 20 m hög.
De två huvudstammarna är
216 och 193 cm i omkrets.
Mått och foto 2011.

Författaren

Författaren är amatördendrolog. Han har sedan 1963 uppmätt, registrerat och i många fall - numera alltid - fotograferat över 6000 svenska lövträd och över 3000 svenska barrträd.

Tabellerna

är långtifrån heltäckande och delvis inaktuella. Träd med äldre måttuppgifter har nu normalt ökat 2-4 cm/år i omkrets. Tabellerna är möjligen unika genom sina relativt utförliga uppgifter om varje träd. Uppgifterna

är avsedda att ge en bild både av de enskilda träden och av typiska data för de olika arterna och formerna. Materialet är förhoppningsvis av visst intresse som en föregångare till kommande mer omfattande och professionellt förankrad inventering.

Tabellförklaringar

Län Enligt den tidigare länsindelningen tillägg: OA = Göteborgsområdet.

År Årtal för förf:s senaste mätning

Omk Omkr Minsta stamomkrets på upp till 1,5 meters höjd ovan markplan i stamcentrum. (samma höjd som vid Alan Mitchells mätningar, som vid lutande mark dock utgår från markens högsta punkt).

K Bedömning av hur rättvisande omkretsmåttet är. 1 = 'Korrekt' = Opåverkat av stamdelningar och ojämnheter. 2-5 = Gradvis större påverkan av stamdelningar m.m. och allt mer överdriven bild av trädets ålder och märklighet.

Höjd Ungefärlig höjd i meter. Bara ibland baserat på mätning med vinkelmätare. Även osäkra mått är viktiga för att ge en helhets-

bild av respektive träd.

Stam Stammens delning och uppskattad delningshöjd. Ds= Delstam, 2s=Tvåstammig, etc. Fs=Flerstammig.

Krona Största krondiamter och diameter vinkelrätt mot denna.

Komm- Kompletterande upplysning-entar ar om ymföjd m.m. P= uppgift om planteringsår baserat på tillgängliga källor.

1 Hängalm - *Ulmus glabra* 'Camperdownii'

L	Lokal	År	Omk	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
OA	Göteborg Teknologgt x Läraregt	2013	252	1	8	ds3,2	11x11	Ymp 1,9 m ds3,5
K	Karlshamn stadskyrkan S 26 m	1998	228	1	10	2s2,4	11x13	
B	Djursholm Svalnäs gästhem	2009	220	1	6	c2s2,2	c9x11	Ymp ca 2,0
N	Halmstad Nissastranden	1975	208	2	6	2s2,4	9x9,5	4s2
A	Stockholm Fredhällsp. Vitalisv N 30 m	2013	201	1	6	ds4	10x10	Ymp 2,15
E	Norrköping resecentrum SV C 100 m	2003	200	1	8			Flera ex
OA	Göteborg Heden N-kanten intill P	2013	199	1	7	2s2,5	10x12	Ymp 1,65
OB	Mölnadal f d Papyrus villa V 150 m	2003	197	1	6	2s2,6	9x9	Lutar
N	Falkenberg Gla fs-hemmet	1975	189	1	8	2s2,1	8x9,5	Ymp 2,0
B	Djursholm Svalnäs gästhem	2009	186	1	6	c2s2,2	c8x10	Ymp ca 2,0
G	Växiö	1974	185	1	7		9x11	Ymp 1,8?
OA	Göteborg Teknologgt x Gibraltargt	2013	177	1	9	2s2,9	8x9	Ymp 1,8
H	Kalmar Stadsparken	1998	176	1	7	ds3,6	8x10	Ymp 2,3
M	Lund Kulturens trg	1975	175	1	7		7x7	Ymp 1,9
A	Stockholm Johannes kyrka SSO 20 m	2008	163	1	8	ds2,5	10x12	Ymp 2,0
L	Ängelholm Stadsparken	1975	161	1	6	R	8,5x9	Ymp 2,15
F	Vetlanda N Esplanaden	1975	152	1	4	3s2,1	6,5x8,5	Ymp 1,75
N	Falkenberg Vinberg gla kg	197x	150					
A	Stockholm Johannes kyrka SO 25 m	2008	147	1	7	ds3,2	7x9	Ymp 2,7

2 Paraplyalm - *Ulmus glabra* 'Pendula'

L	Lokal	År	Omk	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
OA	Göteborg trgför. SV-entrén NNO 35 m	2013	361	3	18	3s2	14x16	Ymp 1,3 m
A	Bergianska låga villan SV 20 m	2000	257	1	15	2s5,5	16x17	Ingen synlig ymp
M	Malmö Kungsparken	1975	234	1	10	3s2,1	14x15	Ymp 1,8
A	Stockholm stadsbibl östhorneret	2013	224	1	18	ds3,5	13x14	Ymp 2,9 18ex
A	Stockholm stadsbibl SO-sidan	2013	221	1	13	2s3	13x15	Ymp 2,4
A	Stockholm Kronobergsparken C N	2013	220	1	12	ds5	13x14	Ymp 3,8!!
A	Stockholm stadsbibl S O-sidan	2013	215	1	18	3s3	12x13	Ymp 2,5
H	Kalmar Stadsparken	1998	215	1	11	3s1,9	11x13	Ymp 1,8
OA	Göteborg domkyrkan O	1995	210	1	10	2s4,2	7x15	
R	Kinneulle Hjelmsäter	1976	210	2	15	3s1,7	15x15	Ymp1,7
A	Stockholm Kronobergsparken C N	2013	210	1	13	ds5	13x14	Ymp 3,8!!
A	Stockholm stadsbiblioteket O-sidan n1	2000	205	1	11	ds3	11x11	18 ex
A	Stockholm St Görans sjukhus O	2007	203	1	13	ds c 3		Ymp ca 2,2 m
A	Stockholm St Eriksparken lekplats	2007	201	1	12	2s2,2	12x12	Ymp 2,9
A	Stockholm stadsbibl NO-sidan	2013	194	1	13	ds3,2	10x10	Ymp 3,2
A	Stockholm stadsbibl SO-sidan	2013	192	1	16	2s3,1	12x12	Ymp 2,7
A	Stockholm stadsbibl NO-sidan	2013	191	1	13	ds3,3	11x12	Ymp 2,7
A	Stockholm stadsbibl norrhörnet	2013	187	1	15	ds2,2	12x12	Ymp 1,9
OA	Göteborg domkyrkan ONO	1995	186	1	9	2s2,2	9x13	
A	Stockholm stadsbibl SV-sidan	2013	185	1	13	2s3,5	9x11	Ymp 3,0
A	Stockholm stadsbibl NO-sidan	2013	180	1	14	2s3,5	10x11	Ymp 3,1
A	Stockholm St Eriksparken lekplats	2007	173	1	10	2s2,4	9x9	Ymp 2,2
A	Stockholm stadsbibl SV-sidan	2013	168	1		2s3,5	9x10	Ymp 3,0 stamskada
A	Stockholm stadsbibl NO-sidan	2013	167	1	14	ds2,2	12x12	Ymp 1,9
A	Stockholm stadsbibl SV-sidan	2013	164	1	14	2s2,9	11x13	Ymp 2,6
A	Stockholm stadsbibl NV-sidan	2013	158	1	12	2s2,5	8x9	Ymp 2,2
A	Stockholm stadsbibl NV-sidan	2013	155	1	13	2s2,2	10x10	Ymp 2,0
A	Stockholm stadsbibl västhorneret	2013	155	1	13	ds3,5	9x9	Ymp 3,0
A	Stockholm stadsbibl NV-sidan	2013	153	1	12	2s2,6	9x9	Ymp 2,2
A	Stockholm stadsbibl NV-sidan	2013	151	1		ds3,1	10x10	Ymp 2,8
A	Stockholm stadsbibl NV-sidan	2013	136	1	12	2s3	9x9	Ymp 2,7
YÄ	Örnsköldsvik C	1981	113	2	13	6s0	9x11	
YÄ	Örnsköldsvik C	1981	81	1	11	2s0	7,4x9	

På Strömparterren i Stockholm växer en alm som knappast är en paraplyalm, men som ganska mycket påminner om en sådan. Den är (2013) ca 28 m hög med 340 cm omkrets och ca 18x19 m vid krona. I Bergianska trädgården växer vid en privatvilla ("Vetenskapsakademiens") en alm som påminner ännu mer om pyramidalm utan att troligen var det. Den är ca 15 m hög med ca 275 cm i stamomkrets (inte tillgänglig för mätning).

3 Pyramidalm - *Ulmus glabra* 'Exoniensis'

L	Lokal	År	Omk	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
A	Stockholm Hagaparken GIII pavilj O 65 m	2008	462	3	19	5s2-2,2	20x22	
A	Stockholm Konradsbergsparken SO-kanten	2013	c450	3	20	4s1,5-2	c15x20	Ett par mindre ex
A	Stockholm Konradsbergsparken SO-kanten	2013	c400	2	20	fs c 1,5	c15x20	Ett par mindre ex
C	Stockholm Hagaparken GIII pavilj o 90 m	2008	391	3	17	2s2,5	10x14	
A	Stockholm Skeppsh SO-parken	2011	384	2	23	3s3	15x17	Stamknölar
C	Uppsala stadstrg Flustret SO 215 m	2012	358	3	24	ds1-1,5	18x21	På 0,5m
C	Uppsala stadstrg Flustret SO 215 m	2012	356	3	25	ds1	15x22	Bara 271cm på 1,7m
A	Stockholm Vasaparken Sabb	1996	328	3	18	2s0-1	14x14	
A	Stockholm Humleg Floragt 1	1996	290	2	22	3s1,9-2,2	15x15	
A	Stockholm Karlbergs slott	1978	285	3	19	R6x6,5	å0,5	17ex Inte kvar 2000
M	Hälsingborg sbpark nödhörn	1995	281	2-	18	4s2,6-3,3	12x16	fds1,6m
K	Karlskrona Ölogsvakten nv 40 m	1998	275	2				Flera ex formklippta
PD	Bengtsfors SSO 8 km Baldersnäs v	1976	272	2	11	ds1,5	10x11	Ymp 1,4
A	Stockholm Humleg KB SO	1975	253	1	20	2s1,8	12x18	
U	Nora Borgmgt x Rådmgt	1981	252	1	16	2s2,8-3,2	11x14	
PV	Vänersborg Residenset	1975	246	1-	12	ds0,1	17x18	
A	Stockholm Humleg SÖ-delen emot nr 14	1996	241	1	19	2s2,4	15x16	Ymp 1,5
OA	Göteborg Trgför västra entrén 60 m O	2013	233	2	16	G0,4G0,5	6x8	2 ensidiga i par
YÅ	Härnösand Lindstedtsv 8	1981	220	2	15	2s2,6	8x9	Ev formklippt?
A	Sthlms norra begr.pl.	1977	215	1-		ds2		pyramidmallé
A	Sthlms norra begr.pl.	1977	212	1-		ds2		pyramidmallé
OA	Göteborg Trgför stora vxth OSO 33 m	2003	211	2	12	'R'	7x7	pyramidklippt
PD	Bengtsfors SO 8 km Baldersnäs SÖ?	1976	208	2	16	ds1,2	12x12	Ymp 0,9
S	Karlstad Nor kh-bostället	1979	208	1-	18	2s0-0,5	9xxx	topptorr pga bränder?
M	Landskrona N 4 km Säbyholm	1975	208	3	14	2s1-1,5	10x12	
OA	Göteborg Trgför västra entré 60 m O	2013	204	2	16	G0,3 G0,	46x8	2 ensidiga i par

På internet finns ett foto av ett stort och välvuxet oklippt solitärträd vid Norra Järnvägsgatan i Växjö med till synes ca 4 m i stamomkrets.

Blad av ornäsjörk vid
Frescati i Stockholm.
Foto 2013.

4 Hängask *Fraxinus excelsior* 'Pendula'

L	Lokal	År	Omk	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
OA	Göteborg Överås f d hg S 45 m	2013	358	3	11	f2s1,9	9x11	Ymp 1,9 mkt ihålig
E	Norrköping Tekniska aftonskola	1980	288	1	12	ds4	11x12	Ymp 1,7
A	Stockholm Humleg. KB S 35 m	2013	255	1	18	ds9	9x15	Ymp ca 1,8 m 2,0=193 cm
A	Stockholm K Scheffersgt 8 S 20 m	2013	253	2	9	f2ds1,8	10x10	Ymp 1,0=2,0??? Ihålig
M	Ystad Rönnerströms torg	2006	245	1	10	2s6	8x8	
M	Lund botaniska Trädgård	1975	237	2	10	2s1,9	9x10	Ymp 1,8
A	Stockholm Djg Valmundsv O 135 m	2010	233	1	14	3s4	10x14	Ev ymp 3,0
A	Stockholm Strömparterren SO-delen	2013	228	1	13	fds3	12x12	Ymp 2,0
K	Karlshamn Stampeholm SSV 260 m	1998	220	1	16	fds2,9	11x15	
I	Visby DBW	1974	179	1	14		9x10	Ymp 2,7 stor rotkonsol
OA	Trgföreningen N-entrén S 40 m	2013	172	1	20	2s8	9x10	Ingen synlig ymp! F3s7-8
OA	Trgföreningen emot St Nygt 17	2013	165	1	9	G2,6	7x8	Ingen synlig ymp
A	Stockholm Marieberg Mälaren N 7 m	2013	172	1-	8	2s1,6	7x10	Mälaren n 7 m delvis ihålig
R	Kinneulle Blombergs hg	1976	155	1	13	2s4,5	13x14	Ymp 4,0
A	Bergianska växthus V 30 m	2013	161	1	13	ds3,3	9x10	Ymp 2,9
M	Hälsingborg NV 9 km Kristinelund	1975	149	1	12	fds2,8	9x9	Ymp 2,5
OA	Trgföreningen N-entrén SO 20 m	2013	141	1	13	fds7	5x6,5	Ingen synlig ymp
G	Sävsjö Odengt 44	1975	138	1	8	2s1,8	8x8,5	Ymp 1,7?
M	Landskrona N 3 km Säbyholm	1975	133	1	9	2s2,2	9x9	Ymp ,0
B	Ekerön Kaggeholm	1977	132	1	9	2s3	8x9,5	Ymp 2,5 en till
OA	Möln dal brandstationen N	1977	132	1	9	R	8x8	
S	Sunne Mårbacka hg V	1979	125	1-	8	ds1,5	7,5x8,5	Ymp 2,2 2s2,2
P	U-hamn Stenbocksgt x Sanatoriev	1976	122	1	9	2s3,5	8,5x11	
A	Frescati hage SO-hörnet	2000	120	1	7	ffs2,6	6x7	
A	Bergianska växthus V 20 m	2013	119	1	7	f2s4,5	7x10	Ymp 3,0
A	Stockholm N Mälarstr 76 O 6 m	2013	116	1	10	ds4	9x11	Ymp 3,0 ett ex av nästan dito.

Tor Nitzelius rapporterade (Lustgården 1976) om en 10 m hög hängask vid Arboretum Draffe utanför Härnösand.

5 Enkelbladsask - *Fraxinus excelsior* 'Diversifolia'

L	Lokal	År	Omk	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
R	Kinneulle Hälleklis	1976	300	1	21,0	2s2,5-3	14x14	Ymp 1,1
A	Stockholm Kronobergspk S-hörnet N 30 m	2011	263	1	20,0	ds3	18x20	Ds4,5
A	Stockholm Galärvarvmuren	2010	250	1	25,0	fds4	15x15	Ymp 1,6
A	Stockholm DBW NV-hörnet	1998	250	2-	24,0	2s1,3	18x18	J-murgröna 3s3,3
A	Stockholm Humleg KB O 9 m	2010	240	1	23,0	2s2,4	11x13	Ymp 0,1? Honex
A	Stockholm Vasaparken nära N-hörnet	2010	231	1-	19,0	3s2,7	12x14	Ymp 0,1 stambasskador
A	Stockholm Vasaparken nära N-hörnet	2010	222	1	18,5	ds3,6	12x14	Ymp 0,1?
A	Stockholm Sofia kyrka O ca 50 m	2011	c215	1	c15			En grupp med 4-5 ex
A	Stockholm Konradsbergsparken SO-delen	2013	196	1+	31,0	2s15	12x12	
S	Karlstad V 15km Nor kh-bostället	1979	190	1	23,0	R	8x10	Svåräst notering
A	Stockholm Tegnérlunden	2010	188	1	20,0	ds7,5	11x13	Ymp 0,1? ds8 2s10
A	Stockholm Berzelii park	1975	187	1	19,0	3s9	12x12	Ymp på 0,8 m
A	Stockholm Bergianska nya vxth v15 m	2007	157	1	24,0	ds2,4	9x10	
A	Stockholm Villagatan 8 n	2007	157	1	14,0	2s2,7	8x8	Ymp 0,6
A	Göteborg Bot trg kaféet s 30 m	2007	139	1		R		
A	Stockholm Vasaparken NV-kanten	1975	136	1	19,5	3s2,5	11x13	Borta före 1990?

Ingvar Nordin meddelade 1977 att ett tjugotal ex fanns (finns?) vid Västerås hamn och att det i Visbys botaniska trädgård fanns (finns?) en stor enkelbladsask planterad kring 1850.

Tor Nitzelius rapporterade (Lustgården 1976) om en 12 m hög enkelbladsask vid Arboretum Draffe utanför Härnösand.

6 'Äkta' hängbjörk - *Betula pendula* 'Tristis' och mycket snarlika träd

Ett betydande antal liknande ex finns på många andra lokaler

L	Ort	År	Omk	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
P	Mölnlycke Pixbo Rådav 19 NV-hörnet	2013	150	1	28	2s8	8,5x10	Häng till 8 m !!
P	Mölnlycke Norrutfarten Elkedjan SO 12 m	2013	128	1	19	ds3,2	8x9,5	Trolig ymp 1,7 m
P	Mölnlycke Norrutfarten föreg N C 50 m	2013	128	1	23	G2,9	9x10	Ev ymp 1,5 m
P	Mölnlycke Norrutfarten föreg N C 50 m	2013	117	1	14	ds4,3	9x10	Ev ymp 1 dm
P	Mölnlycke Massetjärn nära sydstranden	2013	65	1	13	R	4,5x5	Tydlig ymp 1,6

7 'Oäkta' hängbjörk - ofta med grövre grenar och enstaka inte nedböjda grentoppar

Ett stort antal liknande ex finns på många andra lokaler

L	Ort	År	Omr	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
P	Mölnlycke Pixbo Rådav 32 N-sidan	2013	202	1	28	ds10	16x16	Häng till 3 m
P	Mölnlycke jvgbron S 50 m	2013	177	1	24	R	13x14	Häng till 4,5 m
P	Mölnlycke Bäckv 18 V 15 m	2013	166	1-	20	ds2,9	12x12	Häng till ca 3,5 m
P	Mölnlycke Massetjärn nära sydstranden	2013	108	1	23	ds3,6	9x11	Häng till ca 4 m
P	Mölnlycke Massetjärn nära sydstranden	2013	108	1	22	2s4,5	8x10	Häng till ca 5 m
P	Mölnlycke Norrutfarten	2013 ca 50 ex med mer eller mindre stark hängbjörkskaraktär						
P	Mölnlycke Massetjärn nära sydstranden	2013 ca 30 ex dito - flertalet med omkrets c 80-100 cm						

8 Mellantyp mellan 'Tristis' och 'Youngii'

L	Lokal	År	Omk	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
A	Stockholm Rålambsv 44 S 20 m	2013	128	1	12	R	8x9	Formrik villatomt
A	Stockholm Axelsberg Hodelv 1	2013	123	1	13	ds4,7	9x9	

Blad av
fransbjörken vid
Framnäsgratan 23
i Göteborg. Foto
2013.

9 Tårbjörk - *Betula pendula* 'Youngii'

Ett stort antal liknande ex men sällan över 1 m i stamomkrets finns på många andra lokaler.

Län	Lokal	År	Omk	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
OA	Göteborg Framnäsgratan 23	2013	154	1-	8,4	2s2,0	9x9	Ej ymp
P	Mölnlycke Pixbo Råдав 17 östra	2013	148	2	9,0	ds1,2	10x10	Entrépar På 8 dm
OA	Göteborg stax SV Torpa spårvagnshpl	2013	142	1	9	2s1,9	7,5x12	Ej ymp
P	Mölnlycke Pixbo Råдав 17 västra	2013	139	2	8,5	2s3,3	9x10	Entrépar På 8 dm
OA	Göteborg Örgryte Jaktgt 5 SV	2013	128	1	10,0	fds2,3	9x11	
OA	Göteborg Överås f d hg N 24 m	2007	123	2	5,0	fds1,4	7x8	Ej funnen 2013
OB	Möln dal Stensjön N P	2013	120	1	8,0	2s1,9	9x10	Ymp 1,3 1,6=155
OA	Göteborg Slottsskogsgrt 129 S-kanten	2013	119	1	9,5	2s2,5	8x8	
OA	Göteborg Margretebergsgt rondellen	2013	117	1	7,2	ds1,8	8x10	
OA	Göteborg Örgryte Jaktgt 5 SO	2013	114	1	8,0	f2s1,65	8,5x8,5	
OA	Göteborg Spetsbergsgt 6A V 4 m	2008	112	2	4,5	ds1,7	9x11	
OA	Göteborg Örgryte Delsjöv 43 N 5 m	2013	110	1	8,5	2s2,5	8x10	
OA	Göteborg S-skogen Azaleav NNV 135 m	2013	110	1	9,5	G3,3	10x10	
OA	Göteborg Hovås Fjordvägen 28 NV	2013	c110	1	7,5	2s2,5	8,5x8,5	
M	Landskrona N 5 km Hildesborgs hg	1975	105	1	6,0	f2s2,5	8x8	Knölig, ful
OA	Göteborg S-skogen stora fältet NV-kant	2008	105	1	8,5	'R'	7x9	
OA	Göteborg S-vallen dammen	2013	105	1	8,0	ds3,2	9x10	
OA	Göteborg S-vallen dammen	2013	102	1	7,0	G3	9x11	
OA	Göteborg S-vallen dammen	2013	101	1	8,0	ds3,3	8x9	Masurknölar
OA	Göteborg S-vallen dammen	2013	101	1	8,0	ds2,9	8x9	
OA	Göteborg S-vallen dammen	2013	98	1	8,0	ds3,5	8x8,5	
OA	Göteborg S-vallen dammen	2013	98	1	6,0	ds2,9	7,5x9	Ev 88
OA	Göteborg S-vallen dammen	2013	97	1	8,0	ds3	8x10	
OB	Möln dal Pixbo x Mogt NO 15 m	2013	97	1	7,0	Gds1,9	7x9	Ymp 1,3 1,6=102
OA	Göteborg S-vallen dammen	2013	95	1	6,5	ds2,5	8x8,5	
A	Stockholm Axelsberg T SV	2013	91	1	11,0	2s1,9	7,5 x 8	
OA	Göteborg S-vallen dammen	2013	90	1	7,5	ds3,7	8x9	
OB	Möln dal Lackarebäck? kyrkan SÖ?	1977	89	1	6,1	2s2	6,5x6,5	Ymp 1,9
OA	Göteborg S-vallen dammen	2013	86	1	7,0	ds3,8	9x10	
OA	Slottsskogen Azalea. V 100 m	1995	86	1	6,5	ds3,5	7,4x8,1	
OA	Göteborg S-vallen dammen	2013	84	1	8,5	2s3,4	8x9	
OA	Göteborg Azaleaväg NNV 135 m V	2013	82	1	9,0	2s2,9	6x8	
OA	Göteborg S-vallen dammen	2013	80	1	7,5	ds2,4	7x8	
OA	Göteborg S-skogen Azalea V 35 m	2013	80	1	6,3	fG2,5	7x10	Ensidig, trängd
A	Stockholm Axelsberg T SV	2013	80	1	7,5	2s3,4	6x8	
OA	Göteborg S-vallen dammen	2013	79	1	6,5	ds3,1	8x9	
OA	Olof Skötkonungsgt 49	2013	stor					'Bakom' bygg

På tomten bakom byggnaden vid Olof Skötkonungsgatan 49 i Göteborg finns en stor tårbjörk.

En stor tårbjörk växer söder om Djurgårdsbrunnsvägens västra del, i Stockholm.

10 Flikbladiga björkar

Län	Lokal	År	Omk	K	Höjd	Stam	Krona	Form	Kommentar
AC	Skellefteå Nordanå Nordland/Brännav SO	2011	278	3	22	2s1,1	14x16	L	Mått på 0,9m
OA	Göteborg Framnäsgratan 23	2013	276	1-	24	ds2,2	18x22	F	2003 248cm
XH	Söderhamn Trädgtg x Baggargatan park	2006	255	1	21	4s6	11x13	L	
XH	Söderhamn Trädgtg x Baggargatan park	2006	255	1	22	3s8	12x14	L	
I	Visby Biskopsgården/V Kyrkogt	1998	241	1-	19	2s2,4	15x18	O?	
AC	Skellefteå Bangolfklubben Ö-ing NV 8	2011	232	3	22	3s1,3	12x13	L	Mått på 0,5m
S	Forshaga Skivstug 18	1996	222	2	19	ds1,6	15x15		Vid skomakeri
E	Linköping Repslagaregt 37	1977	221	1	23	2s3,2	13x14		2s4,5
AC	Skellefteå Nordanå kulturc Teater N 25 m	2011	216	1	20	2s0	17x18	L	Även 193-1
A	Stockholm Frescati H SÖ-hörn NV 75 m	2013	216	1-	25	ds3,5	16x19	O	
A	Stockholm Frescati Gröna v SO 7 m östra	2013	215	1-	24	2s3	15x16	O	'Sticklg m.trädet'
OA	Göteborg Bot trg kaféet SSV 80 m	2011	209	1+	26	ds7	15x15	O	
A	Stockholm Frescati Gröna v SO 7 m västra	2013	204	1	24	ds3	14x15	O	'Sticklg m.trädet'
PD	Bengtsfors SV 1200 m ensam bondgård	2010	203	1+	21	3s8	14x16	L	På lagårdsbacken
PD	Bengtsfors SV 1200m ensam bondgård	2010	199	1+	21	2s7	14x16	L	På lagårdsbacken
AC	Skellefteå Kågevägen/Torsgratan SV 30 m	2011	198	1	24	G2,5	11x13	L	En mindre intill
F	Eksjö kyrkan NV 7 m	2003	193	1	21	2s4,2	12x13		
OA	Göteborg Birkagatan 4 A SV 12 m	2013	192	1	16	ds2,7	15x16	O	
OA	Göteborg Birkagt 22A N 9 m	2003	192	1	25	2s2	11x14		Inte noterad 2013
ÅB	Piteå stadsparken S-delen	1981	192	1-	19	3s7	13x16		
ÅA	Umeå residenset	1981	191	1	18	ds7,4	11x14		En till stor
PV	Ulricehamn Stenbocksgt x Sanatoriev	1976	185	1	21	2s14	11x11		
OB	Partille Tingvallsv 21	1979	182	1-	18	2s2,3	12x14		Planterad 1938
OA	Göteborg L Ängg S 25 m	2003	180	1	22	2s3,5	13x14		
U	Västerås Teatern	1980	176	1-	19	ds3	11x11		
PD	Bengtsfors SV 1200 m ensam bondgård	2010	173	1+	21	ds9	13x13	L	På lagårdsbacken
O	Uddevalla SV Gustafsberg tennis? N 7 m	1996	172	1	25	2s8	10x12		
O	Uddevalla SV Gustafsberg tennis? N 15 m	1996	171	1	24	3s67,5	10x12		
XG	Sandvikens V 12 km Storvik	1981	170	1	20	2s6,2	12x13		
OA	Göteborg Birkagatan 24A NO 10 m	2013	169	1	24	ds4,5	12x13		
A	Stockholm Bergianska stora växthuset V 90 m	2013	156	1	24	2s2,7	10x12	F	Ds3

I arboretum Drafle utanför Härnösand fanns vid Tor Nitzelius inventering 1975 en 21 m hög ornäsbjörk.

Form: F = fransbjörk = blad med grunda flikar, L = 'Laciniata' = blad med lång och smal mittflik men korta sidoflikar, O = ornäsbjörk = blad med lång och smal mittflik och långa och smala sidoflikar.

Källor

För uppgifter om naturförekomst, introduktion och förekomst i England och för avstämning mot egna iakttagelser om kännetecken m.m. har i första hand följande böcker använts:

Hillier and Sons 1975: *Manual of Trees and Shrubs*, David & Charles: Newton Abbot.

Krüssman Gerd: 1965, *Die Laubgehölze*, Parey.

Mitchell Alan, 1974: *A Field Guide to the Trees of Britain and Northern Europe*, Collins.
(Mitchell var kanske världens

ledande trädkännare och dessutom drivande vid upprättande av The Tree Register of The British Isles, som omfattar uppgifter om över 100 000 träd)

Nitzelius Tor, 1958: *Boken om träd*, Saxon och Lindströms.

Rehder Alfred, 1974: *Manual of Cultivated Trees and Shrubs*, McMillan Publishing Co.

För nomenklatur har SKUDs internetregister använts.o.

Trädportalen pch andra internetsidor har också kontrollerats, men de innehåller få uppgifter om hängformer.

Abstract

Some of the most common Swedish tree species have well established and interesting forms that differ markedly from their original species. Three species and eleven of these differing forms are discussed below.

A concluding section features a selection of notable Swedish specimens of the different forms listed, including data on height, stem circumference, type of stem and crown dimensions, as well as general comments. The author is a Swedish amateur dendrologist who has registered some 10 000 notable Swedish trees.

Exoter berikar mångfalden i fjälltaigan

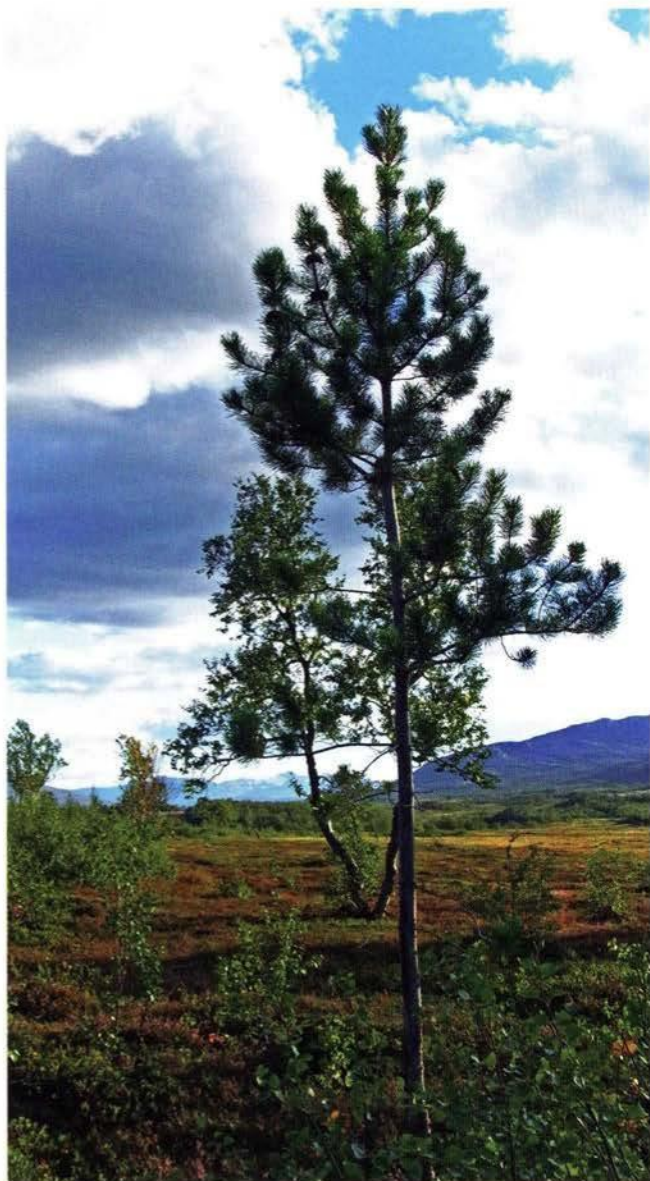
Leif Kullman

Vårt fjällnära barrskogsbälte har under senare år fått ta emot och accepterat några främmande arter. Så finns t.ex. contortatallen *Pinus contorta* var. *latifolia*, sibirisk lärk *Larix sibirica* och cembratallen (*Pinus cembra* numera vildväxande bland de tidigare invånarna. Anledningarna till att de slagit rot hos oss är flera skriver prof. emeritus Leif Kullman.

Den fjällnära delen av norra Fennoskandiens boreala barrskogsbälte, fjälltaigan, är påtagligt fattig på trädarter. Orsaken är till viss del invandringshistorisk. En annan viktig faktor är den utarmning av floran och vegetationen som blivit resultatet av det svalare, fuktigare och snörikare klimatet under de senaste 4000-5000 åren. En intressant frågeställning som mot den bakgrunden

Figur 1. Contortatall med fröfyllda kottar i mosaiklandskap av gles fjällbjörkskog och myr. Handölsdalen (Jämtland), 690 m ö.h. 28 augusti 2013.

Pinus contorta growing in a mosaic of sparse mountain birch forest and mire. The Handölan Valley, 690 m a.s.l. August 25, 2013.

inställer sig är huruvida de gångna 100 årens klimatförbättring, i kombination med ökad CO₂-koncentration i atmosfären, öppnar vägen för en rikare växtvärld i nordliga och högt belägna områden. Den senare aspekten anses gynna exoter mer än inhemska arter. I synnerhet de glesa skogsbestånden vid gränsen mot kalfjället skulle kunna tänkas bjuda minst motstånd mot etablering av främmande arter, som av olika anledningar fått ökade spridningsmöjligheter.

Resultat från ett nätverk för vegetationsövervakning

I ett världsunikt nätverk av lokaler längs hela den svenska fjällkedjan (TREENET), med data insamlade sedan början av 1900-talet, övervakas vegetationens (främst trädens)

status och förändringar systematiskt. Under senare decennier har, på så sätt, unga exemplar av flera olika exotiska träddarter registrerats.

Med exoter avses här arter som under historisk tid inte dokumenterats i fjälltaigan och som genom självspredning nu funnit sin väg hit. Exempel på dessa invandrare och de miljöer där de förekommer visas här i ord och bild.

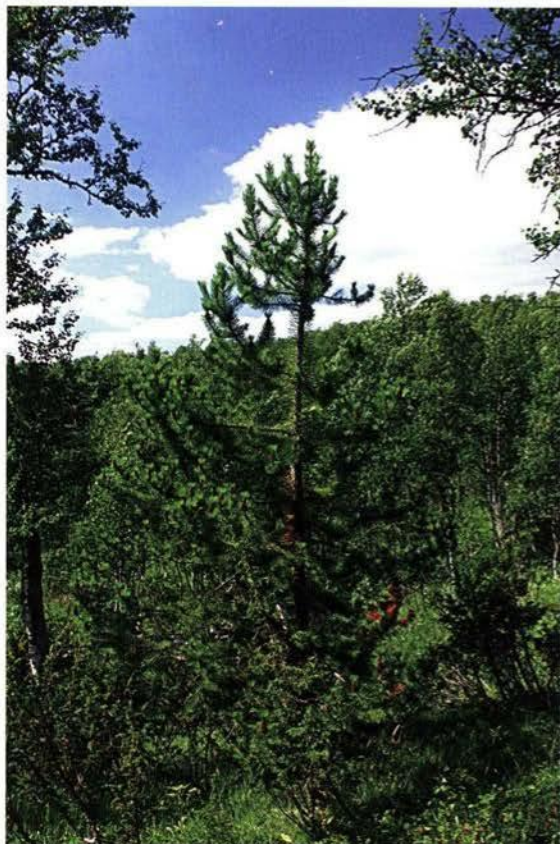
Den fjällnära trädfloran har berikats med tre nya arter i naturlig skogsvegetation under senare år. Det handlar här om enstaka mycket glest spridda individer av contortatall *Pinus contorta* var. *latifolia*, sibirisk lärk *Larix sibirica* och cembratall *Pinus cembra*. Andra nykomlingar i den aktuella regionen är flera särskilt värmekrävande träddarter (ek, alm, klibbal och vårtbjörk), vars fjällnära förekomster tidigare beskrivits i Lustgården 2010 och andra forä.

Contortatall

Contortatallen har en bred ekologisk nisch och är hårdigare och mer snabbväxande än vår inhemska tall. Den började planteras i stor skala i det norrländska skogsbruket under 1970-talet, mest i extrema höglägen, där tallföryngring notoriskt misslyckades under de kyligare decennierna strax efter mitten av 1900-talet. Härifrån har enstaka exemplar sedermera spontant spridits miljontals, i vissa fall ända upp i fjällbjörkskogen (Figur 1-3), där de ofta växer väl.

Figur 2. Vital contortatall i tät fjällbjörkskog. Grönvålen (Härjedalen), 830 m ö.h. 8 aug. 2007.

Vigorously growing *Pinus contorta* in dense mountain birch forest. Mt. Grönvålen, 830 m a.s.l. August 8, 2007.

Figur 3. Contortaplanta, etablerad nära trädgränsen. Tandövala (Dalarna), 765 m ö.h. 24 juni 2002.

Sapling of *Pinus contorta*, recently established close to the treeline. Mt. Tandövala, 765 m a.s.l. June 24, 2002.

Figur 4. Ung contortatall i myrvegetation. Nära Ånnsjön (Jämtland), 530 m ö.h. 31 juli 2013.

A young specimen of *Pinus contorta* growing in mire vegetation. Close to Lake Ånnsjön (Jämtland), 530 m a.s.l. July 31, 2013.

Även etablering på myrar i översta barrskogen har dokumenterats (Figur 4). Inte i något känt fall har dock dessa pionjärer ännu producerat avkomma.

Merparten av de contortatallar som planterats i skogsbruket närmar sig idag 30-årsåldern, då fröföryngring vanligtvis börjar på allvar. Möjligtvis kan detta, särskilt om det varmare klimatet står sig, inom en snar framtid resultera i en spridningsvåg som når ända upp i den översta fjällskogen. Vissa ekologer fruktar därför en tilltagande "contortafiering" av landskapet, innebärande att contortatallen i ett längre perspektiv kan komma att spridas på bred front utanför planterade ytor och därvid konkurrera med vår inhemska tall och skapa nya skogstyper. Man hänvisar ofta till situationen på Nya Zeeland, där contortan här och var tenderar att bilda ett eget bälte ovanför den naturliga skogsgränsen. Den stora köldtoleransen gör att contortan rent teoretiskt och på mycket lång sikt skulle kunna ersätta stora delar av dagens fjällbjörkskogsbälte. Det scenariot är

faktiskt inte helt orimligt med tanke på att fjällbjörkskogen i dagens relativt varma klimat tycks förlora i vitalitet och konkurrenskraft. Med sin snabba ungdomstillväxt skulle contortatallen kunna utnyttja den situationen mer effektivt än inhemska tall och gran.

Sibirisk lärk

Den sibiriska lärken, som i början av vår mellanistid faktiskt tillhörde den inhemska floran längs fjällkedjan, har på några lokaler nyligen funnit växtplatser på fjällhedarna precis vid björkens trädgräns (Figur 5). Andra förekomster finns vid de yttersta tallskogsenklaverna (Figur 6). Även från norska fjäll finns rapporter om självsådda lärkar på kalvfjället (Dr. Börre Aas, muntl.). Ursprunget till dessa individer är troligtvis självsådder från enstaka träd eller små bestånd som planterats i samhällen och vid enstaka gårdar i fjälltrakterna.

Även den sibiriska lärken har av allt att döma förutsättningar att etableras i större skala i fjällkanten. Äldre odlingsförsök,

Figur 5. Markkrypande exemplar av sibirisk lärk på kalvfjället. Städdjan (Dalarna), 1060 m ö.h. 26 maj 2011.

Prostrate *Larix sibirica* above the treeline. Mt. Städdjan, 1060 m a.s.l. May 26, 2011.

Figur 6. Lärkplanta i utpostbestånd av tall. Slättatjåkka (Lappland), 400 m ö.h. 29 augusti 2013.

Sapling of *Larix sibirica* which has become established in an outlier stand of *Pinus sylvestris*. Mt. Slättatjåkka (Lapland). August 29, 2013.

exempelvis i Tärnatrakten (södra Lappland), har givit mycket lovande resultat. Här finns bestånd med högvuxna lärkar, som planterades under det varma 1930-talet och som senare självföryngrats ända upp mot björkskogsgränsen (Figur 7).

Cembratall

En mycket expansiv och spridningseko-logiskt intressant trädart är cembratallen. Unga plantor, än så länge sällan mer än meterhög, har börjat visa sig från den övre fjällbarrskogen och ända upp mot kalvfjällsgränsen (Figur 8-10). De flesta härstammar från planteringar, som i slutet av 1800-talet började anläggas i anslutning till järnvägs-

stationer och skogsvaktarboställen. Tanken hos dåtidens skogliga myndigheter var att de stora och näringsrika frön, som produceras av "den nordiska brödtallen", skulle kunna tjäna som nödföda under kommande missväxtår. Detta var i slutskedet av den flerhundraåriga käldepok som brukar benämnas Lilla Istiden, då "klimatångesten" nog var av annat och mer realistiskt slag än idag. Turligt nog så har detta användningsområde ännu inte behövt aktualiseras. Denna födoresurs har istället uppmärksamats av smalnäbbade nötkräkor, som under senare decennier expanderat västerut över hela norra Skandinavien. Fåglarna har för vana att "hamstra" frön för kommande dagar och det händer

Figur 7. Sibirisk lärk planterad i början av 1930-talet i övre delen av fjällbjörskogen. Norra Storfjället (Lappland), 615 m ö.h. 3 sept. 2013.

Larix sibirica, planted in the early 1930s in the upper part of the mountain birch forest. Mt. Norra Storfjället, 615 m a.s.l. September 3, 2013.

Figur 8. En liten "dunge" cembratallplantor nära trädgränsen. Städjan (Dalarna), 950 m ö.h. 26 maj 2011.

A small cluser of *Pinus cembra* saplings near the treeline. Mt. Städjan, 950 m a.s.l.. May 26, 2011.

uppenbarligen att de flyger miltals till fjälls för att där deponera sina förvärvade frön vid basen av något grövre träd där snötäcket är lämpligt tunt. Vissa deponier förblir av olika anledningar outnyttjade och här kan små täta grupper av plantor växa upp från de groende fröna. De unga cembratallarna växer långsamt, men har ofta hög överlevnad. Det kan inte uteslutas att arten kan komma att spela en intressant roll i framtidens fjällskogar.

En rikare framtid

Fortsatt invandring och spridning av nya trädarter och andra växter, stimulerade av ett varmare klimat med mer "gödslande" CO_2 , bidrar till att vi långsamt återfår något av den rikare växtvärld som gått förlorad i senare årtusendens allt svalare klimat. En bank av självspridda främmande arter, som

Figur 9. Närbild av cembratallarna i Figure 8.

Close-up view of the saplings depicted in Figure 8.

Figur 10. Cembratallar planterade av smalnåbbad nötkräka vid basen av 500-årig tall nära tallens trädgräns. Handölsdalen (Jämtland), 690 m ö.h. 1 maj, 2013.

Pinus cembra saplings planted by nutcracker (*Nucifraga caryocatactes*) at the base of a 500-year old *Pinus sylvestris*, right at the pine treeline. The Handölan Valley, 690 m a.s.l. May 1, 2013.

selekteras till lokala "lantraser", kan bli en tillgång i framtida okända klimat då våra nuvarande inhemska arter kan visa sig sämre anpassade och inte förmå att utnyttja miljön optimalt. Under alla förhållanden är ökad artrikedom en stimulans för ögat och sinnet. Den närmast reflexmässiga "invandringsfientlighet" som länge präglat många naturvårdare och ekologers inställning i denna fråga ter sig både insiktslös och olycklig.

Litteratur

- Bradshaw, R.H.W.** 1995. *The origins and dynamics of nature forest ecosystems: background to the use of exotic species in forestry*. Icelandic Agricultural Sciences 9, 7-15.
- Engelmark, O.** 2011. *Contortatall i Sverige – ett storskaligt ekologiskt experiment*. Fakta Skog. Rön från Sveriges Lantbruksuniversitet Nr 9, 2011.
- Fremstad, E. & Elven, R.** 1997. *Alien plants in Norway and dynamics in the flora: a review*. Norsk Geografisk Tidsskrift 51, 1999-218.
- Kullman, L.** 1980. *Trädslagsfördelning i nutid och sen historisk tid i översta Umeälvsdalen*. Sveriges Skogsvårdsförbunds Tidskrift 78, 52-75.
- Kullman, L.** 2003. *Förändringar i fjällens växtvärld – effekter av ett varmare klimat*. Svensk Botanisk Tidskrift 97, 210-221.
- Kullman, L.** 2010. *A richer, greener and smaller alpine world: review and projection of warming-induced plant cover change in the Swedish Scandes*. Ambio 39, 159-169.
- Kullman, L.** 2010. *Fjällens nya ansikte. Rikare, grönnare, vackrare*. Lustgården 2010, 13-24.
- Kullman, L. & Öberg, L.** 2013. *Melting glaciers and ice patches in Swedish Lapland provide new insights into the Holocene arboreal history*. Geo-Öko 33, 121-146.
- Ledgard, N.** 2001. *The spread of lodgepole pine (Pinus contorta, Dougl.) in New Zealand*. Forest Ecology and Management 141, 43-57.
- Willis, K.J. & MacDonald, G.M.** 2011. *Long-term ecological records and their relevance to climate change predicted for a warmer world*. Annual Review of Ecology, Evolution and Systematics 42, 267-287.
- Normand, S. mfl.** 2013. *A greener Greenland? Climatic potential and long-term constraints on future expansions of trees and shrubs*. Philosophical Transactions of the Royal Society B. <http://dx.doi.org/10.1098/rstb.2012.0479>

Om författaren

Leif Kullman är professor emeritus i naturgeografi vid Umeå Universitet. Forskningen har främst berört kopplingen mellan klimat- och vegetationsförändringar samt historisk biogeografi i fjäll- och fjällnära områden. Han har dessutom byggt upp ett världsunikt system för vegetationsövervakning i fjälltrakterna och varit starkt engagerad i naturskyddsfrågor med anknytning till fjäll och fjällnära skogar.

Adress:
Institutionen för ekologi, miljö och geovetenskap,
Umeå Universitet,
901 87 Umeå
E-post: leif.kullman@emg.umu.se
www.kullmantreeline.com

Abstract

Based on a regional network, intended for long-term vegetation mapping, the current paper accounts for recent spread into the treeline ecotone of wildlings belonging to exotic tree species. During the past few decades, the species in question – *Pinus contorta* var. *latifolia*, *Larix sibirica* and *Pinus cembra* – have been recorded at low frequency and in limited abundance in mountain birch and upper boreal coniferous forest along the Swedish Scandes. These findings are discussed in the context of species-poor Fennoscandian forest taiga ecosystems, late Holocene climate/ biodiversity evolution and the current (post-Little Ice Age) warm climate phase.

Hedvig Eleonoras lustpark under fyra sekler

Christian Laines föredrag vid Föreningens
besök i Drottningholmsparken den 20 septem-
ber 2013. Lätt bearbetat och något förlängt.

Hedvig Eleonoras lustpark

Huvudämnet för dagens besök på Drottningholm är den mång-
åriga förnyelsen av de storartade lindalléer, som sedan 1680-talet
omslutit parkens kärna, änkedrottning Hedvig Eleonoras lust-
park. Det är tillkomsten och den fortsatta förvaltningen av änke-
drottningens lustpark fram till alléernas förnyelse som är temat
för den här betraktelsen.

Med oskuldens vita lilja i handen träder prinsessan fram för att krönas till Sveriges drottning av gudinnan Minerva. Ovanför prinsessan svävar två putti som bär symboler för evigheten och freden och nedanför gudinnan knäböjer Pomona, som ur en korg med yppiga frukter lyfter en gyllengul citron mot den oskuldsfulla prinsessan. Må Du bringa evig fred och fruktsamhet.

Eleonora av Holstein Gottorp, nyss fyllda 18 år.

Vem var hon och vilka förväntningar ställde man på Sveriges nya drottning?

Hedvig Eleonora växte upp i ett humanistiskt präglat furstehov. Hennes far, Fredrik III av Schleswig - Holstein - Gottorp, hade gjort sitt hertigdöme till ett europeiskt kulturcentrum. Hertigens engagemang i trädgårdskonsten avspeglas både i hans förnyelse av slottets trädgårdsanläggningar och hans djupa botaniska intresse. Vad förväntningarna gäller, framgår de utan omsvep av Jürgen Ovens porträtt, målat inför äktenskapet i augusti 1654.

Förväntningarna kom på skam. Vid bröllopet rådde ännu den Westfaliska freden - men året därpå grävde Karl X Gustav upp stridsyxan på nytt. Krigen fortsatte oavbrutet under hela hans liv, som slutade natten mellan den 12 och 13 februari 1660.

Jag ställer tre frågor:

1. Vad ville änkedrottningen Hedvig Eleonora med sitt magnifika lustslott och dess makalösa lustpark?

2. Vad betydde anläggningen för de följande dynastierna - och hur har kungahuset förvaltat det karolinska pundet?

3. Länge handlade den kungliga förvaltningen av lustparken om förnyelse och

förskönande - när och varför kom det istället mera att handla om restaurering och rekonstruktion av det som varit?

1. Sveriges storhet och dynastins legitimitet
Drottning Kristina abdikerade år 1554 till förmån för sin kusin, Pfaltzgreven Karl Gustav, som samma år kröntes till Karl X Gustav och gifte sig med Hedvig

Hedvig Eleonora var fruktsam. Den 24 november 1655 födde hon en son som skulle bli Karl XI. Men mera blev det inte av Pomonas svällande fruktsamhetskorg i Jürgen Ovens porträtt. Kriget och döden kom emellan.

Hedvig Eleonora förde emellertid med sig annat och

mera till det svenska hovet, något av det som drottning Kristina strävat efter och fått ge upp. En nära kontakt med samtidens hovkultur i Europa.

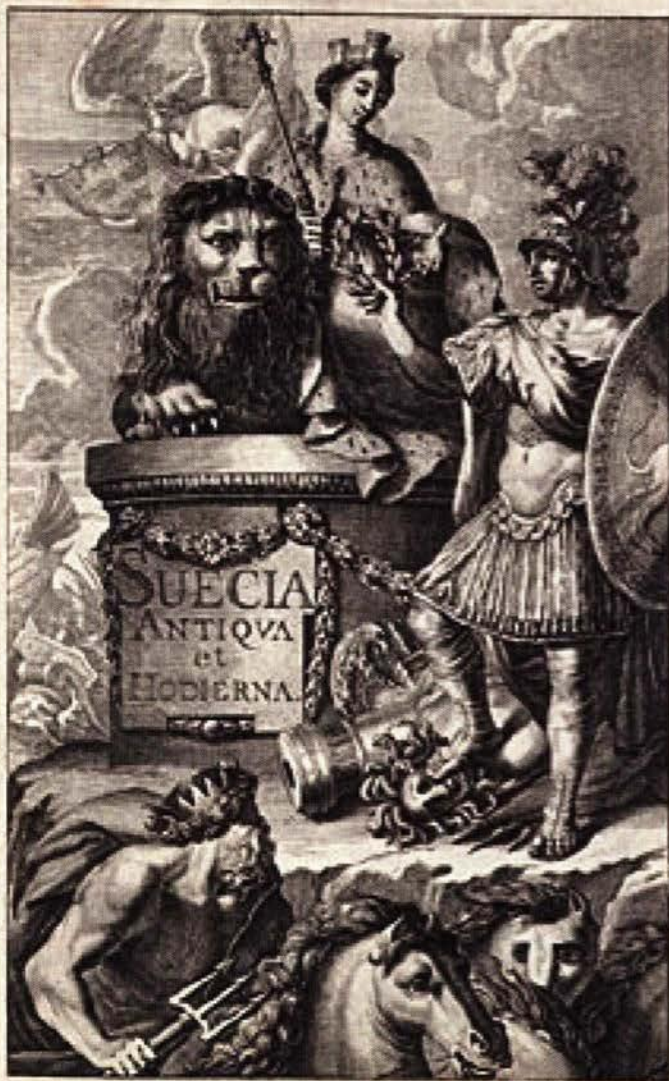
Änkedrottningen Hedvig Eleonora ställdes 24 år gammal inför uppgiften att ensam företräda den nya dy-

nastin på Sveriges tron och att tillsammans med förmyndarregeringen lotsa sitt enda barn, kronprins Karl, fram till myndighetsförklaring och kungakrona.

Alltjämt klädd i änkedok köpte Hedvig Eleonora år 1661 det gamla Vasagodset Drottningholm; dåförtiden ett rätt beskedligt lustslott, byggt av Johan III, namngivet efter hans gemål, drottning Katarina Jagellonika, och helt nyligen upprustat av säljaren, Magnus Gabriel de la Gardie. Till det lilla slottet hörde en anspråkslös köks- och fruktträdgård.

Enligt samtida vittnen var den här trakten dåtidens Östra Färnebo, myggen var en outhärdlig plåga. Bortom det lilla lustslottet vid Mälarens strand bredde sankmarken ut sig kring en långsträckt höjdrygg, där berg i dagen växlade med större och mindre stenblock. En vresig vildmark, som i änkedrottningens vision

Här ger krigsguden Mars segerkransen åt Svea samtidigt som han trampar på Medusas avhuggna huvud; avunden och sveket. Nedanför far havsguden Neptunus förbi i rasande fart (ty Östersjön är vår), ovanför trumpetar ryktets gudinna ut Sveriges ära över världen och därbortom skymtar de segerrika krigens troféer i oändliga mängder.

"Bild av det ståtliga Drottningholm med alla dess härliga omgivningar".
Kopparstick av Willem Swidde, tryckt i Stockholm 1692.

skulle omvandlas till en ljuvlig lustpark med broderiparterr och vattenparterr, fontäner, kaskader, boskéer och alléer.

Vad föresvävade änkedrottningen när hon köpte Drottningholm? Vad föresvävade Solkonungen Ludvig XIV, när han samtidigt började anlägga slottet och lustparken Versailles? Vad föresvävade förmyndarregeringen när man samtidigt gav kungligt privilegium åt Erik Dahlberg för prakt- och propagandaverket *Suecia Antiqua et Hodierna* - det forna och nuvarande Sverige?

Låt oss börja med ytterligare en bildanalys; av titelsidan till första delen av *Suecia*, graverad av Jean Le Pautre och tryckt i Paris 1669.

*Suecia*s praktfulla kopparstick vittnar övertygande - men inte alltid sanningsenligt - om Sveriges storhet i både förfluten och närvarande tid. Hela verket syftar till att uttrycka den europeiska stormakten Sveriges legitimitet och magnificens, två grundläggande

begrepp för furstens, furstendömet och adelns ära under 1600-talet. Byggandet och praktiken var politiska handlingar med bäring både på fursten och furstendömet, dynastin och nationen. Praktutövning var också maktutövning, riktad utåt mot både andra furstar och furstendömen - och inåt mot en konkurrerande adel.

Änkedrottningens storartade projekt ska ses i ett sådant sammanhang. En manifestation av en ny dynasti. En markering av dennes överhöghet vis á vis en makthungrig adel.

Drottningholm kom också att inta en särställning i propagandaverket *Suecia Antiqua et Hodierna*. Slottet och lustträdgården ägnas flera planscher än någon annan anläggning. Sju praktfulla gravyrer från början av 1690-talet ger änkedrottningens Drottningholm huvudrollen i framställningen av *Suecia Hodierna* - det moderna Sverige.

Omedelbart efter förvärvet av det gamla

Vasagodset uppdrog Hedvig Eleonora åt dåtidens ledande arkitekt, Nikodemus Tessin den äldre, att upprätta en generalplan för den blivande anläggningen. Men förverkligandet tog sin tid. Medan änkedrottningen och hennes arkitekt fortsätter att diskutera lustträdgårdens gestaltning, hugger, röjer, spränger och gräver arbetsfolket under två decennier för att skapa själva bottenplattan för lustparken – ”alldeles efter vattenpasset”

Det fanns lika mycket mygg - om inte mer - i Versailles. Men inga klippor och berg i dagen. Och Solkonungen Ludvig XIV:s resurser var oändligt mycket större än änkedrottningens. Under André le Notres energiska ledning förvandlades Versailles sankmarker med god fart till en lustpark, vars like aldrig skådats. Änkedrottningen och Solkonungen startade samtidigt. Men modet förändras snabbt och när avplaningen av marken för Drottningholms lustpark närmade sig slutet, var den äldre Tessins ritningar ingen färskvara längre.

År 1778 skickade Hedvig Eleonora Nikodemus Tessin den yngre till Frankrike och Versailles för att inhämta kunskaper om det allra senaste i trädgårdskonsten. Den unge Tessin går nu inte bara i skola hos den store le Notre utan han blir också något av en gunstling hos mästaren. Efter drygt två års studier i Frankrike kommer han hem strax innan de förberedande markarbetena slutförts. 1781 lägger han fram en ny generalplan och två år senare planteras de första lindarna i dubbelalléerna. Tessins komposition av lustparken är en elegant genomförd sammanfogning av former och idéer hämtade från den samtida franska trädgårdskonsten. Men där finns också ett kraftfullt romerskt drag, den kaskadvägg som tar upp höjdskillnaden mellan parterren och boskéerna. Först nu börjar förverkligandet av visioner och planerna ta fart. År 1783 inleds arbetena på vattenförsörjningen av

parkens vattenkonster, ett vidsträckt system av dammar och rörledningar långt utanför parkens gränser. Samtidigt planteras parterren med formklippta enar och idegranar, blå och vita syrener, fläder, liguster och berberis. Rabatterna smyckas med en rikedom av blomster av skilda arter, färger, former och dofter - blommande i takt med årstidens växlingar.

Sannolikt ger Suecian en rättvisande skildring av parterrens prakt mot slutet av 1600-talet. Gravyr av Willem Swidde, tryckt i Stockholm 1692.

Vid änkedrottningen död 1715 stod lustträdgården med de dubbla lindalléerna i stort sett fullbordad som den framställs i *Suecia Antiqua et Hodierna*. Dock med två undantag: planerna för boskéerna hade inte fullföljts och den stora kaskaden fungerade inte. Här hade vattenkraften inte räckt till, Tessins magnifika kaskadvägg stod torr och kom aldrig någonsin att livas av frusande, skimrande vatten.

Vi får anta att lustparkens gestaltning vuxit fram i en nära dialog mellan änkedrottningen och hennes arkitekter, far och son Nikodemus Tessin. Ofta träder Hedvig Eleonora tydligt fram i huvudrollen. Inte minst gäller det hennes beslut att flytta de lagrade skulpturer som rövats från Prag och Köpenhamn och ge dem nytt liv och mening i Drottningholm. I lustparken bildar de ett slags motsvarighet till trofésamlingen i Suecians titelbild - men nu med en helt annan innebörd. Här handlar det inte om slagfältets triumfer, utan om erövring och fredlig förvaltning av ett europeiskt kulturarv.

2. Bevarande och förnyelse

Ett par decennier in på 1700-talet utslucknade både den svenska stormaktstiden och det karolinska enväldet. 1741 fick det försvagade Sverige en tronföljare som i praktiken

Sannolikt ger Suecian en rättvisande skildring av parterrernas prakt mot slutet av 1600-talet.
Gravyr av Willem Swidde, tryckt i Stockholm 1692.

utsetts av Elisabet av Ryssland. Kejsarinnans val föll på Adolf Fredrik av huset Holstein - Gottorp, som kröntes till Sveriges kung 1751.

Hans maka var Lovisa Ulrika av Preussen, syster till Fredrik den store. Redan under tiden som kronprinsessa fick hon dispositionsrätten till Drottningholm och med henne började en ny storhetstid för lustparken. Lovisa Ulrika uppskattade uttryckligen änkedrottningens och Tessins barockanläggning och gjorde inga försök att omdana den i tidens smak. Däremot fortsatte hon det avbrutna arbetet på de fyra boskéerna kring fontänen Kronan i nära anslutning till Tessins intentioner.

Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas personliga bidrag till lustparkens förnyelse och försköning blev istället den märkvärdiga lustträdgården vid Kina slott, anlagd på skogshöjden söder om barockparken.

Den 1 mars 1777 övertog Gustav III besittningsrätten till Drottningholm och strax började han planera för en utvidgning av

parken i stilen för dagen – den pittoreska parken av engelsk modell. I samarbete med Carl Fredrik Adelcrantz utarbetade han en generalplan för parkens förnyelse i engelsk stil, anspråksfullt presenterad år 1778 i en ritning som utförts av Adelcrantz men säkerligen koncipierats av majestätet själv. Den engelska parken breder ut sig på ömse sidor av Hedvig Eleonoras barockpark - utan ingrepp i dess komposition. Dock med ett för monarken typiskt tillägg; på Munckens kulle i fonden av barockparken tänker han sig ett Årans tempel

Hundra år efter Nikodemus Tessin den yngres återkomst till Sverige återvände en annan arkitekt efter mångåriga studier utomlands, Fredrik Magnus Piper. Men han kom inte från Frankrike utan från England och därifrån bar han med sig dödsdomen över den franska trädgårdsstilen. 1781 presenterade han sin generalplan för Drottningholmsparken, i många stycken en modern och djärv kritik av monarkens tidigare tan-

kar. Men också Piper respekterade strukturen i Hedvig Eleonoras och Tessins anläggning. Ett utplånande av dubbelalléerna kom således aldrig på fråga under den gustavianska tiden. Däremot visade Piper ingen respekt för barockparkens parterrer och broderier. De skulle ersättas med en vidsträckt damm, i vars mitt skulpturen av Herkules skulle ställas på en dramatiskt gestaltad klippö. Och i de strikt komponerade boskéerna skulle slingrande promenader trotsa den förhatliga franska symmetrin.

Pipers tankar och planer för omgestaltningen av barockparken innanför dubbelalléerna tycks aldrig ha väckt någon anklag hos monarken. Kanske för att Gustav III såg ett större värde i att bevara arvet från den karolinska tiden än att följa tidens modeströmningar i trädgårdskonsten. Till skillnad från mängder av Europas barockparker undgick Drottningholm att fullständigt omgestaltas enligt "den nya engelska smaken"...

Efter Gustav III:s död avmattades både skötseln och förnyelsen av de kungliga lustparkerna och med Gustav IV Adolfs avsättning 1809 kom Drottningholm under lång tid att förlora sitt starka traditions- och symbolvärde för kungahuset. Karl XIV Johan intog en nykter, realistisk hållning till Hedvig Eleonoras barockpark. Tessins förfallna kaskadmurar revs och ersattes av en grässlänt, parterren blev en gräsyta med enkla rabatter, enstaka buskar, träd och tapetgrupper, fontänerna slutade spela och boskéerna lämnades så småningom åt sitt öde. Men lindalléerna bestod och tiden gick.

3. Restaurering, rekonstruktion, någonting mer eller något annat?

Det oskarianska tidevarvet var de stora stilrestaureringarnas tid som kulminerade med 1890-talets storvulna Gripsholmsrestaurering. Men just där och då växte kritiken

fram mot 1800-talets restaureringar, slagkraftigt formulerad av Verner von Heidenstam i stridsskriften *Modern barbarism*. Stilenlighetens principer övergavs efter sekelskiftet 1900 men driften att bevara, vårda och även återställa förlorade delar av det nationella kulturarvet levde vidare.

Inför Gustav V:s och drottning Viktorias inflyttning på Drottningholm 1911 rustades slottet och dess historiska inredningar upp. Tongivande i upprustningsarbetet var överintendenten John Böttiger. Förvisso färgades hanteringen av slottets historiska interiörer alltfjämt av ett stilhistoriskt tänkande, men Böttiger tillämpade samtidigt restaureringsprinciper som närmade sig den samtida diskursens krav på autenticitet.

Samtidigt fick Rudolf Abelin i uppdrag att "restaurera" lustträdgården – sannolikt på initiativ av drottning Viktoria. Abelins generalplan har inte bevarats – men väl hans kommentarer om principerna för förnyelsen. Han talar om historien, ekonomin och estetiken som utgångspunkter för förslaget och om nödvändigheten att kompromissa. Realistiskt tänkt men samtidigt långt från de strängare principer som redan börjat formuleras på byggnadsrestaureringens område. Och Abelins generalplan handlade egentligen varken om restaurering eller om rekonstruktion av det som varit, utan snarare om ett *mettre en vigueur*, en försköning och fri förnyelse på historisk grund. Drottning Viktorias och Rudolf Abelins version av barocktidens parterrer, smyckad med höga tuktrade tujor, buxbomshäckar och rosenrabatter, kom i huvudsak att bestå fram till 1950-talet.

År 1922 utnämndes Ivar Tengbom till slottsarkitekt för Drottningholm och från den tiden växte en ny syn på lustparkens restaurering fram, hämtad från samtidens teori och praktik för byggnadsrestaureringar. Tengbom formulerade själv principen för parkens

restaurering, "att tillvarataga och framhäva det gamla värdefulla, som man med säkerhet känner, men att samtidigt bevara och utnyttja vad som är möjligt och gott av senare tiders tillsatser och söka sammansmälta allt till en helhet".

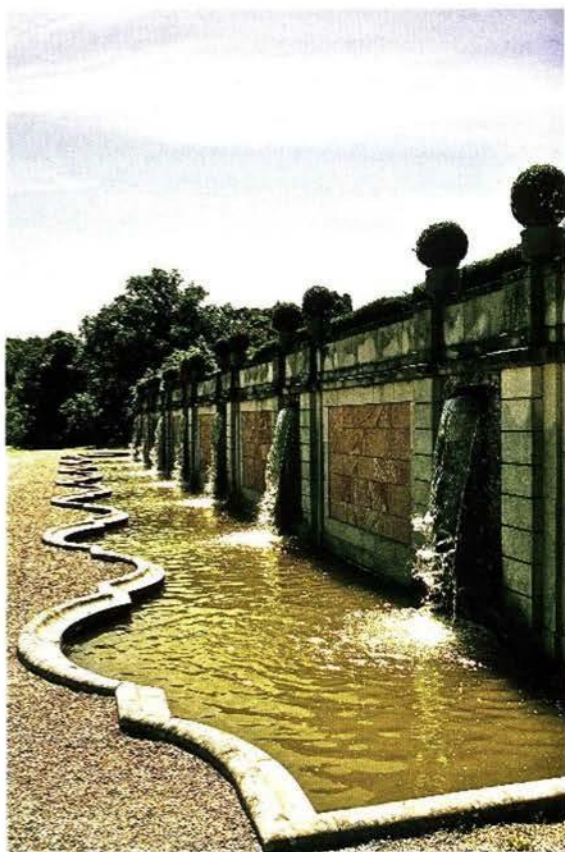
Restaureringen av Drottningholmsparken genomfördes stegvis och först på 1950- talet kom turen till lustparken innanför de dubbla lindalléerna. Då hade redan ett triumvirat bildats som i nära samarbete svarade för parkens restaurering. Slottsarkitekten Ivar Tengbom, konsthistorikern Nils G. Wollin, som 1927 disputerat på avhandlingen Drottningholms lustträdgård och park, och

trädgårdsarkitekten Walter Bauer, tidens främste restaureringsarkitekt inom trädgårdskonsten.

Störst betydelse för känslan av en återuppstånden barockpark hade vattnets återkomst.

Den 16 juni 1961 spelade den rekonstruerade kaskadmuren med sina fjorton vattenflöden, den återskapade fontänen Kronan, Herkulesfontänen och den nya vattenparterrens vattenstrålar för första gången tillsammans. Det brusande glittrande vattnet ger sedan dess en sinnlig illusion av den ljuvliga lustpark som Hedvig Eleonora lät anlägga och som förevigades i *Suecia Antiqua et Hodierna*.

Kaskadmuren idag.

Hornsbergs strandpark

Text: Eva Hernbäck

Foto: Göran Johnson

Stockholms nyaste park, Hornsbergs strandpark, blev under den varma sommaren 2013 stadens största dragplåster för soltörstande stadsbor. Parken ligger på Kungsholmens nordvästra strand nära Essingeledens höga betongben. Människor från hela regionen invaderade den fina parken, så till den grad att de närmast boende kände att de inte fick plats.

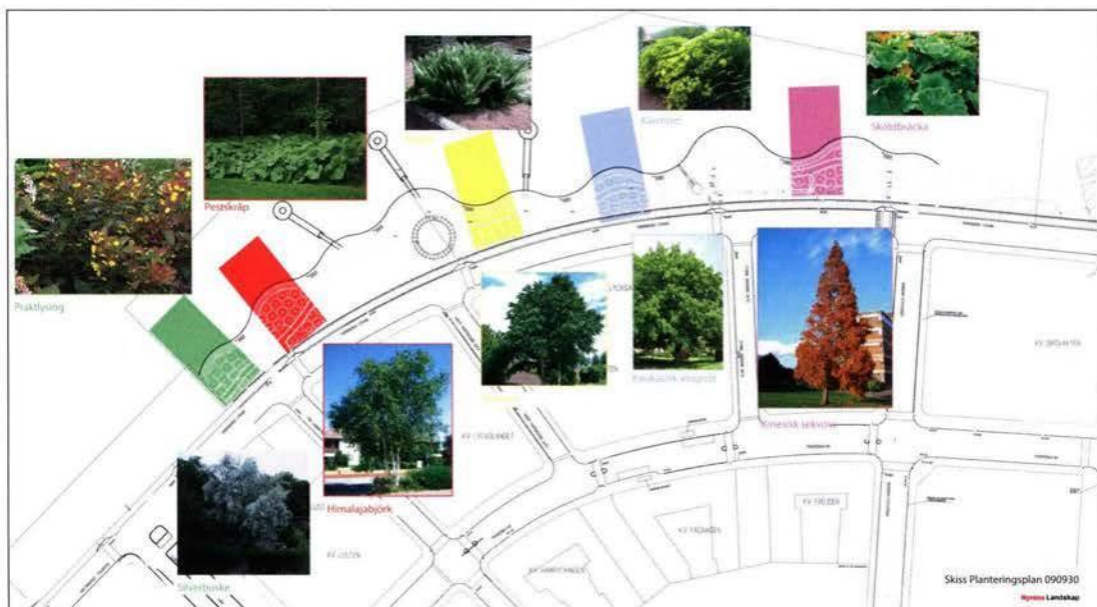
-Det var ju otippat, säger Bengt Isling lite blygsamt, mannen som skapat den böljande och nydanande parkremsan. Han är landskapsarkitekt verksam vid Nyréns arkitektkontor. Med denna park erövrade han sitt tredje Sienapris. Tidigare har han fått samma utmärkelse för parken på Norra Bantorget och för Starrbäcksängen på Östermalm.

Beställare och byggherre till den nya parkremsan är Stockholm stads exploateringskontor, som därmed skapade en inbjudande avslutning mot Ulvsundasjön på den nya stadsdelen Hornsberg.

Hornsbergs strandpark har plats för mycket på en liten yta: sittplatser i stora mängder, ytor för picknick och vila, grillbord, bad-

Skissen visar stadens planteringsplan med de fem trädgrupperna och deras marktäckare på de färglagda ytorna:

Från väster: grönt: silverbuske med praktlysing på marken; rött: himalayabjörk med pestskräp; gult: katsura med tröjon; blått: kaukasisk vingnöt med kärtrörel; lila: kinesisk seqvoia med sköldbräcka.

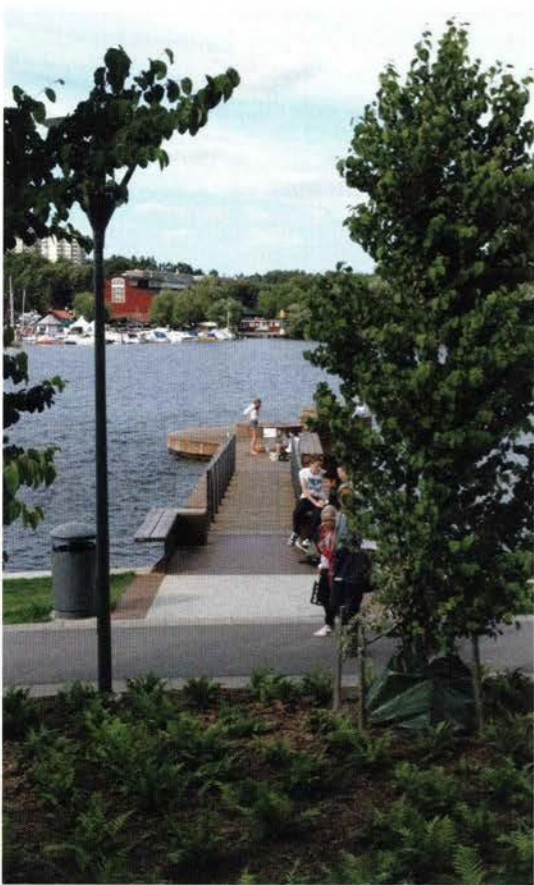

En mycket lång träbrygga med ojämnt placerade avsatser avslutar den långa strandparken.

Den erbjuder otaliga sittplatser och solplatser för badande.

Genom rader av katsura ser man en av badbryggorna, populär viloplats även efter badsäsongen.

bryggor, springytor för barn, promenadväg, dusch för de badande, stora trädäck för soldyrkarna m.m. - allt inbäddat i en mängd spännande träd och perenner. Spännande för att de är ovanliga, så kallade exoter, inte hemmahörande i vår nordiska flora.

Bengt Isling påpekar att hans nya park är lika lång som Norr Mälarstrand, Stockholms kanske mest älskade strandpromenad, det vill säga 700 meter. Norr Mälarstrand skapades på 1940-talet. Det är en Mälarpark med typiska mälarstränder och med natur och växter som kommer från den lokala floran.

Bengt Isling ville göra något helt annat: böljande stenkajer och raka träbryggor i vattenlinjen samt exotiska växter. Han har även använt förstorade detaljer, som de enorma röda pollarna mot vattnet utanför boulebannan. Så småningom ska den kraftiga spaljén över banan bilda ett skuggande tak av oxel över de spelande.

Stockholmarna intog parken redan innan sådana finesser som lövtak av oxel vuxit färdigt. De enorma pollarna, de långa böljande granitvägarna, de stora fyrkantiga träbänkar utan ryggstöd, det trappformade trädäck-

et – alla är de informella sittplatser där folk också verkligen slår sig ner. Mer formella sittplatser finns på en superlång bänk vid boulevanen och i en stor rondell med bord och stolar, delvis täckt av glastak. Där sitter människor med sina datorer och böcker. In- till finns ett grillbord i järn och betong, tänkt för grillkvällar.

- Här har det dansats salsa nå'n kväll, människor kom från en danslokal i närheten, berättar Bengt Isling. - Det har också före- kommit körsång, har jag hört, fortsätter han.

På denna strandremsa finns verkligen plats för både vila och lek, för barn och vuxna. För att ge de badande sol även sena eftermid- dagar och kvällar har bryggorna byggts ut långt i vattnet, där man slipper de höga hu- sens skuggor. På de böljande granitblocken

springer barnen gärna upp och ner, men lika gärna lägger sig två unga i en granitgrop och diskuterar livets villkor. På den rutmönst- rade gräsmattan, inspirerad av stadshusets terrass, blir gräsplättarna till små avgränsade revir för familjer som picknickar, medan bar- nen rusar runt på gångarna som i en labyrint.

Parkremsan är delad i fyra bitar med olika stämningslägen: i öster vid Essingeleden finns en bit natur kring Karlbergskanalens mynning; därpå följer den slingrande anlag- da parken med två parallella promenadvägar på två nivåer; sedan kommer kajparterren med lektyr och boulevarder som avslutas med ett torg där Lindhagensgatan når fram till vattnet. Slutligen kommer den långa träbryggan med ojämnt spridda avsatser som ger otaliga sittplatser för läsande och

Essingeleden och höga hus till trots - den nya strandparken blev en dundersuccé denna sin första sommar. Människor sökte sig dit från hela staden, även från förorterna.

solande. Bryggan avslutas med Restaurang Piren som har en terrass över vattenytan och utsikt över strandparken.

En viktig del i planeringen är att det går en trafikerad gata mellan parken och den nya stadsdelens bostadshus. Detta gör, menar Bengt Isling, att de boende intill parken inte kan kräva ensamrätt till den; den blir tillgänglig för alla i staden. Bilarna rör sig som vid en strandpromenad vid Medelhavet, i kontakt med parkremsan, lite glidande, raggande, kontaktsökande,...

Gatan hyser ett radband av restauranger, glassbarer och caféer, som får sina kunder via den populära parken. Betongrampen som skiljer gatan från parken kommer att bli täckt av vildvin, ett bra sätt att stoppa klottret.

Växtligheten är uppstramad i tydliga grupper av träd med en matta av en dominerande perenn. Återigen från öster: kinesisk sekvoja *Metasequoia glyptostroboides* med matta av sköldbräcka *Darmera peltata*, kaukasisk vingnöt *Pterocarya fraxinifolia* med matta av kärrtörel *Euphorbia palustris*, katsura *Cercidiphyllum japonicum* med matta av träjon, *Dryopteris filix-mas*, himalayabjörk *Betula utilis* 'Doorenbos' med matta av pestskräp *Petasites hybridus* och silverbuske *Elaeagnus*

augustifolia med en matta av guldlysing *Ly-simachia ciliata*.

Exploateringskontoret har valt att byta ut några av växterna. Till exempel blev näsduksträden i planen, som inte bedömdes klara det hårda klimatet vid vattnet utbytta mot uppsstammad silverbuske och parksallat, som ansågs ha alltför kraftig spridning, ersatta av träjon. Bengt Isling förstår att det kan finnas skäl för byten men träjon tycker han var ett felaktigt val, eftersom det är en genuint svensk växt som inte stämmer in på parkens tema exoter.

Runt gräsmattor och gångar flockas tåliga perenner som röd sockblomma *Epimedium rubrum*, jättetåtel *Molinia arundinacea*, hosta Hosta 'Big Daddy', skuggröna *Pachysandra terminalis*, storfryle *Luzula sylvatica*, och prydnadshirs *Panicum virgatum* 'Heavy Metal'. Bland klätterväxterna kan pipranka *Aristolochia macrophylla*, japansk träddödare *Celastrus orbiculatus* och vildvin *Parthenocissus* var. *engelmannii* nämnas. Lökväxter som gul nunneört *Pseudofumaria lutea*, snödroppar *Galantus nivalis*, vintergäck *Eranthis hyemalis* och ramslök *Allium ursinum* kommer att lysa upp våren. Den gula nunneörten blommar för även på hösten när allt annat somnat.

Sienapriset

Sienapriset utdelas av Sveriges Arkitekter i syfte att främja god utemiljö och tilldelas ett objekt och dess arkitekt. Priset innebär en hedersutmärkelse i form av diplom samt reliefplakett som sätts upp på det belönade objektet på lämplig plats. Arkitekten bjuds dessutom på en tre dagars studieresa till Siena med omnejd.

Det belönade objektet ska inte vara äldre än fem år men ska vara så pass färdigställt att det kan nyttjas av allmänheten. De senaste fem årens Sienapris:

2012

Hornsbergs Strandpark, Stockholm. Arkitekt: landskapsarkitekt LAR/MSA Bengt Isling på Nyréns Arkitektkontor. Byggherre: Stockholms stads Exploateringskontor.

2011

Stortorget, Gävle. Ansvariga arkitekter: landskapsarkitekt Anders Jönsson, handläggande landskapsarkitekt Stina Elonsson, Andersson Jönsson Landskapsarkitekter. Beställare: Gävle kommun genom Mats Pierrou.

2010

Sandgrundsparken i Karlstad. Ansvarig landskapsarkitekt: Thorbjörn

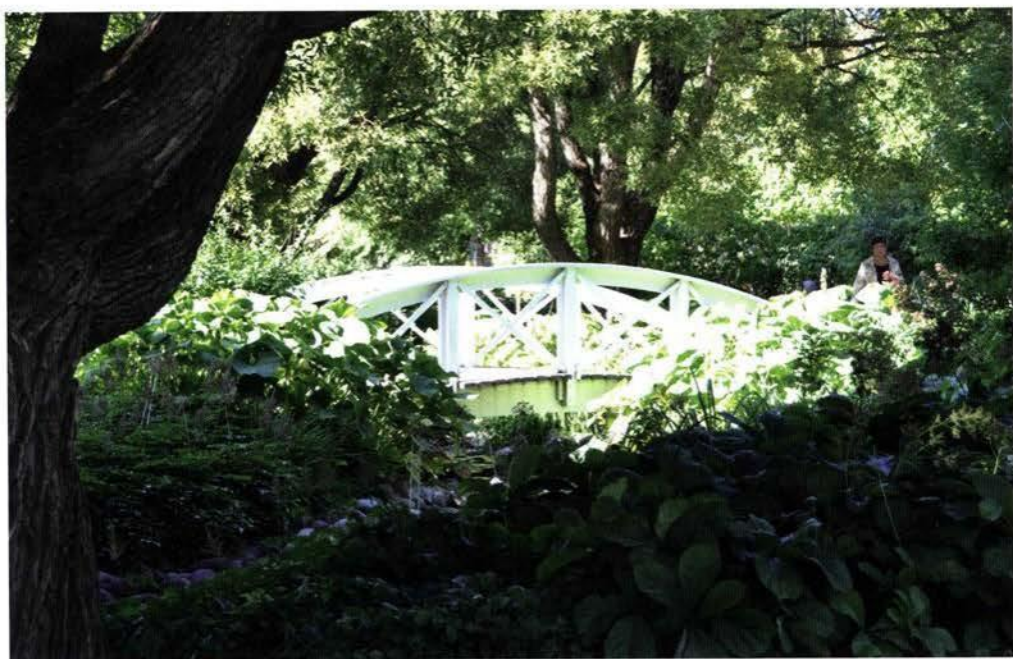
Andersson, Sweco Architects. Beställare: Karlstads kommun genom Mikael Lundh.

2009

Norra Bantorget, Stockholm. Arkitekt: Nyréns Arkitektkontor genom landskapsarkitekt LAR/MSA Bengt Isling. Byggherre: Stockholms stad genom arkitekt SAR/MSA Britt-Marie Salmén.

2008

Stranden i Rosenlundsparken i Stockholm. Arkitekt: Bernstrand & Co genom inredningsarkitekt Thomas Bernstrand. Beställare: Stockholms stads exploateringskontor.

Vänskapsparken Umeå

Växtkraft i Norrland

Text: Sigrid de Geer

Foto: Börje Lind

Under sensommaren 2013 for ett antal medlemmar i föreningen till Västerbotten för att besöka residensstaden och dess omgivningar.

Att odla i Norrland är avundsvärt på många sätt; nästan inga sjukdomar, snö som skyddar, få insektsangrepp, många lättarbetade jordar och ett stort urval tack vare kunskap, försök, forskning och god växtkraft. Vi förvånades både av storlekar och friskheten hos träd och buskar. De enstaka almar vi såg var friska.

Allt började med en orientering om utbildningen vid Skogsforsk, presenterat av f.d. dekanus Jan-Erik Hällgren, samt ett besök i resterna av ett mindre arboretum.

Bengt Hansskogs plantskola väckte stort intresse, tack vare den fina kvalitén på alla växter som han själv framodlat. Speciellt beundrades ett vackert hagtornsträd

(*Crataegus americana?*). Vi imponerades av ett rikhaltigt urval och plantskolans alla sorter som klarar klimatet.

Ett besök på Arboretum Norr leddes av Johnny Schimmel som tog oss genom olika världsdelar och alla de olika stadier som arboretet genomgått under årens lopp. (se artikel i Lustgården 2012). Det senaste

Amfiteatern strandpromenaden Umeå

projektet är en påbörjad, japansk trädgård vid Vindelälven!

Arboretet innehåller både stora träd som flyttats dit och de som drivits upp i egen regi. Under vandringen kunde vi se många arter björk, lärk, lönn, ask, rönn, ek, alm gran och tall. Listan på rariteter är lång men ett litet urval är: *Quercus rubra*, *Acer saccharinum nigrundo* och *Tegmentosum*, *Picea omorica*, *Ulmus glabra* och *americana*, *Betula pubescens f. rubra* och *Abies gracilis*.

Arboretet har numera en handikappvänlig väg samt en bredare väg längs älven.

På Skogsforsks station i Sävar fick besöksarna grundlig undervisning av Jörgen Hajek i den komplicerade konsten att få fram utvalda frön och sorter till gran och tall för vidare produktion. Likaså är det en konst att odla de plantor som ympats för speciell sortframställning. Att 1 kg granfrö kostar 15.000:- (specialfrö >25.000:-) är förståeligt.

Försökslusten på stationen är stor, det förstod vi, då vi fick se ett antal plantor som dels testats på fritid och dels placerats i en ravin i utkan- ten av arboretet.

Vi besökte även den gamla

länsresidensparken i Umeå med dess imposanta träd. Två stora "sparbanksekar" från landshövding Roséns tid (1933) inramar residenset mot älven. De har sällskap av höga exemplar av bl.a. douglasgran, - där en sibirisk nötkråka åt kottefrön - cembratall, ask, alm, sibirisk lärk och ädelgran från 1890-talet.

Umeås stadsträdgårdsmästare Anna Flatholm gav därefter en utförlig beskrivning av arbetet med stadens stora satsning på förnyelse av stadsparken inför kulturhuvudstadsåret 2014 och dagen avslutades på hotellet i Vindeln.

Visningsträdgården på Rydlinge plantskola.

Sista dagen inleddes med besök på Rydlinge välskötta plantskola utanför Skellefteå. Curt Rydlinge visade många rariteter, som under hans tid plockats fram, bl.a. attraktiva berberis, spirea, magnolia, syrener, lönnar, m.m. Som exempel kan nämnas bärhäggmispel, gulblommig praktkry och fjäderal. Trädgårdsingenjör Karl-Erik Holmkvist stod för sista programpunkten som inleddes med visning av blivande stadsparken, ritad av Ulf Nordfjell. Skellefteå är liksom Umeå fylld av björkar men man häpnar över de kastanjer som överlever

klimatet, om än i varierande skick och beroende på val av plats. En liten välmående park med bl.a. en större hägg, (*Prunus watereri*) katsura (*Cerofyllum japonicum*) abies (*veitchii* och *sibirica*) och alm (*Ulmus glabra*) avslutade dagen. En sista utblick över en allé med pelarasp, likt cypresser i ett italienskt landskap, fastnade i minnet tillsammans med stora hösthortensior och alla klotpilar och pelarasp som dök upp överallt i landskapet. Vilken växtkraft det finns att beskåda med Johnny Schimmels fina guidning!

Den blivande japanska trädgården i Arboretum Norr, Baggböle. Att spången är bruten på mitten har sin förklaring i att andarna har svårt att hitta över skarven.

Succulentplantering i Skellefteå stadspark. Växterna tillbringar vintrarna i kommunens växthus.

1700-talsslottet Jardin d'Annevoie.

Våren i Holland

text: Sigrid de Geer & Eva Hernbäck

foto: Börje Lind

Våra förhoppningar om att möta våren i Holland-Belgien besannades tyvärr inte då den var c:a två veckor försenad.

På Keukenhof blommade därför tulpaner och narcisser enbart i växthusen. I parken utanför blommade bara botaniska tulpaner, påskliljor och krokusar.

Varje år planterar här 30 personer sju miljoner(!) lökar

– 70% tulpaner och 30% narcisser, liljor m.m. – i så kallad lasagneteknik (lager på lager). Den 20 maj grävs allt upp och kastas!

Varje år skapas nya färgkompositioner av en egen designer. De cirka 2 500 olika parkträden (bl.a. en *Metasequoia* från Kina) sköts av en speciell "träddoktor". Ett problem i denna park är att fladdermöss förstör träden

med sina bon.

I Leidens botaniska trädgård började vi med att besöka den nyrestaureerade delen från tiden när Carl von Linné vistades där. Därefter gick vi till en nyare del, där Linné förärats en staty och växter i ett eget hörn. Vi vandrade bland ståtliga exemplar av *Metasquoia*, *Prunus*, *Ginkgo*, *Paulownia*, *Taxodium*, *Fagus*, *Juglans*, *Fraxinus*, *Corylopsis*,

Den italienska parken i Jardin d'Annevoie som ligger vid floden Meuse.

Zelkova m.m. Många med ursprung i Kina och åtskilliga av dem introducerade från Japan av Philipp Franz von Siebold. Vid ingången till trädgården växer en

Liriodendron och en *Laburnum* från tidigt 1600-tal respektive tidigt 1700-tal. Kanske vilade sig Linné under dessa när han arbetade där.

Besöket i Paleis Het Loo

blev inte så givande då hela parken var under renovering och inte fick besökas utan bara beskådas på avstånd. Desto intressantare var det privata godset de Wiersse, som är en landskapspark på 45 ha med inslag av vatten, små broar och utsiktsgator mellan ståtliga bokar, lindar och rikliga rhododendronplanteringar. Nära den vallgravsomgärdade huvudbyggnaden finns en rosenträdgård och en s.k. *sunken garden* som anlades i början av förra seklet. Andra inslag är

Tardatulpaner i Keukenhof i full blom

en slingrande bokpergola och ett dike som ersätter ett staket och skiljer parken från ängarna. Vitsippor blommade, men lökväxterna hade ännu inte kommit upp för att förgylla parken. De nuvarande ägarna deltar själva i restaurering och underhållsarbete, vilket är beundransvärt med tanke på parkens storlek.

Nästa dag besöktes tre större parker.

Vi började med Kasteel Middachten, som är ett litet vallgravsombäddat 1600-tals-slott med en större landskapspark och en mindre, nyanlagd barockpark. I barockparken finns en rosengång, buxbomshäckar samt orangeri och en modernare örtagård. Vid den långa allén står fortfarande ståtliga ekar från 1720-talet och i parken såg vi både libanonceder och ginkgo. Speciellt förevisades en mindre *Acer pseudoplatanus pendula*.

Efter en lång mur står många på olika sätt spaljerade fruktträd. Hela trädgården sköts av en trädgårdsmästare med sex anställda.

Kasteel Roosendaal ägs av en stiftelse och parken här sköts av fyra årsanställda. Besöket innehöll visning både av slottet och parken.

Tepaviljongen vid kastel
Roosendaal.

Genom att dalgången är landskapsformad utnyttjas dess vatten till att forma mindre dammar, en fontän med s.k. *fountain jokes* och ett vattenfall. Ett spektakulärt snäckgalleri, en romantisk grotta och en nyrestaurerad paviljong i rokokostil bär vittnesbörd om de olika tidsepoker som präglat parken. Här har man betydande problem med grävlingar som förstör parkmarken.

Sista besöket den dagen var på det lilla slottet Zypendaal vars landskapspark har formats av flera arkitekter, bl.a. Petzhold som även arbetade på Bad Muskau. Parken domineras till stora delar av vatten och öppna ytor. Närmast slottet, som också delvis visas som museum, finns rester av en barockpark. Bakom slottet finns en brant sluttning som under en tidigare period

användes för att odla vin men som nu är en del av den omgivande skogen.

Från Nijmegen gick resan till Kruidentuin som närmast kan liknas vid ett nederländskt Skansen. Förutom intressanta byggnader och en spårvagnsresa, besökte vi en gammaldags örtagård med några ålderstigna fruktträd.

Nästa anhalt var Belmonte i Wageningens Botaniska trädgård. Denna trädgård drevs tidigare av Wageningens universitet som dock 2009 tog sin ekonomiska hand från det 17 ha stora området. Samlingarna sköts

nu av en stiftelse som på olika sätt försöker att överleva med frivilliga krafter, donationer och bidrag. Samlingen är känd för sina äpplen, körsbär, rhododendron och magnolior. Vid vårt besök blommade endast några tidiga körsbär. Vi kunde bl.a. se olika *Hamamelis*, *Viburnum*, *Prunus*, *Corylopsis*, *Malus*, *Chaenomeles*, *Forsythia*, *Syringa* och *Exochorda*. De växte bland exemplar av *Aesculus*, *Betula*, *Catalpa*, *Davidia* m.m. Det var ett imponerande antal sorter som visades av den kunniga guiden.

Dagen avslutades på Tuinen van Appeltern där

över 200 modellträdgårdar är uppbyggda. Olika företagare i trädgårdsbranschen har här möjlighet att visa sina lösningar, stilar och val av växter. Ämnet trädgård verkar inte ha några begränsningar!

Därefter lämnade vi Holland och besökte den berömda Kalmthout Botanical garden i Belgien. Här finns 7 000 (!) olika växtarter, varav många är unika och endast förekommer där. Guiden framhöll trädgårdens samling av trollhassel *Hamamelis*, daglilja *Heremacallis*

En modellträdgård i Tuinen van Appeltern.

och hortensia *Hydrangea* som deras specialitet, men visade även alla de olika plommon *Prunus*, popplar *Populus*, hassel *Corylus*, rhododendron *Rhododendron* och de första magnoliorna som vi fick se i blom. Både barrträd och lövträd av olika slag ryms här, t.ex. *Pseudolarix amabilis* och *Ginkgo biloba*.

Ett besök på Chateau d'Enghien inledde nästa dag. Där vandrade vi upp till den heptagonala paviljongen för att skåda "De sju stjärnornas barockpark" vars klippta bokalléer med statyer symboliserade de sju

planeter man då kände till. Även trädgårdsmässan som pågick invid slottet fick ett kortare besök.

Tulpaner i Leuvens botaniska trädgård.

Delar av den nyrenoverade parken vid Paleis Het Loo.

På nästa slott, Chateau Seneffe, fick vi en intressant guidning av slottet och teaterpaviljongen. Parken är inte särskilt spännande då den ursprungliga planen är kraftigt moderniserad och förenklad.

Efter övernattnig i den idylliska staden Dinant vid floden Meuse kom vi till familjen Montpeliers 1700-talsslott Jardin d'Annevoie. Slottets främsta tillgång är att man utnyttjar naturliga källor och ett sinnrikt reservoarsystem för att försköna trädgården. Slottet speglar sig i en av alla de 20 dammarna. Fontänerna och vattenfallen återspeglar

också de tre olika trädgårdsstilar som finns representerade – den franska, den italienska och den engelska. Många stora parkträd har tyvärr fallit offer för ålder eller stormar, rosenträdgården frös dessutom ner förra året. Nu är dock köksträdgården återställd och en ny nedre damm anlagd. Problem med stölder av statyer och urnor samt besök av vildsvin försöker man på alla sätt åtgärda. Den äldsta statyn föreställer – ett vildsvin!

Sista besöket den dagen var stiftelsen Wespelaar Botanical garden som ingår i ett nätverk för att rädda världens 8 000 hotade trädarter.

Av dessa finns 166 i arboretet och är speciellt utmärkta. Av de 2 000 träden och buskarna såg vi olika *Acer palmatum*, *Fraxinus (floribunda)*, *Asimina triloba*, *Betula*, *Quercus*.

Då vi nu äntligen fått lite vårvärme blommade flera magnolior, bl.a. *Magnolia wilsonii*. Intressanta experiment med växters hårdighet och rening av vattendammar förevisades även. Sista dagen tillbringades delvis i Leuvens botaniska trädgård med sitt klassiska växthus, sina blommande kamelior, och sin välskötta fruktträdgård innan hemresan förde oss till ett värkallt Sverige.

Så här kan man också klippa buxbom. Topiariet vid Kroidentium.

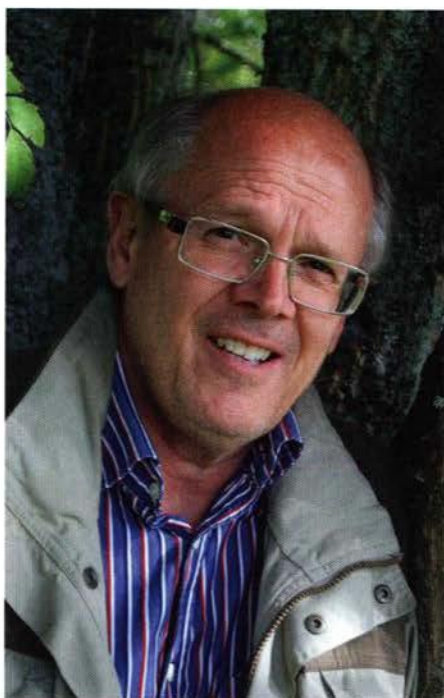
Året som gått

Detta år har varit ett mellanår när det gäller resor till långt bort växande träd och deras parker. Holland fick ett besök av medlemmarna i föreningen en kall och inte så vänligt sinnad vår. Vi har även besökt Västerbotten och studerat den växtlighet som prunkar i norr under den ljusa sommaren. En visning av Drottningholms slottspark stod på programmet i september och ordförande Sigrid de Geer hälsade hederledamöterna kung Carl Gustaf och drottning Silvia speciellt välkomna till de föredrag som inledde visningen. Kungaparet deltog inte i visningen, enligt kungen hade de redan sett parken. Beträffande vädret under året så följdes en kall vår av en varm och regnfattig sommar.

*År 2012 års stipendium ur Föreningen för Dendrologi
och Parkvårds fond till minne av Sven A Hermelin
tilldelades Tomas Lagerström, Uppsala.*

Med sitt engagerande arbete att långsiktigt utveckla kunskap och erfarenhet kring ett vedartat växtmaterial exklusivt selekterat för svenska förhållanden har Tomas bidragit till att vi idag har en mycket stor andel pålitligt växtmaterial, även kallat E-plantor, som vi med säkerhet kan använda för vårt svenska klimat.

Arbetet med bland annat svenska frökällor har bidragit till att det idag finns en utarbetad metod för hur vi i Sverige kan försäkra oss om pålitliga

provenienser. Deras tillgänglighet på marknaden genom ett tätt samarbete med plantskoleindustrin.

Förutom sitt arbete med träd- och buskselektion bör även Tomas arbete som växtmateriallärare vid SLU Ultuna belönas, där han under många år inspirerat många landskapsarkitekter i val av rätt växt för rätt miljö.

Tomas Lagerström

Göran Lundeberg till minne

1929 - 2013

Föreningens hederledamot och tidigare ordförande, Göran Lundeberg, avled den 19 februari 2013.

Göran var aktiv i föreningen under mer än 20 år. Han var ordförande från 1993 till 1999. Därefter var han ledamot av styrelsen fram till år 2002. Inför våra årliga återkommande resor inom och utom Sverige deltog han mycket aktivt i planeringarna, såsom till exempel den mycket lyckade resan till Kina år 2005.

Göran disputerade på en avhandling om mykhorrisvampars utnyttjande av olika kvävekällor, särskilt bundet markkväve. Denna hans specialitet kom väl till nytta både vid den dag varje höst, då vi under en lång följd av år kunde lyssna på föredrag om ett visst träd från olika aspekter, och vid vandringar i parker och arboreta under våra resor.

Göran hade varit anställd vid Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien. Hans goda kontakter med akademien bidrog till att föreningen fick möjlighet

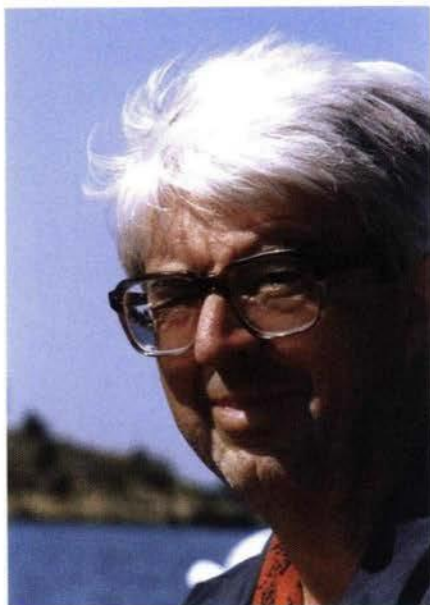
att hålla möten av olika slag i dess lokaler. Under många år hjälpte Göran föreningen att söka välbehövliga bidrag från akademiens fonder.

Vår förening betydde mycket för Göran. Den upptog mycket av hans tid och han satsade mycket av sin energi för föreningens bästa. Det var hans önskemål att gåvor till hans minne skulle tillfalla föreningen. Så blev också fallet och föreningen fick ett mycket stort antal bidrag för vilka föreningen är mycket tacksam.

Men där är inte främst

för Görans arbetsinsatser för föreningen som jag och, antar jag, alla medlemmar som lärde känna Göran närmare, minns honom. Vi minns hans stora generositet, hans fantastiska omtanke om alla medlemmar och deras väl under våra resor, hans positiva inställning i alla situationer, hans vänlighet och inte minst hans glada och karakteristiska, lite bullrande skratt. Det var ett skratt som trängde genom sorlet vid våra årsmöten, vid våra utflykter och vid våra resor. Det fick oss att glömma nuets grå vardag, resans strapatser och gjorde att vi kände det som vi tillhörde en enda stor familj.

Arvid Sanmark

Carl Ludvig Kiellander till minne

1911 - 2013

Carl Ludvig, född i Stockholm den 1911 avliden 2013. I "Lustgården" 1948 finns en recension av Carl Ludvig av en nyutkommen bok "Natur i Skåne". Sextiofyra år senare sammanfattar Carl Ludvig i Skogshistoriska Sällskapets Årsskrift 2012 sina tankar om ursprunget till den tallvariant som kallas "Vimmerbytallen". Det är en mycket engagerad och kun- nigt skogsman och dendrolog som efter ett långt och verk- samt liv lagt ner sina verktyg och sin penna.

Carl Ludvig var som ung botaniskt intresserad och praktiserade redan som 17-åring vid Sveriges Utsädesförenings anläggning i Svalöv. Efter studentexamen inriktades studierna mot bo- tanik som var huvudämnet i filosofie kandidatexamen 1935. Filosofie magisterexa- men följde 1938 och filosofie licentiat 1941. Tidigt hade Carl Ludvigs intresse för genetikens tillämpning inom växtförädlingen väckts. En inspiratör var den legenda- riske växtförädlaren profes- sorn Herman Nilsson-Ehle, chef för Utsädesföreningen i Svalöv.

1942 började Carl Ludvig en mer än 25-årig gärning som barrträdsförädlare, främst av gran, vid Fören- ingen Skogsträdsförädling, Ekebo, Svalöv. Detta arbete gällde främst forskning för att möta den svenska skogs- industrins behov av ökad tillväxt och högre virkeskva- litet. Ett mål var att hitta pro- venienser som klarade det svenska klimatet. Ett annat intresse- och forskningsom- råde var lärk. Carl-Ludvig tjänstgjorde hos Föreningen Skogsträdförädling till 1970, disputerade och blev fil.dr. i genetik på en avhandling om granens tillväxt och frostre- sistens. Han var därefter bitr.

professor i skoglig prove- niensforskning vid Skogs- högskolan i Stockholm fram till sin pensionering 1977. Carl Ludvig har författat ett stort antal forskningsrap- porter och artiklar främst om gran och lärk, många av dessa på tyska och engelska. I "Lustgården" finns bl.a. "Exoter i svenskt skogs- bruk", "En lönnrapsodi" samt "En tallrapsodi".

Inom Dendrologfören- ingen utgjorde Carl Ludvig under många år tillsammans med sin förtjusande och i botanik och språk högt bil- dade hustru Ingrid (avliden 2004) ett kompetent och upp- skattat radarpar som flitigt

deltog i resor och temadagar. Vid sådana tillfällen förgyllde Carl Ludvig samvaron med underfundiga limerikar.

Redan i sin ungdom blev Carl Ludvig intresserad av släktforskning. Detta utvecklades under åren och vi är många som både fått hjälp med att reda ut den egna "släktkomposten" och genom hans kunskaper fått reda på helt okända släkterelationer. Hans stora intresse för människor i kombination med ett närmast osvikligt minne både för namn och

årtal gjorde samtalen med honom intressanta och spännande. Att så blev fallet var naturligt då han var nyfiken, såg alla och hängde med i nuet samtidigt som han hade stora kunskaper och ett långt perspektiv bakåt.

Förutom för natur och människor hade Carl Ludvig ett stort intresse för musik och idrott. Han gick ofta på konserter och hade en stor samling inspelningar av klassisk musik. Han var en hängiven tennisspelare ända upp i 90-årsåldern och gav

oss rådet "sluta spela singel när du blir 80 – det frestar för mycket på knäna". Han var vidare en mästare i en snart utdöd konst, brevskrivning. Välformulerat, koncist och nedtecknat med vacker handstil.

Carl Ludvig uttryckte på senare år ofta sin tacksamhet för ett långt och bra liv. Vi är många som är tacksamma för vad vi fått uppleva tillsammans med honom och vi kommer att minnas honom med glädje.

Text: Frans-Henrik Schartau
Foto: Marcus Boldemann

Drottningholm i höstsol

En strålande höstdag på Drottningholms slottscafé och i närvaro av kungaparet och medlemmar från när och fjärran, inledde slottsfogde Fred-

rik Trolle eftermiddagen med en kortare information om sitt fögderi. Christian Laine berättade därefter livfullt om de olika kungafamiljernas engagemang i utformningen av parken och slottsträdgårdsmästare Paulina Landin fortsatte, att med fina bilder, redogöra för den nutida och framtida skötseln. Efter en kaffepaus med särskilt bakad äppelkaka för gästerna, vidtog en promenad

i parken under ledning av Christian Laine och Paulina Landin där man särskilt diskuterade de nyplanterade lindarnas utveckling.

Kungen och drottningen deltog i föreningens informationsdag på Drottningholm. Till höger lyssnar drottningen på Christian Laines föreläsning och till vänster studerar kungen en ros.

Trädpris i Växjö

Det nyinstiftade trädpriset i Växjö delades ut till Göran Johansson av tekniska nämndens ordförande. Han får priset för att han på sin tomt speciellt vårdat tre ekar. För att ytterligare befästa allvaret i evenemanget planterades ett vårdträd, *Platanus acerifolia*, platan, i Linnéparken.

Växjö trädpris är nyinstiftat och delas ut till någon som på den egna tomten gjort en insats för träden i staden.

Det är invånarna i kommunen som uppmanats att nominera en person som ska få priset.

Träden i Göran Johanssons trädgård ger skugga och svalka under heta sommar dagar. De är kraftfulla och pampiga och ger både tomt och området en alldeles särskild karaktär. Själv säger Göran Johansson att det enligt hans mening finns flera ställen i staden som är värda uppskattning.

I samband med utdelningen av priset höll författaren, fotografen, mat- och trädgårdsinspiratören Hannu Sarenström, en föreläsning om trädens betydelse i stadens miljö.

I samband med utdelningen av priset hade Växjö kommun en träd dag för personalen inom park och natur

Ett träd, *Platanus acerifolia*, platan, planterades som vårdträd och som ett minne av utdelning av det första trädpriset i Växjö. Foto Lars Andersson.

samt de bolag som arbetar med träd inom fastighetskötsel m.m. I den medverkade Johan Östberg från SLU i Alnarp. Det blev en inspirerande och lärorik dag helt i trädens tecken.

Detta har Mårten Segerberg saxat ur Smålandsposten den 9 sept 2013.

Göran Johansson med Växjö trädpris att placera vid de prisade träden.

Taxinge bokskog besöktes

Taxinge, numera mest känt som kakslottet, beläget öster om Gripsholm slott i Södermanland, besöktes av medlemmarna i föreningen i slutet av augusti.

Den kinesiska paviljongen renoverades åren 1996-97 då angräpnade delar byttes ut och hela paviljongen målades om. Den ligger på en höjd mitt emot huvudbyggnaden och är varmt omsluten av en bokskog. Huvudbyggnaden anses i slutet på allén.

Kinesiska paviljongen

I slutet av 1850-talet lät dåvarande ägaren till Näsby gods Martin von Wahrendorff, uppföra denna pagod. Den var ursprungligen en sektion högre och har en märklig konstruktion. Pagoden ligger i den axel som går från udden med den turkiska vattenkiosken, norr om huvudbyggnaden, ända bort till växthusen i söder..... (enligt texten på skylten)

T.h. Parken runt gårdsplanen är inspirerad av franska och italienska parker.

Här delar av den franska parken med välklippta buxbomhäckar och ståtliga pelarekar *Quercus robur* L.

Ornäsbjörken, *Betula Dalecarlica*

Detta sällsynta och samtidigt sällsynt vackra träd utsågs år 1985 till Sveriges riksträd. Men det upptäcktes redan en sommardag 1767 vid gården Lilla Ornäs i Dalarna. Det har flikiga blad och bedöms vara en mutation av vanlig vartbjörk. Björken var en sensation bland botanister redan på 1700-talet, men riskerade därefter att falla i glömska och att förväxlas med andra flikbladiga björkar. Trägna botanister redde dock ut begreppen och idag är dess historia och alla tillhörande dokument samlade i boken "Ornäsbjörk, förförisk & falsk" av Berndt Karlsson.

Den äkta ornäsbjörken fanns bara i ett exemplar och kunde inte föröka sig. Med människans hjälp har den dock överlevt och förökats trots att det ursprungliga moderträdet vid Lilla Ornäs, föll i en storm 1890.

Berndt Karlsson har satt strålkastarljuset på de män som om och om igen räddade det unika trädet från att dö ut, från Hans Gustaf Hjort på Lilla Ornäs 1767 till Rune Bengtsson, forskare vid SLU/Alnarp och Per Ola Fritzon, pensionerad parkintendent i Stockholm, som på tidigt 2000-tal åkte land och rike runt och inventerade beståndet. Det gjorde de tack vare POM, Programmet för odlad mångfald, igångsatt år 2000 i syfte att bevara gamla odlade kulturväxter. De fann

att det fanns ca 250 äkta ornäsbjörkar och betydligt fler (ca 30 000) som troddes vara ornäsbjörkar men hade annat ursprung och annan form på löven och på kronan. Per Ola Fritzon fick i uppdrag att ansvara för insamling av ympris, sedan man via DNA-tester bestämt vad som var en äkta ornäsbjörk.

Historien är lång och krokig. Boken ger hela berättelsen och bjuder på roliga, ibland unika, bilder och dokument. Tidningsartiklar i mängder och utdrag ur plantkataloger finns med, liksom bilder på alla män och kvinnor inblandade i denna historia. Kul läsning och gedigna kunskaper för alla trädintresserade.

Eva Hernbäck

ISBN: 9789163731433

Utgiven: 20130601

Författare: Berndt Karlsson

Originalets titel: Ornäsbjörk
Förförisk och falsk

Styrelseberättelse för år 2012

ÅRSMÖTE

Föreningens 92:a årsmöte hölls den 15 april 2012 på Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm och ett 30-tal medlemmar var närvarande. Henrik Sjöman höll en parentation över Kjell Lundqvist och bortgångna medlemmar hedrades med en tyst minut.

Styrelseberättelsen och årsredovisningen för 2011 lästes upp och godkändes.

Revisionsberättelsen lästes upp och godkändes och styrelsen beviljades ansvarsfrihet för 2011 års förvaltning.

Till föreningens ordförande omvaldes Sigrid de Geer för ett år. Till ledamöter i styrelsen för perioden 2012-2014 omvaldes Gunilla Berg, Sigrid de Geer, Lars-Erik Kers och Stefan Mattson, samt nyvaldes Barbro Ridderlöf. Kvarstående ledamöter är Pia Barklund, Katarina Curman, Daniel Daggfeldt, Börje Drakenberg, Eva Hernbäck, Christian Laine, Sten Ridderlöf, Mårten Segerberg, Henrik Sjöman och Klaus Stritzke

Till revisorer omvaldes Ingegerd Lind och Claes Nordmark och till revisors-suppleant Karin Brisman.

Till valberedning omvaldes

Eva Jäderberg, sammankallande, och Boel Jonsson.

Årsmötet beslöt att årsavgiften för 2013 skulle vara oförändrad 400 kr för medlem, 150 kr för familjemedlem och 150 kr för studerande. Ständigt medlemskap oförändrat 6 000 kronor och ständigt familjemedlemskap 3 000 kronor.

Peter Sandberg mottog 2011 års stipendium om 10 000 kronor ur Fonden till Minne av Sven A. Hermelin. Peter Sandberg är landskapsingenjör från Gränna och har med sin bakgrund inom plantskolenäringen en viktig kunskapsgrund kring träd och deras odlingskrav och arbetar för att kunskapen kring träd i offentlig miljö ska utvecklas och spridas.

Styrelsen avtackade avgående skattmästaren Kristina Posse och medlemssekreteraren Birgitta Stritzke. Årsmötets middag intogs därefter på KSLAs restaurang.

VERKSAMHET

Styrelsen har haft sju protokollförda möten under verksamhetsåret och ordföranden och vice ordföranden har haft ett flertal möten med skattmästaren för genomgång av föreningens

ansträngda ekonomi.

Föreningens verksamheter har under året bestått av en resa till Georgien och en landskapsresa till Skåne, Halland, Västergötland och Småland, ett antal exkursioner, en temadag om *Viburnum* och vård av gamla träd, en bildvisningskväll, utgivning av årsskriften Lustgården samt planering av resor och program inför 2013.

Därutöver har medlemmar i styrelsen engagerats i aktioner för TV-eken, Norrvikens trädgårdar och Esperöds Arboretum.

EKONOMI

2012 års resultat av föreningens verksamhet och aktie- och fondplaceringar visar ett överskott på 292 352 kr. Föreningens verksamhet gör ett överskott på 36 771 kr, och tack vare god avkastning på fonder och aktier har föreningen gjort en vinst på placeringar som avyttrats under året med 255 581 kr ytterligare.

Utvecklingen av medlemsantalet har tyvärr minskat under året.

Även i år har mindre justeringar gjorts som påverkar 2011 års resultat och ställning, och det slutliga

resultatet för året 2011 kan nu fastställas till beloppet 93 720 kr.

Utgivningen av Lustgården erhöll under 2012 inga bidrag på sina ansökningar.

Genomförda studieresor, exkursioner och andra programpunkter:

10 maj Besök i John Lennart Söderbergs privata trädgård
14 deltagare (se Lustgården ss 118) Ansvariga: Sigrid de Geer och Gunilla Berg.

Lennart Söderberg guidade bland blommande magnolior.

2 juni Sofiero i rhododendrontid

11 deltagare Ansvarig: Louise Mannerstråle. Ingo Renz guidade bland blommande rhododendron och Louise Mannerstråle berättade om slottets och trädgårdens kulturhistoria.

8-18 juni Resa till Georgien
16 deltagare (se Lustgården ss 91-100) Ansvariga: Klaus Stritzke och Henrik Sjöman.

18 augusti Utflykt till Alnarps försökspark Tönnersjöheden
12 deltagare (se Lustgården ss 123-124) Ansvarig: Stefan von Geijer.

24-26 augusti Landskapsresa genom Skåne, Halland, Västergötland och Småland
23 deltagare (se Lustgården ss 116-118) Ansvariga: Gunilla Berg och Daniel Daggfeldt.

16 september Promenad i Bellevueparken
21 deltagare (se Lustgården ss 119-123) Ansvarig: Christian Laine.

27 oktober Årets tema
23 deltagare (se Lustgården ss 7-16) Ansvariga: Sigrid de Geer och Gunilla Berg.

Henrik Sjöman berättade till bilder om olvon *Viburnum* och olika hybrider inom släktet.

Daniel Daggfeldt och Klaus Stritzke berättade till bilder om beskärning och föryngring av äldre träd.

6 november Bildvisningskväll
28 deltagare Ansvariga: Sigrid de Geer och Gunilla Berg.

Klaus Stritzke visade bilder från resan till Georgien och Daniel Daggfeldt från landskapsresan.

STYRELSENS TACK

Styrelsen vill framföra sitt varma tack till alla som genom insatser av olika slag har bidragit till att främja föreningens verksamhet och utveckling och hoppas på ett fortsatt stöd av föreningens medlemmar i framtiden.

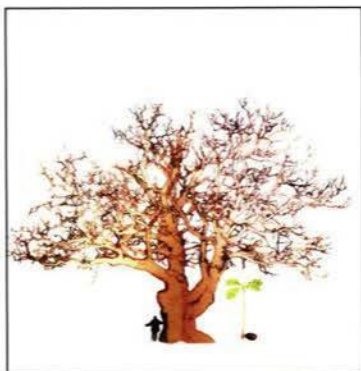
Stockholm i mars 2013

Sigrid de Geer	Lars-Erik Kers
Pia Barklund	Christian Laine
Gunilla Berg	Stefan Mattson
Katarina Curman	Barbro Ridderlöf
Daniel Daggfeldt	Sten Ridderlöf
Börje Drakenberg	Mårten Segerberg
Eva Hernbäck	Henrik Sjöman
Lars-Erik Kers	Klaus Stritzke

Medlemmar						
År	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Hedersmedlemmar	11	10	9	11	11	11
Årsbetalande medlemmar	374	341	355	370	274	* 266
Familjemedlemmar	79	80	70	72	46	50
Ständiga medlemmar	132	128	132	129	144	**112
Ständiga familjemedlemmar						21
Studerande medlemmar	6	16	18	11	10	4
Utbytesmedlemmar	11	10	10	11	11	11
Summa	613	585	595	604	496	475
* här ingår, förutom de vanliga årsbetalande medlemmarna, även de bibliotek och andra organisationer som betalar en årsavgift.						
** här ingår även en del organisationer el. företag som är ständiga medlemmar.						

LUSTGÅRDEN

*ges årligen ut av Föreningen för Dendrologi och Parkvård.
Skriften vänder sig till en kvalificerad och engagerad
krets av personer med intresse för träd och
parker. Författarna är botanister,
landskapsarkitekter och
andra specialister.*

Quercus robur L.

Ek.

Ett vanligt träd i våra parker, ett träd som under
århundrandena varit kungligt, ett träd som om det får
leva i fred kan bli upp till 1000 år. Årets tema i föreningen
är parker och parkvård och denna ek får stå som symbol
för detta. Margareta Bååth har ställt en man vid foten av
trädet för att illustrera dess väldighet. Hon har även ritat ett
groende ekollon.

Illustrationen är gjord av konstnären Margreta Bååth.